

BAKKA

BATI KARADENİZ KALKINMA AJANSI
WESTERN BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

Zonguldak İli Yatırım Ortami Değerlendirmesi

ZONGULDAK
YATIRIM DESTEK OFİSİ

Bu raporun yayın hakları, elektronik ortamlar dahil tüm görsel malzemenin kullanım hakkı Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'na aittir.

www.bakka.gov.tr
bilgi@bakka.gov.tr

Güney Mahallesi Zonguldak Yolu Caddesi No: 36
67600, Kozlu / ZONGULDAK - TÜRKİYE
Tel : (372) 257 74 70
Fax : (372) 257 74 72

"Bu raporun yayın hakları, elektronik ortamlar dahil tüm görsel malzemenin kullanım hakkı Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'na aittir.

Zonguldak İli Yatırım Ortamları Değerlendirmesi

_____ Bu rapor _____
_____ “Zonguldak Yatırım Ortamları _____
_____ Değerlendirmesi Çalışması” kapsamında _____
_____ TEPAV tarafından hazırlanmıştır. _____

İÇİNDEKİLER

<u>Yönetici Özeti</u>	11
<u>Giriş</u>	19
<u>Bölüm 1. Zonguldak’a Genel Bakış</u>	21
Zonguldak’ın göreceli konumu	21
İlin Ekonomik Performansı ve Rekabet Gücü Unsurları	24
Zonguldak İlinin Üretim Yapısı Analizi	29
<u>Bölüm 2. Zonguldak Yatırım Ortamı Anketi Değerlendirmesi</u>	33
1. Firmalara İlişkin Genel Bilgiler	33
2. Firmaya Yönelik Yatırım Ortamı Kısıtlamaları	40
3. Satışlar ve Tedarikçiler	45
4. Kümelenme	48
5. Yenilik ve Öğrenme	52
6. Altyapı ve Hizmetler	56
7. Finansmana Erişim	61
8. Kamu ile İlişkiler	64
9. Suç ve Güvenlik	67
10. İşgücü ve Beceriler	67
11. Geleceğe Yönelik İhtiyaçlar, Beklentiler ve Hedefler	71
12. Filyos Projesi	73
<u>Bölüm 3: Tespitlerden Önerilere</u>	75
<u>EK: Üretim Yapısı Analizi Metodolojisi</u>	79
<u>Kaynakça</u>	85

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin bölgelerinde 2005-2011 arasında İstanbul'un kişi başı gayrisafi katma değerine (GSKD) yakınsama eğilimi (%) ve 2011 yılında kişi başı GSKD (bin TL).....	24
Şekil 2: Türkiye'de 1965'ten bu yana her 100.000 kişiden kaç TR-81 Bölgesi ve Zonguldak'ta yaşıyor?	25
Şekil 3: Zonguldak ilinden net göçün eğitim seviyelerine dağılımı ve göç edilen iller (2008-2013)	26
Şekil 4: TR-81 Bölgesinde sektörlerin gayrisafi katma değer içindeki payları (%), 2011.....	27
Şekil 5: Türkiye'de sektörlerin gayrisafi katma değer içindeki payları (%), 2008.....	27
Şekil 6: TR-81 Bölgesinde sektörlerin büyümeye katkısı (%), 2004-2011.....	27
Şekil 7: Türkiye'de sektörlerin büyümeye katkısı (%), 2004-2011	27
Şekil 8: Zonguldak ili 2013 yılı iç pazar ticareti, mal-hizmet alımı (Milyon TL).....	27
Şekil 9: Zonguldak ili 2013 yılı iç pazar ticareti, mal-hizmet satışı (Milyon TL)	28
Şekil 10: Zonguldak ve diğer seçili illerin 100, 200 ve 300 km yarıçaplı erişim alanlarındaki ekonomik büyüklük (milyar TL)	28
Şekil 11: 81 ilin üretiminin ortalama sıradanlığı ve çeşitliliği, 2013.....	30
Şekil 12: 81 ilin üretiminin ortalama sıradanlığı ve sıçrama kabiliyeti, 2013	31
Şekil 13: Firmaların konumu	34
Şekil 14: Firmaların sektörel dağılımları, NACE Rev.2 (%).....	35
Şekil 15: Firmaların ciro büyüklükleri (%).....	36
Şekil 16: GAP İdaresi bölgesindeki firmaların ciro büyüklükleri (%).....	37
Şekil 17: Firmaların kapasite kullanım oranları (%).....	37
Şekil 18: Firmaların önümüzdeki 2 yıla ilişkin kapasite / yatırım hedefleri (%).....	38
Şekil 19: 2013 yılında firmaların kapasite artırma davranışı (%)	38
Şekil 20: Firmaların kapasitelerini artırmama nedenleri (%).....	39
Şekil 21: Firmaların maliyet kalemlerinin dağılımı.....	39
Şekil 22: Firmaların büyümesinin önündeki engeller (%)	40
Şekil 23: GAP İdaresi bölgesi firmalarının büyümesinin önündeki engeller (%)	41
Şekil 24: Bir engel olarak işgücünün eğitim durumu (%).....	42
Şekil 25: Bir engel olarak işgücünün eğitim durumunun illere göre kıyaslanması (%)	43

Şekil 26: Bir engel olarak vergi sistemi (%)	44
Şekil 27: Bir engel olarak işgücü piyasası düzenlemeleri (%)	44
Şekil 28: Satışların dağılımı (%)	45
Şekil 29: Firmaların ihracat yapamama nedenleri (%)	46
Şekil 30: Dış ticaret pazarlarına ilişkin bilgi edinme kanalları (%)	47
Şekil 31: Firmaların iç pazara yaptıkları satışların dağılımı (%)	48
Şekil 32: Makine ve ekipman tedariki (%)	49
Şekil 33: Yedek parça tedariki (%)	49
Şekil 34: Bakım hizmeti tedariki (%)	49
Şekil 35: Hammadde/yarı mamul tedariki (%)	49
Şekil 36: Müşterilerin yeri (%)	50
Şekil 37: Firmaların ürün sattığı/hizmet verdiği müşteriler (%)	50
Şekil 38: Rakiplerin yeri (%)	51
Şekil 39: Kayıt dışı ile rekabet eden firmalar (%)	51
Şekil 40: Kayıt dışı ile rekabet - İl karşılaştırması (%)	52
Şekil 41: Yenilik faaliyetleri (%)	53
Şekil 42: Yenilik faaliyetlerinin GAP İdaresi bölgesi illeri ile karşılaştırması (%)	54
Şekil 43: Yenilik faaliyetlerinin kaynağı ve finansmanı (%)	54
Şekil 44: Yenilik faaliyetlerinin etkisi (%)	54
Şekil 45: Yenilikçilik açısından firmaların sahip olduğu özellikler (%)	56
Şekil 46: Firmaların faaliyet alanlarının dışında başka bir yere geçememe nedenleri (%)	57
Şekil 47: Firmaların KSS, OSB, TGB veya STB' de bulunmama sebepleri (%)	57
Şekil 48: Elektrik akımında dalgalanma yaşanma oranı	59
Şekil 49: Hizmet kesintisinden kaynaklanan kayıplar (satışın yüzdesi, %)	59
Şekil 50: Firmaların nakliye türü ve lojistik kanalları (%)	60
Şekil 51: Nakliye türünü seçiş nedenleri (%)	60
Şekil 52: Müşteri/tedarikçilerle ilişkiler (%)	61
Şekil 53: En son kredisi için maddi tazminat istenen firmaların ülkelere göre oranı (%)	62
Şekil 54: Firmaların kredi kullanım oranı (%)	62
Şekil 55: Finansmana erişimi büyümenin önündeki bir engel olarak algılayan firmaların oranı (%)	63
Şekil 56: Finansmanın maliyetini büyümenin önündeki engel olarak algılayan firmaların oranı (%)	64
Şekil 57: Firmaların yararlanmış oldukları teşvikler (%)	65
Şekil 58: Kamu ya da özel sektöre yapılan satışların geri ödenme biçimi (%)	66

Şekil 59: Çalışanların eğitim durumuna göre dağılımı (%).....	67
Şekil 60: Çalışanlarına düzenli eğitim sağlayan firmaların oranı (%)	68
Şekil 61: İmalat sanayi firmalarında çalışanların okul türlerine göre işe hazırlılık durumları (%)	68
Şekil 62: Hizmetler sektöründe çalışanların okul türlerine göre işe hazırlılık durumları (%)	69
Şekil 63: İmalat sanayi çalışanlarının mezun oldukları eğitim kurumlarına göre aldıkları başlangıç ücretleri (%) ...	69
Şekil 64: Hizmetler sektörü çalışanlarının mezun oldukları eğitim kurumlarına göre aldıkları başlangıç ücretleri (%)	70
Şekil 65: Çalışanların mezun oldukları eğitim kurumlarına göre beceri uyumsuzluğu yaşama oranları (%) ...	70
Şekil 66: Rekabet düzeyine katkı sağlayabilecek unsurlar (imalat sanayi, %)	71
Şekil 67: Rekabet gücüne katkı sağlayabilecek unsurlar (hizmetler sektörü, %).....	71
Şekil 68: Rekabet gücüne katkı sağlayabilecek unsurlar (İzmir, %).....	72
Şekil 69: Firmaların imkanları olsa bulundukları bölgede yapmak istedikleri değişiklikler (%)	72
Şekil 70: Firmaları Filyos'a yatırım yapmaya teşvik eden unsurlar (%).....	73
Şekil 71: Firmaların Filyos'ta yatırım yapmayı düşünmemeye nedenleri (%).....	74
Şekil 72: Rekabet düzeyine katkı sağlayabilecek unsurlar, tüm örneklem (%).....	75
Şekil 73: Yaş gruplarına göre yaşam memnuniyeti, 2013	77
Şekil 74: Ülkelerin üretimlerinin ortalama sıradanlığı ve çeşitliliği, 2010.....	80
Şekil 75: Ülkelerin üretimlerinin ortalama sıradanlığı ve kişi başına milli gelirleri, 2010	80
Şekil 76: Ürün uzayı	81

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Zonguldak ve TR-81 Bölgesi, Temel Göstergeler (Türkiye'deki pay olarak, %)	23
Tablo 2: Firmaların büyümesinin önündeki engeller, sektör detayı (%)	42
Tablo 3: Hizmet kesintilerinin sayısı, süresi ve kaybedilen değer	58

Zonguldak İli
**Yatırım
Ortami**
Değerlendirmesi

Yönetici Özeti

YÖNETİCİ ÖZETİ

1. **Bu rapor Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) Zonguldak Yatırım Destek Ofisi işbirliğinde gerçekleştirilen "Zonguldak İli Yatırım Ortamı Değerlendirmesi" çalışmasının sonuçlarını içermektedir.** Dünya Bankası (DB) tarafından 125'in üzerinde ülkede uygulanan, TEPAV'ın ise 2005 yılında DB ortaklığında ulusal, sonrasında ise yerel uygulamalarla yaygınlaşan Yatırım Ortamı Değerlendirme (YOD) metodolojisi, uygulandıkları bölgelerin yatırım ortamlarının mevcut durumunun ve sorun alanlarının tespit edilerek iyileştirilmesine yönelik politika tasarımı yapılmak üzere amaçlanmaktadır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ile bölgelere yeni ve uzun dönemli yatırım çekmek ve rekabetçiliğin geliştirilmesine katkı sağlanabilecektir. Zonguldak'ta 200 imalat sanayi, 170 hizmetler sektörü firması olmak üzere toplam 370 firmaya uygulanmış olan anketler YOD yapısına uygun şekilde hazırlanmış olan 11 bölüme ek olarak, Zonguldak ili için büyük önem taşımakta olan Filyos Limanı projesine ilişkin soruların olduğu ayrı bir bölümü de içermektedir. Raporda her bir başlık detaylı şekilde incelenmektedir.
2. **Zonguldak iline ilişkin değerlendirmeler YOD anket verilerinin yanında diğer ulusal ve uluslararası kaynaklardan derlenen veriler ışığında da yapılmaktadır.** Derlenen verilere bakıldığında Zonguldak'ın dahil olduğu TR-81 bölgesi içerisinde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu il Zonguldak'tır. Türkiye ortalamasından daha yaşlı bir nüfusa sahip olan Zonguldak'ın bu durumu kayıtlı istihdam yaratma konusunda yaşamakta olduğu problemle açıklanabilir. Zonguldak ilinin toplam kayıtlı istihdamdan aldığı payın nüfus payının gerisinde olması, kayıtlı istihdam yaratma kapasitesinin Türkiye'nin gerisinde olduğunu göstermektedir. İşsizlik sorunu nedeniyle özellikle çalışabilir yaşta ve yüksek eğitimli nüfusun ilden ayrılma ve genellikle batıdaki illere göç etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu eğilimde rol oynayan diğer bir faktör ise yaşam kalitesi ile ilgili sorunlardır. Veriler Zonguldak'taki özellikle çalışabilir yaşta nüfusun yaşam memnuniyetinin Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğunu göstermektedir.
3. **Zonguldak ilinin de içinde bulunduğu TR-81 bölgesinin ekonomik performansının diğer bölgelerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir.** 2011 yılı gayrisafi katma değeri sıralamasında 10.sırada bulunmasına rağmen İstanbul'un kişi başı gelirine göre bakıldığında TR-81 bölgesinin kişi başına gelirinin 2005-2011 yılları arasında en fazla kötüleşen bölge olmuştur. Oysaki Zonguldak ili merkeze alındığında 300 km yarıçapında İstanbul, Kocaeli, Düzce gibi önemli sanayi merkezlerine erişimi olduğu görülmektedir. Bu yarıçaptaki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü 213 milyar TL'yi bulmasına rağmen Zonguldak ilinin bu faaliyetlerden il adına katma değer yaratma anlamında fazlaca yararlanamadığı anlaşılmaktadır.
4. **Çalışmada Zonguldak ilinin üretim yapısı çeşitlilik, sıradanlık ve nitelikli sıçrama kabiliyetine göre diğer illerle karşılaştırılmaktadır.** İhracat ve istihdam verileri kullanılarak yapılan analizler sonucunda Zonguldak'taki üretimin düşük çeşitliliğe sahip olmasına rağmen, fazla sıradan olmadığı, yani az sayıda da olsa diğer iller tarafından fazlaca üretilmeyen ürünlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Zonguldak ili mevcut becerileriyle üretim sepetinin niteliğini ileri-

ye götürecek yeni alanlarda rekabet gücünü geliştirmede sınırlı imkanlara sahiptir. Bu konumlandırılmadan hareketle, Zonguldak'ın ve benzer konumda bulunan diğer illerin üretim yapısının dönüşümü için uygulanacak politikaların temel hedefinin illerin hali hazırda üretim sepetinde yer alan faaliyetlerde sahip olduğu rekabet gücünün yükseltilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum da, rekabetçiliğin pek çok unsuruna ilişkin tespitleri içermekte olan YOD çalışmasının sonuçlarının, Zonguldak ilinin geleceği açısından ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

5. Bu bölümde YOD çalışmasının sonuçları diğer iller, Türkiye ve diğer ülke ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Sonuçlar 12 konu başlığı altında ayrı ayrı değerlendirilmektedir:

- » **Firmalara ilişkin genel bilgiler:** Genel bilgiler arasında öne çıkan en önemli bulgu ciro bazında yaşanan küçülme eğilimidir. 2012-2014 (tahmini) ciro rakamlarına bakıldığında imalat sanayi firmaları cirolarının orta büyüklükten düşük büyüklüğe doğru kaydığı ortaya çıkmaktadır. Hizmetler sektöründe ise yüksek cirolu firmalardan orta ve düşük cirolu firmalara geçiş eğilimi daha net görülmektedir. GAP İdaresi bölgesindeki firmaların cirolarındaki hareket ise 2010-2012 yılları için tam tersi yöndedir. Kapasite kullanım oranlarında da Türkiye ortalamasının altında kalan Zonguldak ilindeki firmaların, imalat sanayinde özellikle giyim eşyası imalatı, kauçuk ve plastik ürünlerin üretimi ve ana metal sanayi firmalarının, hizmetlerde ise toptan ve perakende ticaret sektörleri firmalarının düşük kapasite kullanım oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Düşük kapasite kullanım oranlarına ve iç pazarda talep darlığına ilişkin yaşanan sorunlara rağmen firmaların yarısından fazlası önümüzdeki 2 yıl içerisinde yaklaşık yüzde 50 oranında kapasite artırımına gitmeyi planlamaktadır. Bu durum da firmaların ilin geleceğine ilişkin umut taşıdığına işaret etmektedir.
- » **Yatırım ortamı kısıtlamaları:** Firmaların büyümelerinin önündeki en büyük engelin vergi oranı olduğu, işgücü maliyetlerinin ise ikinci sırada olduğu görülmektedir. Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında vergi oranlarının ortak bir engel olduğu, finansmana ilişkin konuların büyümenin önünde engel olduğuna ilişkin algıların ise Zonguldak'ta GAP İdaresi bölgesi illerine göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Sektörel detayda vergi oranları metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ile bina inşaatı sektörlerinde, işgücü maliyetleri kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, finansmanın maliyeti ise ana metal sanayi tarafından en yüksek oranda engel olarak algılanmaktadır. İşgücünün eğitim seviyesi Türkiye'de yıllar içerisinde daha düşük düzeyde bir engel olarak algılanmasına karşın Zonguldak'taki hala Türkiye'nin 2005 ortalamasının da üzerinde bir seviyede engel olarak görülmektedir. İşgücünün eğitimi ile ilgili sorunlar özellikle imalat sanayinde kauçuk ve plastik ürünler üretimi ile gıda ürünleri üretiminde öne çıkmaktadır.
- » **Satışlar ve tedarikçiler:** Bir liman kenti olmasına rağmen Zonguldak'taki imalat sanayi firmalarının yerli satış oranları yıllar içerisinde artarak yüzde 99 seviyesine ulaşmıştır. Sektör detayında ihracat oranının da yüzde 50'yi geçmiyor olması dikkat çekicidir. En yüksek oranda ihracat yapan sektörler arasında ana metal sanayi, mobilya imalatı ve giyim eşyalarının imalatı öne çıkmaktadır. Firmaların yüksek oranda iç pazara satış yapıyor olmalarının nedeni ise iç pazardaki talep darlığından şikayet ediyor olmalarına rağmen bu pazarı yeterli görmeleridir. Firmalar iç pazarda yüksek oranda son tüketiciye satmaktadırlar. Bu durum da ildeki üretimin değer zincirindeki aktörlerinin eksikliğine işaret etmektedir.
- » **Kümelenme:** Yukarıda da değinildiği gibi Zonguldak ilinde yapılmakta olan üretimin değer zinciri geriye doğru takip edildiğinde aktörlerin çoğunlukla il dışında olduğu görülmektedir. Firmaların büyük bölümü ihtiyaç durulan makine/ekipman, yedek parça, hammadde

ve yarı mamul gibi girdileri yüksek oranda farklı illerden karşılamaktadır. Bu iller arasında İstanbul, Ankara ve Bursa öne çıkmaktadır. Burada çarpıcı olan bir nokta girdilerin sofistikaşyonu düştükçe Zonguldak'tan temin edilme oranındaki artışıdır. Nitekim, diğeri girdilerde Zonguldak'ın payı yüzde 30-40 civarındayken, bakım hizmeti tedarikinde ilin payı yüzde 60'ı bulmaktadır. İl dışından tedarikle üretilen ürün ve hizmetler ise yüksek oranda il içerisinde satılmaktadır. Rakiplerin konumuna bakıldığında, ildeki üretim yapısının düşük çeşitliliğine ilişkin tespit ile uyumlu bir şekilde, yüksek oranda Zonguldak'ta bulunduğu görülmektedir. Türkiye ortalamasında düşüş eğiliminde olan kayıt dışı sorununun özellikle imalat sanayisi içerisinde gıda ürünleri ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatında öne çıktığı göze çarpmaktadır.

- » **Yenilik ve Öğrenme:** Firmaların yenilikçilik faaliyetlerinin ağırlıklı olarak yeni pazarlama yöntemleri geliştirmeye yönelik olduğu, gerçek anlamda yenilikçilik olarak adlandırılabilcek “yeni bir ürün ya da hizmet oluşturmak” ya da “mevcut bir ürünü/hizmeti geliştirme” faaliyetlerinin Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Yenilik faaliyetlerinin yol açtığı maliyet artışını, cirolardaki ve verimlilikteki artışın karşıladığı görülmektedir. Firma açısından kritik önemde olan bu kazançların yanında yenilik faaliyetlerinin çalışan sayısında yol açtığı artıştan ise il ekonomisinin geneli faydalanmaktadır.
- » **Altyapı ve hizmetler:** İmalat sanayi firmalarının Türkiye ortalamasından daha yüksek bir bölümü organize bölgelerde (Organize Sanayi Bölgesi - OSB, Küçük Sanayi Sitesi - KSS), Serbest Ticaret Bölgesi - STB veya Teknoloji Geliştirme Bölgesi - TGB) bulunurken, hizmetler sektöründeki firmaların ise çoğunluğu Türkiye ortalamasında da olduğu gibi şehir merkezinde konumlandığı görülmektedir. Firmaların yüksek oranı bulunduğu yerden memnunken, memnun olmayanların başka yere taşınamamasındaki en önemli nedenin yüksek maliyetler olduğu görülmektedir. Sanayi bölgeleri dışında kalan imalat sanayi firmalarının da bu türde bölgelere taşınmamalarının nedenin aynı olduğu izlenmektedir. Hizmet kesintilerinin firmalar üzerindeki etkilerinin ise sektörlere göre farklılaştığı, telefon ve internet kesintileri hizmetler sektöründe daha fazla kayba neden olurken, elektrik kesintilerinin şehir merkezinde daha yüksek oranda yaşandığı ancak burada yoğun olarak konumlanan firmaların genellikle hizmetler sektöründe faaliyet gösteriyor olması nedeniyle fazla kayba neden olmadığı görülmektedir. Bu durum sanayi bölgelerinin hizmet altyapısı bakımından sağladığı avantajı ortaya çıkarmaktadır. Firmaların lojistik tercihlerinde ise ilin coğrafi konumu büyük rol oynamakta, iç pazarda ağırlıklı olarak karayolu kullanılırken, dış ticarete karayoluna ek olarak deniz ve demiryolu bağlantıları da önem kazanmaktadır.
- » **Finansmana erişim:** Her ne kadar finansmana erişim Zonguldak'ta Türkiye ortalamasına göre daha kolay olsa da, kredi kullanım oranlarının düşük olduğu görülmektedir. En çok kredi kullanan sektörler arasında imalat sektörlerinde kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı ile gıda ürünlerinin imalatı, hizmetler sektöründe ise toptan ve perakende ticaret ile yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri öne çıkmaktadır. Kullanılan kredilerin neredeyse tamamının TL cinsinden olması firmaların kur riskine karşı kendilerini korumakta olduğunu göstermektedir.
- » **Kamu ile ilişkiler:** Zonguldak'ta özellikle hizmetler sektöründe göze çarpan önemli bir durum firmaların bölgesel/sektörel teşviklerden habersiz olmasıdır. Bu noktada firmalar kamunun teşvikler konusunda yeterince bilgilendirme yapmadığını düşünmektedir. Teşviklerle ilgili bilgisi olan firmaların ise önemli bir bölümü ise teşviklerin yetersiz ve ihtiya-

ca yönelik olmadığını düşünmektedir. Kullanılan teşvikler içerisinde BAKKA ve KOSGEB tarafından sağlanan destekler öne çıkmaktadır. Teşviklerden yararlanan firmaların bu süreçte fazla bir sorunla karşılaşmıyor olması ise firmaların teşviklerden yararlanmama nedenlerinin büyük oranda teşviklerden haberdar olmamalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Vergi denetimi ve cezaları konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamayan firmaların yargı sistemine güvenlerinin de yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Böylesine bir güven seviyesinin de yatırım ortamını olumlu yönde etkilemesi bakımından önemli olduğu söylenebilecektir.

- » **Suç ve güvenlik:** Zonguldak'taki firmaların suç ve güvenlikle sorunu nedeniyle herhangi bir kayıp yaşamadıkları görülmektedir. Firmaların yaklaşık olarak yarısı ise önlem olarak soygun, yağma, kundaklama vakalarına karşı sigorta yaptırmıştır.
- » **İşgücü ve beceriler:** Özellikle imalat sanayi firmalarındaki çalışanların eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle de firmaların Türkiye ortalamasından daha yüksek bir oranının çalışanlarına eğitim verdiği görülmektedir. Firmaların çalışanlarından memnuniyeti, eğitim seviyesi yükseldikçe artmakta, meslek lisesi ve meslek yüksek okulu mezunlarında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Bu durum da mesleki eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, beceri uyumsuzluğu sorununun da yükselen eğitim seviyesiyle birlikte arttığı izlenmektedir. Çalışanların aldıkları başlangıç maaşları da memnuniyetle uyumlu bir şekilde eğitim seviyesiyle birlikte artmaktadır.
- » **Geleceğe yönelik ihtiyaçlar, beklentiler ve hedefler:** Firmalar rekabet güçlerine katkı sağlayabilecek en önemli unsurların maliyet düşürme ve iç pazarda büyüme olduğu görülmektedir. İç pazarda yaşanan talep darlığından şikayet etmelerine rağmen firmaların yurtdışına açılmak yerine iç pazarda büyümeyi hedeflemeleri dikkat çekicidir. Markalaşmanın da rekabetçiliğe katkı sağlayacak diğer bir önemli unsur olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu 3 unsur değerlendirildiğinde Zonguldak ilinin rekabetçilik unsurları İzmir'le benzerlik göstermektedir. Zonguldak'ta gelişmesi beklenen sektörler arasında ana metal sanayi ve inşaat sektörü bulunurken, firmaların bir kısmının mevcut faaliyet alanlarından bu sektörlerle geçiş yapmayı planladıkları görülmektedir.
- » **Filyos projesi:** Filyos Limanı projesinin hayata geçmesiyle birlikte firmaların yaklaşık olarak üçte birinin liman bölgesinde yeni yatırım yapmayı planladığı, çok daha düşük bir bölümünün ise mevcut yatırımını proje alanına taşımayı düşündüğü görülmektedir. İmalat firmalarının yarısı mevcut sektörlerinde yatırım yapmayı düşünürken, hizmetler sektöründeki firmaların çoğunlukla farklı sektörlerle geçiş yapmak istediği ve inşaat, gıda ve metal imalatı gibi imalat sanayi sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Firmalar tarafından en büyük beklenti projenin bölgenin lojistik sorunlarına bir çözüm olacağı yönündedir. Ancak projenin gerçekleşeceğine ilişkin inanç oldukça düşük seviyededir. Projenin 2023'ten önce gerçekleşebileceğini düşünen firmaların oranı ancak yüzde 25'tir.

6. YOD verileri başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası verilerden yararlanılarak yapılan Zonguldak ili yatırım ortamı değerlendirmesi sonucunda ilin rekabet gücü gündeminin yatay öncelikleri ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu öncelikler aşağıda sıralanmaktadır. Yatay önceliklerden sektörel politika tasarımına gitmek için ise ek çalışmalar yapılmalıdır.

- » **İldeki üretim yapısının desteklenmesi için bir “Değer Zinciri Analizi” yapılması:** Zonguldak’ta gerçekleştirilmekte olan üretim ilişkileri takip edildiğinde yüksek katma değerli ara girdilerin şehir dışından temin edilerek, son ürünün il içerisinde satışa sunulduğu görülmektedir. Bu durum da ilde üretilen ekonomik değer büyük bölümünün il dışına taşınmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sektörel bazda değer zinciri analizlerinin yapılarak, zincirdeki yüksek katma değerli faaliyetlerden şehir dışından temin edilenlerin Zonguldak içine taşınmasına yönelik çalışmaların yapılması hem üretilen katma değer il içerisinde kalmasını sağlayacak, hem de yüksek oranda birbirleriyle rekabet eden firmaların birbirlerini tamamlayan faaliyetlerde yer almalarını sağlayabilecektir.
- » **Nitelikli işgücünü bölgede tutmak üzere Zonguldak’ın “Yaşanabilir Kent” haline getirilmesi:** Genç ve eğitilmiş nüfusun ilden göç ediyor olması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu nüfusun yaşam memnuniyetinin, diğer yaş gruplarına göre Türkiye ortalamasının daha da altında olması, Zonguldak’taki sosyo-ekonomik sorunlara işaret etmektedir. Kentin daha yaşanabilir bir kent haline getirilmesi, yüksek katma değerli üretimin bölge içerisine taşınmasının yaratacağı yeni nitelikli istihdam imkanları ile birlikte düşünüldüğünde, hem yetişmiş nitelikli işgücünü ilde tutulmasını, hem de çevre illerden nitelikli elemanların bölgeye çekilmesini sağlayabilecektir.
- » **Dış pazara açılmayı destekleyecek programların tasarlanması:** İç pazara odaklı üretim yapan Zonguldak firmalarının dış pazara açılmasını desteklemek ilin rekabetçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Zira, ihracat yapan bölgelerin üretim yapısı, ihracat pazarlarının talep sofistikasyonundan oldukça etkilenmektedir. Zonguldak ilindeki firmaların dış ticaretin dönüştürücü etkilerinden faydalanabilmeleri için ihracatı destekleyecek programlar tasarlanması gerekmektedir. Böylece, kamu-özel işbirliğinde yürütülebilecek bu programlar çerçevesinde sektörel olarak belirlenen hedef pazarlardaki firma ve kurumlarla eşleştirme faaliyetleri yürütülebilecektir.

Zonguldak İli
**Yatırım
Ortami**
Değerlendirmesi

Giriş

GİRİŞ

1. **Bu rapor Zonguldak ili yatırım ortamını değerlendirmek üzere yürütülen bir araştırma çalışmasının temel bulgularını içermektedir.** TEPAV'ın Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Zonguldak Yatırım Destek Ofisi işbirliğinde gerçekleştirdiği bu çalışmanın amacı, Zonguldak ilinin rekabetçilik unsurlarından biri olan yatırım ortamındaki mevcut durumun ve sorun alanlarının tespit edilerek, iyileştirilmesine yönelik politika tasarımına katkı sunmaktır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi, bölgeye yeni ve uzun dönemli yatırımların çekilmesini, böylelikle bölgede özellikle son dönemde önemli oranda kayıp yaşanan rekabetçiliğin geliştirilmesini sağlayabilecektir. Bu nedenle yatırım ortamının mevcut durumunu doğru verilerle tespit etmek büyük önem taşımaktadır.
2. **Bu projede kullanılmakta olan Yatırım Ortamı Değerlendirme (YOD) metodolojisi bir ülke ya da bölgedeki özel sektör yatırımlarını ve firmaların büyümesini etkileyen koşulları, firmaların tecrübelerine dayanarak analiz etmeyi ve özel sektörün rekabet gücünü ve verimliliğini artırmada gerekli olan reform alanlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.** Dünya Bankası ve her ülkedeki çeşitli kuruluşların işbirliği ile yapılan Yatırım Ortamı Değerlendirme çalışmaları 125'in üzerinde ülkede, değişik büyüklükteki firmaların faaliyet gösterdiği yatırım ortamının kapsamlı ve güncel tasviri olarak tanımlanabilir. Türkiye'de Yatırım Ortamı Değerlendirmesi 2005 ve 2008'de olmak üzere iki kez uygulanmıştır. TEPAV, 2005 yılında Dünya Bankası ile ortak yaptığı çalışmadan edindiği deneyim ile söz konusu yöntemi İpekyolu (TRC-1), Karacadağ (TRC-2), Dicle (TRC-3) ve İzmir (TR-31) başta olmak üzere, bölgesel düzeyde uygulamış, böylelikle bölgeler arası karşılaştırılabilir bir veri setine ulaşmıştır.
3. **YOD, yatırım ile ilgili risk ve getirileri, mevcut ve beklenen politik, kurumsal ve davranışsal faktörleri kapsar.** İmalat sanayi ve hizmetler sektörlerinde faaliyet göstermekte olan firmalar için farklılaştırılabilen modüler bir yapıya sahip YOD anketleri temel olarak 12 bölümden oluşmaktadır:
 - Genel Bilgiler
 - Firmaya yönelik yatırım ortamı kısıtlamaları,
 - Satışlar ve tedarikçiler
 - Kümelenme
 - Yenilik ve öğrenme
 - Altyapı ve hizmetler
 - Finansmana erişim
 - Arazi temini
 - Kamu ile ilişkiler
 - Suç ve güvenlik
 - İşgücü ve beceriler
 - Geleceğe yönelik ihtiyaçlar, beklentiler ve hedefler

Bu çalışmada mevcut anket bölümlerine ek olarak, BAKKA Zonguldak Yatırım Destek Ofisi uzmanlarının da katkısıyla, Zonguldak ili için önem taşıyan bir proje olan Filyos Limanı projesine ilişkin özel sorular tasarlanarak ankete eklenmiş ve özel sektör firmalarının konu proje ile ilgili görüşleri ve yatırım planlarına ilişkin bilgiler derlenmiştir.

4. **Saha çalışmasından toplanan verilere dayanan YOD çalışmasının yanında, Zonguldak iline yönelik genel değerlendirmeler yapmak için çeşitli ulusal ve uluslararası veri kaynaklarından da yararlanılmıştır.** YOD sonuçlarını desteklemek ve Zonguldak iline ilişkin daha bütüncül bir değerlendirme yapmak adına ilin ekonomisine ve yaşam kalitesine ilişkin bazı göstergeler de derlenerek analiz edilmiştir.
5. **Raporunu okumakta olduğunuz bu çalışma 15 Ağustos – 31 Aralık 2014 tarihlerini kapsayan 4,5 aylık dönemde Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisi uzmanlarıyla birlikte yürütülmüştür.** 14 Ağustos 2014'te Zonguldak Valisi Sayın Ali Kaban'ın makamında düzenlenen bir toplantı ile başlatılmış olan çalışma, 15 Ekim 2014'te yapılan ilk paydaş toplantısı ile sahaya taşınmıştır. Yaklaşık olarak 1 aylık bir süreçte firmalarla yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda, 200 adet imalat sanayi ve 170 adet hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmadan anketler derlenmiş ve sonuçları analiz edilmiştir. Uygulanan anketin çoğu bölümünün Dünya Bankası tarafından diğer pek çok ülkede, TEPAV tarafından ise Türkiye'deki bazı bölgelerde uygulanmış olması, Zonguldak ilindeki yatırım ortamını bu ülke ve bölgelerle kıyaslamaya olanak sağlamıştır.
6. **Rapor üç ana başlıktan oluşmaktadır.** İlk bölümde, Zonguldak iline ilişkin genel bir değerlendirme yapılmakta, seçilmiş sosyo-ekonomik göstergeler ışığında ilin mevcut durumu ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde, YOD anketi sonuçları yukarıda bahsi geçmekte olan konu başlıkları altında detaylı şekilde değerlendirilmekte, karşılaştırmalı sonuçlarla Zonguldak'taki yatırım ortamının özellikle Türkiye içerisindeki konumu belirlenmeye çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise önceki iki bölümde yapılmış tespitler ışığında ilin rekabetçiliğine katkı sağlayacak politika önerilerine değinilmektedir.

Bölüm 1.

Zonguldak’a Genel Bakış

Bu bölümde, bölgesel, ulusal ve uluslararası veri-setlerinden yararlanılarak ilin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Raporun ikinci bölümünde yapılacak olan Yatırım Ortamı Değerlendirme (YOD) Anketi sonuçlarının değerlendirmesine temel oluşturması amacıyla ilin Türkiye içindeki konumuna bazı temel ekonomik ve sosyal göstergeler kullanılarak ışık tutulacaktır. İkinci olarak ise, YOD sonuçları doğrultusunda tespit edilmiş olan sorun alanlarının aşılması durumunda ilin sahip olabileceği potansiyele işaret etmek amacıyla ilin ekonomik performansı uzun dönemli bir perspektiften değerlendirilecektir.

Zonguldak’ın Göreceli Konumu

2. Zonguldak ili, istatistiki bölge sınıflandırmasına göre Bartın ve Karabük’le birlikte TR-81 Bölgesi içerisinde yer almaktadır. İlin kendi bölgesi ve Türkiye ekonomisi içinde nasıl bir konuma sahip olduğuna ilişkin tespitler karşılaştırmalı göstergeler aracılığıyla yapılabilir. Bu amaçla Tablo-1’de Zonguldak iline ilişkin göstergeler Türkiye, TR-81 bölgesi ve bölgenin diğer illeri ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir. İlin Türkiye nüfusundaki payı yüzde 0,74’dür. Tabloda verilmekte olan nüfus dışındaki diğer göstergeler, ilin söz konusu gösterge değerinin, Türkiye toplam nüfusundan aldığı payın altında veya üstünde olmasına göre değerlendirilmiştir. Aşağıda özetlenen veriler, veriler bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ve aynı zamanda sahip olduğu fırsatları ve karşı karşıya olduğu tehditleri anlamaya da yardımcı olmak amacıyla derlenmiştir.

- **Zonguldak ilinin nüfus yoğunluğu, TR-81 Bölgesi illeri arasındaki en yüksek yoğunluktur.** Zonguldak’ta yaşayan nüfusun Türkiye’nin toplam nüfusu içindeki payı yüzde 0,74, ilin Türkiye’nin yüzölçümünden aldığı pay ise yüzde 0,42’dir. Dolayısıyla, ilin Türkiye’nin ortalamasına göre daha yüksek bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu görülmektedir. TR-81 Bölgesindeki diğer illerde (Bartın ve Karabük) ise tersine bir durum olduğu, nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeninin Zonguldak’taki ekonomik aktivitenin bölgenin diğer illerine oranla daha fazla olmasıdır.
- **Zonguldak, Türkiye’den daha yaşlı bir nüfus yapısına sahiptir.** İlin 0-15 yaş nüfusu açısından payı genel nüfus payının altındayken, 15 yaş üstü nüfus gruplarının aldıkları pay toplam nüfustan aldığı payın üzerindedir. Bu dağılıma TR-81 Bölgesindeki diğer iller açısından bakıldığında da benzer bir fotoğrafın ortaya çıktığı, 60 yaş üstü nüfusun ise bu illerde Zonguldak’tan daha yoğun olduğu görülmektedir. Yaş gruplarının Zonguldak ili nüfusu

içindeki payı hesaplandığında yüzde 65'inin 15-60, yüzde 20'sinin ise 0-15 yaş aralığında olduğu izlenmektedir.

- **Özelde Zonguldak ili, genelde ise TR-81 Bölgesi, kayıtlı istihdam yaratma performansı açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin gerisinde bir performansa sahiptir.** Zonguldak, Türkiye'deki kayıtlı istihdamın yüzde 0,60'ına sahiptir. Kayıtlı istihdam payının, nüfustan alınan payın gerisinde olması, bölgenin kayıtlı istihdam yaratma kapasitesinin Türkiye'nin gerisinde olduğunu göstermektedir. TR-81 Bölgesi için de aynı yorumun yapılabilmesi gösterge, Bölge içerisinde yalnızca Karabük'ün toplam nüfustan aldığı payın ötesinde bir kayıtlı istihdam seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, bölgedeki işgücüne katılım oranları ve istihdamın kayıtlılık oranı hakkında bilgi sahibi olmadan, Türkiye ve bölgenin istihdam yaratma performansını tam anlamıyla karşılaştırmak mümkün değildir.
- **Okur-yazarlık oranı bakımından Zonguldak Türkiye ortalamasının üzerindeyken, eğitim kurumlarında öğrenim gören nüfus itibarıyla ortalamanın altında kalmaktadır.** Türkiye'nin okur-yazar nüfusundan aldığı yaklaşık yüzde 1'lik payla bölgedeki diğer illerin önüne geçen Zonguldak, ilköğretim ve ortaöğretimdeki öğrenci sayıları itibarıyla, Türkiye ortalamasının ve TR-81 Bölgesinde de özellikle Bartın'ın gerisinde kalmaktadır. Öte yandan, Zonguldak'taki üniversite öğrencilerinin sayısının, Türkiye'deki toplam üniversite öğrencilerinin sayısına oranı, hem ön lisans/lisans seviyesinde hem de lisansüstü seviyesinde bölgenin nüfustan aldığı payın oldukça gerisindedir. Bu oranın lisansüstü seviyesinde daha da düşüyor olması, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte Zonguldak'ın daha az tercih edilen bir il olduğunu göstermektedir. Aynı eğilim ortaöğretimden yükseköğretime geçerken de görülebilmektedir.
- **Zonguldak ilinin sağlık göstergelerindeki performansı, Türkiye ortalamasının üzerindedir.** İlin hastane sayısı bakımından Türkiye ortalaması ile benzer bir durumda olmasına rağmen, sağlık personeli sayısı ve özellikle de hastanelerdeki yatak sayısı açısından toplam nüfustan aldığı payın üzerinde bir performans sergileyerek hem bölgedeki diğer illerden hem de Türkiye ortalamasından farklılaştığı görülmektedir.
- **Zonguldak ilinin dış ticaret performansı her ne kadar TR-81 Bölgesi içindeki diğer illere göre daha iyi bir noktada olduğu görülse de, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.** Zonguldak Türkiye'nin toplam ihracatından yüzde 0,21, ithalatından ise yüzde 0,53 pay almaktadır. Her iki göstergenin de ilin toplam nüfustan aldığı paydan çok daha düşük olması dış ticaret performansının düşüklüğüne işaret ederken, ithalatın payının ihracattan daha yüksek olması da ildeki üretim yapısındaki ithal bağımlılığına dikkat çekmektedir.

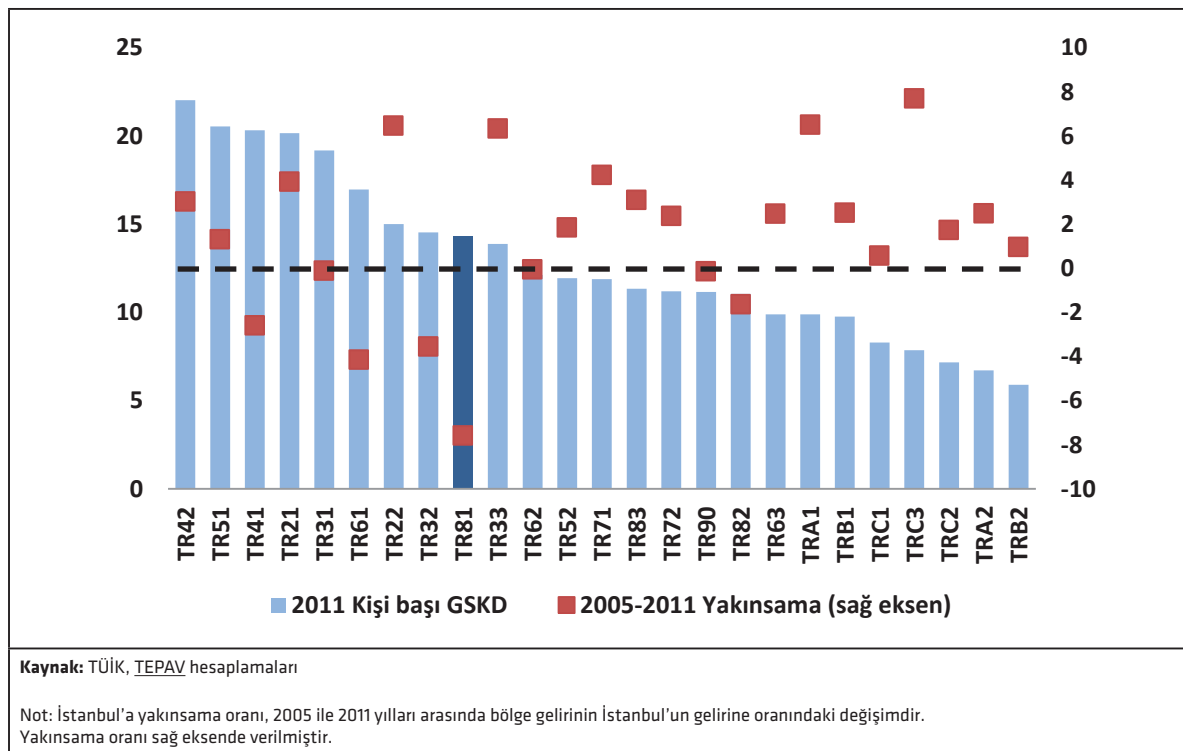
Tablo 1: Zonguldak ve TR-81 Bölgesi, Temel Göstergeler (Türkiye'deki pay olarak, %)

Veriler	Zonguldak	Bartın	Karabük	TR81 Bölgesi	Yıl	Kaynak
Nüfus	0.74%	0.23%	0.28%	1.25%	2013	TÜİK (ADNKS)
Yüzölçümü (km2)	0.42%	0.27%	0.52%	1.21%	2002	TÜİK
Gayrisafi Katma Değer/GSYH oranı ^[1]	0,70%			6,63%	2008 (il bazında 2001)	TÜİK
İşgücü	-			1.59%	2013	TÜİK
Kayıtlı İstihdam*	0.60%	0.20%	0.30%	1.10%	Tem.14	SGK İstihdam İzleme Bülteni
İşsiz sayısı	-			12.01%	2013	TÜİK
0-15 yaş aralığındaki nüfus	0.63%	0.19%	0.22%	1.04%	2013	TÜİK
15-60 yaş aralığındaki nüfus	0.80%	0.25%	0.31%	1.36%	2013	TÜİK
60 yaş üstü nüfus	0.78%	0.30%	0.34%	1.41%	2013	TÜİK
Okuma yazma bilen nüfus	0.90%	0.35%	0.35%	1.60%	2000 (6 +yaş)	TÜİK
Okul öncesi eğitim gören öğrenci sayısı	0.62%	0.25%	0.21%	1.08%	2013	TÜİK
İlköğretimdeki Öğrenci Sayısı	0.62%	0.21%	0.18%	1.00%	2013	TÜİK
Ortaöğretimdeki Öğrenci Sayısı	0.65%	0.23%	0.20%	1.08%	2013	TÜİK
Toplam Öğrenci Sayısı	0.63%	0.22%	0.19%	1.05%	2013	TÜİK
0-15 yaş aralığındaki nüfus (kendi nüfusu-na oranla)	19.88%	18.52%	17.66%	19.13%	2013	TÜİK
15-60 yaş aralığındaki nüfus (kendi nüfu-suna oranla)	65.62%	63.86%	65.60%	65.29%	2013	TÜİK
60 yaş üstü nüfus (kendi nüfusuna oranla)	11.18%	13.56%	12.83%	11.99%	2013	TÜİK
Okuma yazma bilen nüfus (kendi nüfusuna oranla)	11.31%	14.06%	11.61%	11.89%	2013 (6 +yaş)	TÜİK
Okul öncesi eğitim gören öğrenci sayısı (kendi nüfusuna oranla)	1.09%	1.40%	0.95%	1.12%	2013	TÜİK
İlköğretimdeki Öğrenci Sayısı (kendi nüfusuna oranla)	5.75%	6.10%	4.27%	5.48%	2013	TÜİK
Ortaöğretimdeki Öğrenci Sayısı (kendi nüfusuna oranla)	5.94%	6.80%	4.67%	5.81%	2013	TÜİK
Toplam Öğrenci Sayısı (okul öncesi,ilk ve ortaöğretim)	12.77%	14.30%	9.89%	12.41%	2013	TÜİK
Üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayısı(ön lisans ve lisans)	0.44%	0.15%	0.45%	1.04%	2012-2013	ÖSYM
Üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayısı(lisansüstü)	0.29%	0.06%	0.31%	0.65%	2012-2013	ÖSYM
Üniversitelerde görevli akademik eleman sayısı	0.05%	0.01%	0.01%	0.07%	2012-2013	ÖSYM
Sağlık Personeli Sayısı	0.82%	0.24%	0.34%	1.41%	2013	TÜİK
Hastane Sayısı	0.73%	0.20%	0.40%	1.32%	2013	TÜİK
Hastanelerdeki Yatak Sayısı	1.02%	0.21%	0.33%	1.56%	2013	TÜİK
İthalat	0.53%	0.01%	0.20%	0.74%	2012	TÜİK
İhracat	0.21%	0.01%	0.11%	0.33%	2012	TÜİK
Karayolları Uzunluğu (Devlet, il, köy yolu)	0.91%	0.56%	0.64%	2.11%	2013	TÜİK
Demiryolu Uzunluğu	0.71%	-	1.23%	1.94%	2013	TÜİK

İlin Ekonomik Performansı ve Rekabet Gücü Unsurları

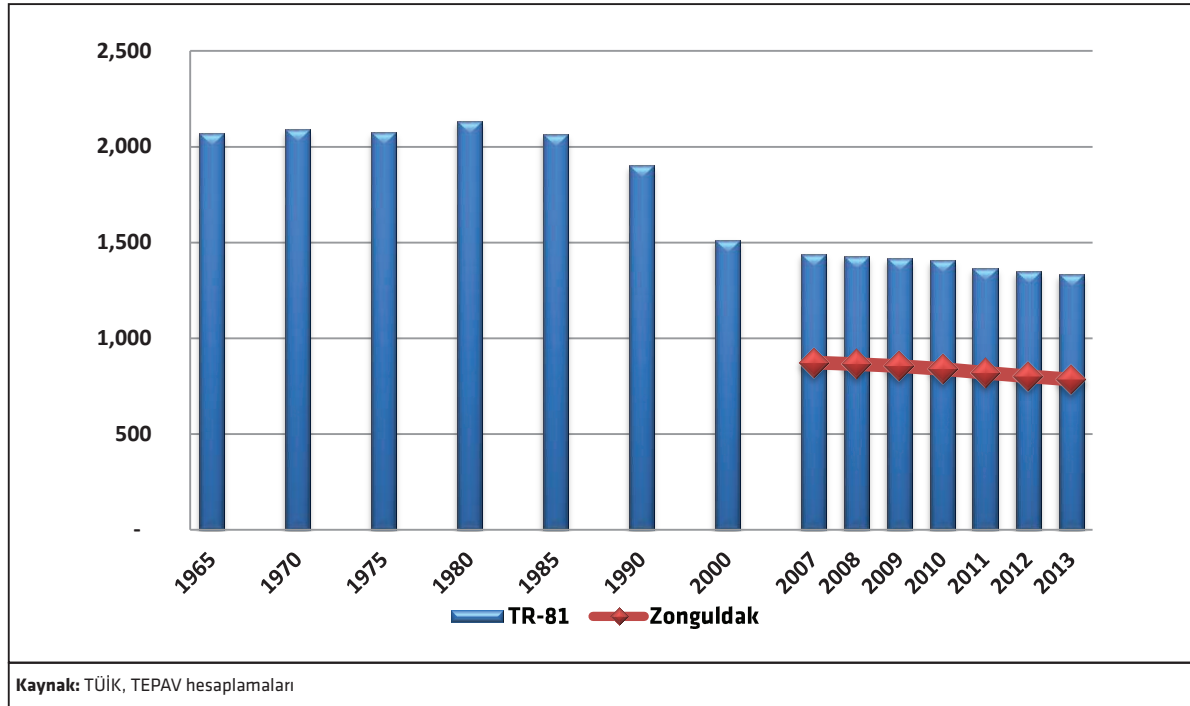
3. **TR-81 Bölgesinin 2005-2011 arasındaki ekonomik performansı diğer bölgelerin oldukça gerisinde kalmış, söz konusu yıllar arasında İstanbul ile arasındaki kişi başı gelir farkını azaltmada başarısız olmuştur** (Şekil 1). 2011 verilerine göre, TR-81 Bölgesi 14.313 TL'lik kişi başı gayrisafi katma değer ile 26 Bölge içinde 10. sırada yer almaktadır. Öte yandan, 2004-2011 döneminde, bu 26 Bölgenin Türkiye'nin kişi başı gelir açısından en zengin bölgesi olan İstanbul ile gelir farkını ne düzeyde azalttıklarına bakıldığında TR-81 Bölgesine dair önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Söz konusu dönemde, TR-81 Bölgesi, İstanbul ile arasındaki gelir farkını yaklaşık yüzde 7,5 artırarak, gelir farkının en hızlı arttığı bölge olmuştur.

Şekil 1: Türkiye'nin bölgelerinde 2005-2011 arasında İstanbul'un kişi başı gayrisafi katma değerine (GSKD) yakınsama eğilimi (%) ve 2011 yılında kişi başı GSKD (bin TL)

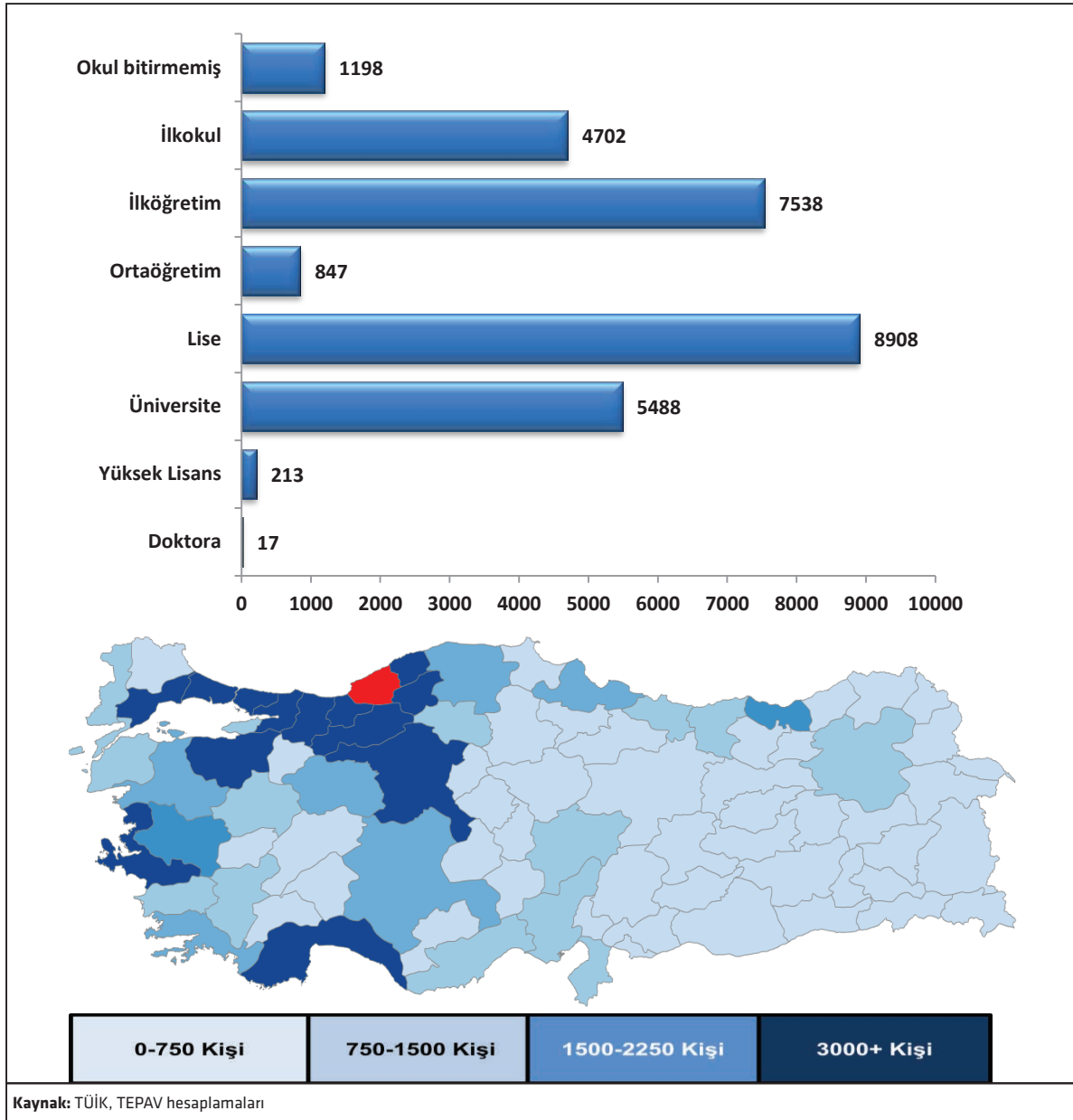
4. **Kişi başı gelir yakınsamasındaki kötüleşmenin yanında, göç hareketlerinin de bölgeyi olumsuz etkilediği görülmektedir.** Tarihsel bir perspektiften bakıldığında genelde TR-81 Bölgesinin, özelde ise Zonguldak ilinin Türkiye'nin toplam nüfusundan aldığı payın azaldığı görülmektedir (Şekil 2). 1980'lerde Türkiye'de yaşayan her 100.000 kişiden yaklaşık olarak 2.000'i TR-81 Bölgesinde yaşarken, bu oranın 1990'lardan itibaren hızla düştüğü görülmektedir. 2000'li yıllarda da devam eden bu eğilimle 2013 yılına gelindiğinde her 100.000 kişiden yalnızca 1.300 kişinin TR-81 Bölgesinde yaşadığı görülmektedir. 1990'lara kadar nüfus artış hızı Türkiye ortalaması ile benzeşen Bölgenin nüfusu takip eden yıllarda neredeyse hiç değişmemiştir. Bölge nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 60'ını barındırması bakımından nüfus hareketlerindeki en önemli aktör Zonguldak ilidir. 2007 yılından itibaren bakıldığında Zonguldak ili nüfusunun azaldığı ve buna bağlı olarak da Türkiye nüfusundan aldığı paydaki azalışın, nüfusu sabit seyreden TR-81 Bölgesinin aldığı paydaki azalıştan daha hızlı olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Türkiye’de 1965’ten bu yana her 100.000 kişiden kaç TR-81 Bölgesi ve Zonguldak’ta yaşıyor?

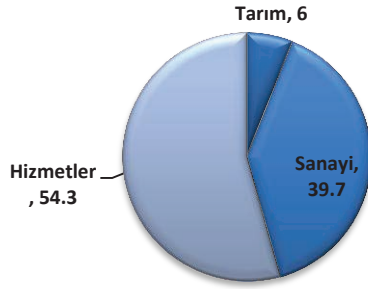
5. **Zonguldak ilinin göç hareketleri daha detaylı şekilde incelendiğinde ilden göç edenlerin eğitim seviyesinin yüksek olduğu ve genellikle büyük illere göç ettikleri görülmektedir.** Son 5 yılda Zonguldak’tan net olarak yaklaşık 30.000 kişi göç etmiş ve göç edenlerin yaklaşık olarak yüzde 48’ini Lise veya Üniversite mezunu nüfus oluşturmuştur (Şekil 3). Göç eden nüfusun ise özellikle Zonguldak çevresine ve Türkiye’nin batısındaki büyük şehirlere gittikleri izlenmektedir. Bu durum özellikle genç ve çalışabilir durumdaki nüfusun yaşam memnuniyetinin Zonguldak ilinde Türkiye ortalamasının oldukça altında olmasından kaynaklanmaktadır. Genç ve eğitilmiş nüfus Zonguldak’ı yaşanabilir bir il olarak görmemekte, bu nedenle de göç etmektedir. Benzer yönde bir bulguya “Zonguldak İlinde Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenleri ve Alınabilecek Tedbirler” çalışmasında da rastlanmaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ilk sırada işsizlik, sonrasında ise hava kirliliği ve sosyal yaşamın gelişmişliğine ilişkin, ilin sunduğu yaşam kalitesiyle ilgili sorunlar nedeniyle özellikle genç nüfusun ilden ayrılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Böylesine bir durum, raporun ilerleyen bölümlerinde de bahsedildiği gibi ilde nitelikli işgücü sorunlarına yol açmaktadır.

Şekil 3: Zonguldak ilinden net göçün eğitim seviyelerine dağılımı ve göç edilen iller (2008-2013)

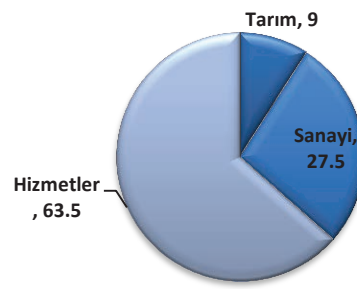

6. 2011 yılı sektörel GSKD verilerine bakıldığında TR-81 Bölgesinde tarım ve hizmetler sektörlerinin payının Türkiye ortalamasının altında, sanayi sektörünün payının ise Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. 2004-2011 döneminde, bölgedeki ekonomik büyümenin ana tetikleyicisi hizmetler sektörü olmuştur. Bölgenin gayrisafi katma değeri içinde tarımın payı yüzde 6, hizmetlerin payı ise yüzde 54'dür (Şekil 4). Öte yandan, Türkiye'de sanayinin payı yüzde 27,5 iken (Şekil 5), Bölgede yaklaşık olarak yüzde 40 düzeyindedir. Bu dağılım, Bölgenin sanayi üretim bakımından azımsanmayacak bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Sektörlerin toplam büyümeye yaptıkları katkılara bakıldığında Bölgede sanayi üretiminin katkısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu, hizmetler sektörünün ise geride kaldığı görülmektedir. (Şekil 6 ve Şekil 7).

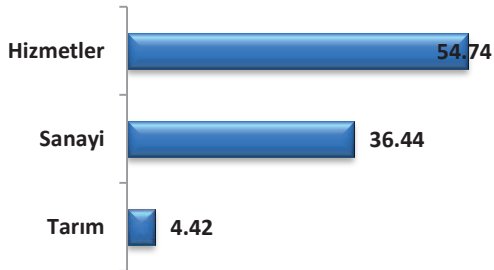
Şekil 4: TR-81 Bölgesinde sektörlerin gayrisafi katma değer içindeki payları (%), 2011

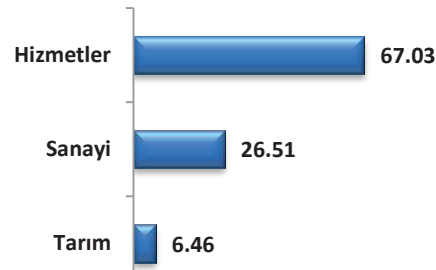
Şekil 5: Türkiye'de sektörlerin gayrisafi katma değer içindeki payları (%), 2008

Şekil 6: TR-81 Bölgesinde sektörlerin büyümeye katkısı (%), 2004-2011

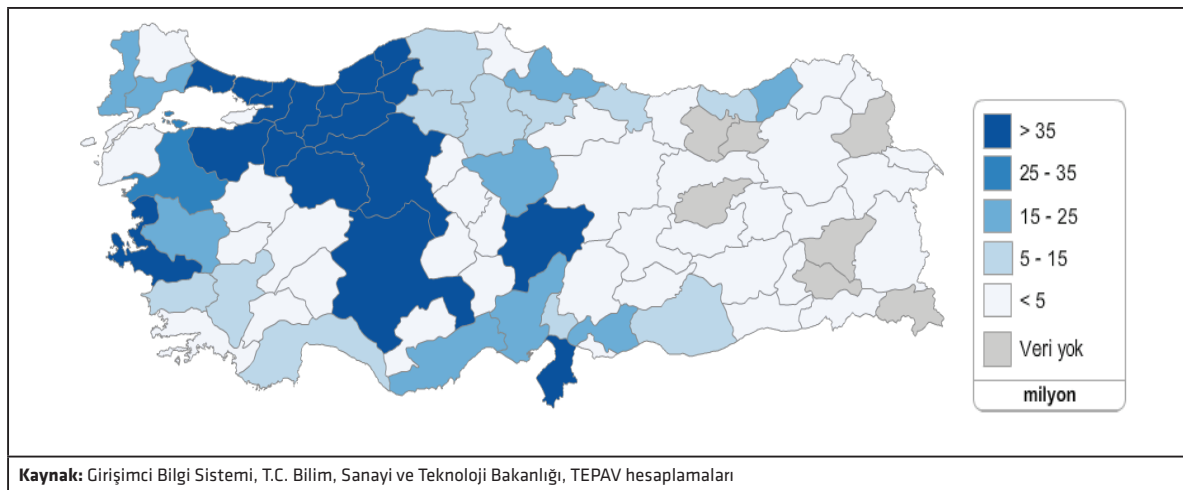
Şekil 7: Türkiye'de sektörlerin büyümeye katkısı (%), 2004-2011

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

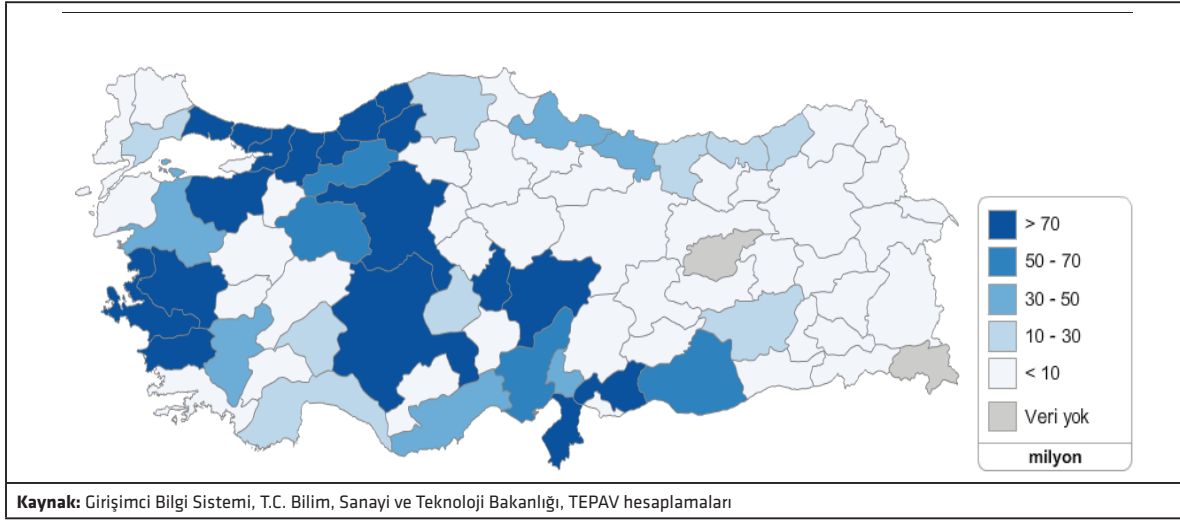
7. Zonguldak ilinin iç pazar ticaretinin coğrafi dağılımına bakıldığında göç hareketlerine benzer bir şekilde çevredeki ve Batı bölgesindeki illerin ön plana çıktığı görülmektedir. (Şekil 8 ve Şekil 9) Yatırım ortamı değerlendirme anketi sonuçlarında da detaylı bir şekilde incelenen iç ve dış ticaret ilişkilerine genel olarak bakıldığında, Zonguldak ili içerisinde temin edilen mal ve hizmetlerin toplam harcamaların yüzde 21'ini, il içerisindeki satışların ise toplam satışların yüzde 18'ini oluşturduğu görülmektedir. Mal ve hizmet temin edilen iller arasında Hatay (yüzde 33), İstanbul (yüzde 24) ve Ankara (yüzde 9) öne çıkarken, mal ve hizmet satışlarında ise İstanbul (yüzde 33), Kocaeli (yüzde 10) ve Ankara (yüzde 8) öne çıkmaktadır.

Şekil 8: Zonguldak ili 2013 yılı iç pazar ticareti, mal-hizmet alımı (Milyon TL)

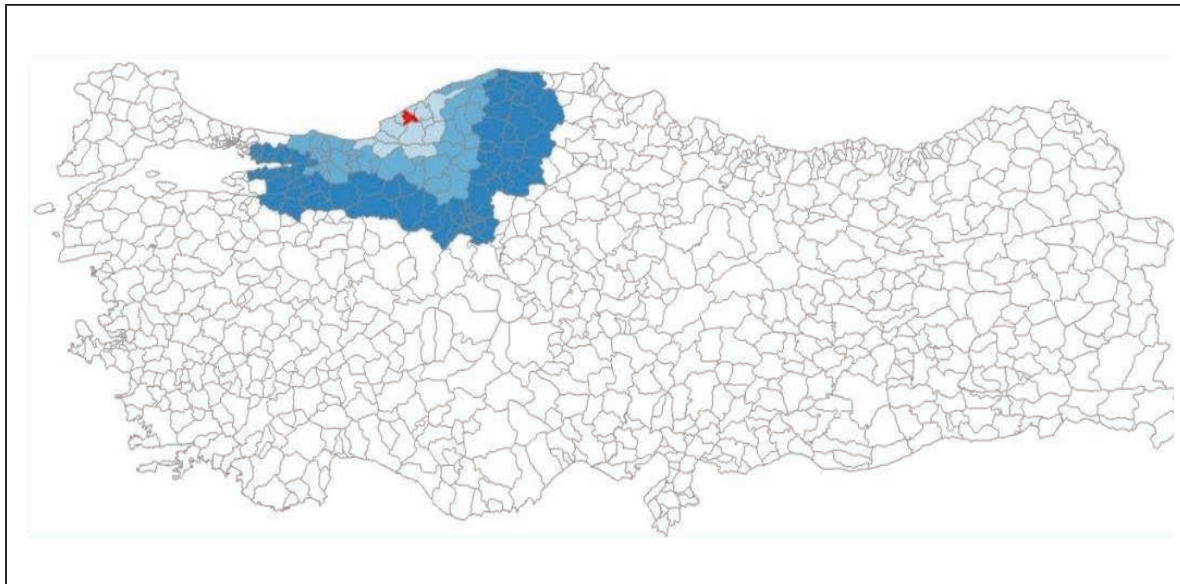
Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TEPAV hesaplamaları

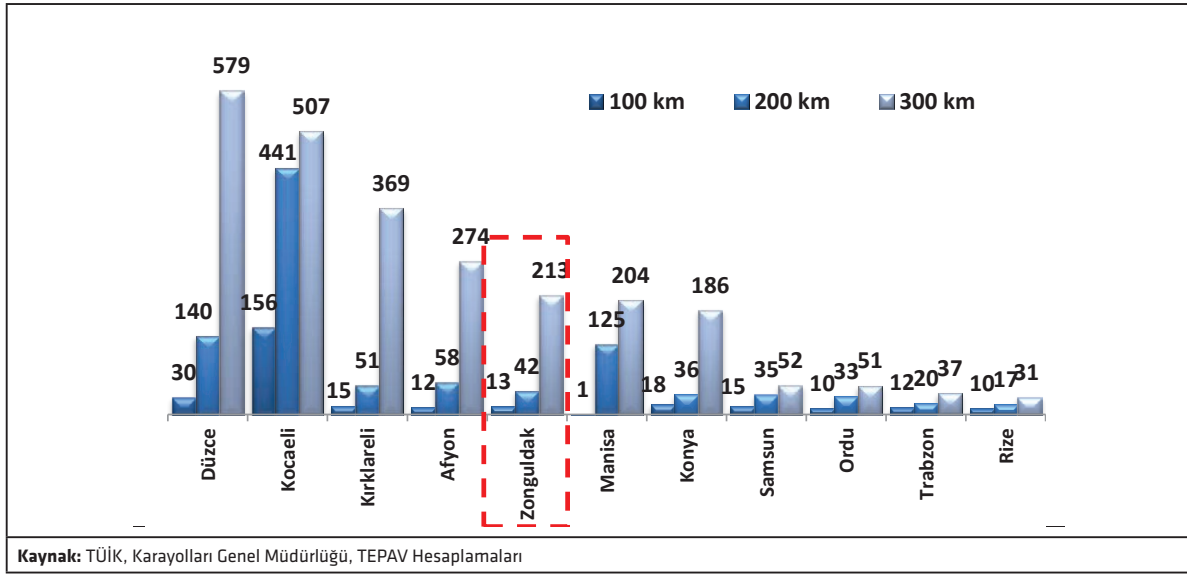
Şekil 9: Zonguldak ili 2013 yılı iç pazar ticareti, mal-hizmet satışı (Milyon TL)

- 8. Zonguldak ili önemli sanayi merkezlere yakınlığı bakımından avantajlı bir konuma sahiptir.** Zonguldak merkezinden 300 km uzaklıkta, yani günübirlik ulaşılabilen mesafede, İstanbul, Kocaeli, Düzce gibi önemli sanayi merkezleri bulunmaktadır. Bu yarıçaptaki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğüne bakıldığında 213 milyar TL gibi bir büyüklükle karşılaşılmaktadır (Şekil 10). Zonguldak gibi liman kenti olan ve Zonguldak ile aynı kategoride bulunan Ordu'nun 300 km mesafede erişebildiği ekonomik aktivitenin yalnızca 51 milyar TL olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Zonguldak'ın avantajlı konumu göze çarpmaktadır. Bu avantajdan ne derecede yararlanabildiği ise Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi sonuçlarının değerlendirildiği ilerleyen bölümlerde ele alınmaktadır.

Şekil 10: Zonguldak ve diğer seçili illerin 100, 200 ve 300 km yarıçaplı erişim alanlarındaki ekonomik büyüklük (milyar TL)

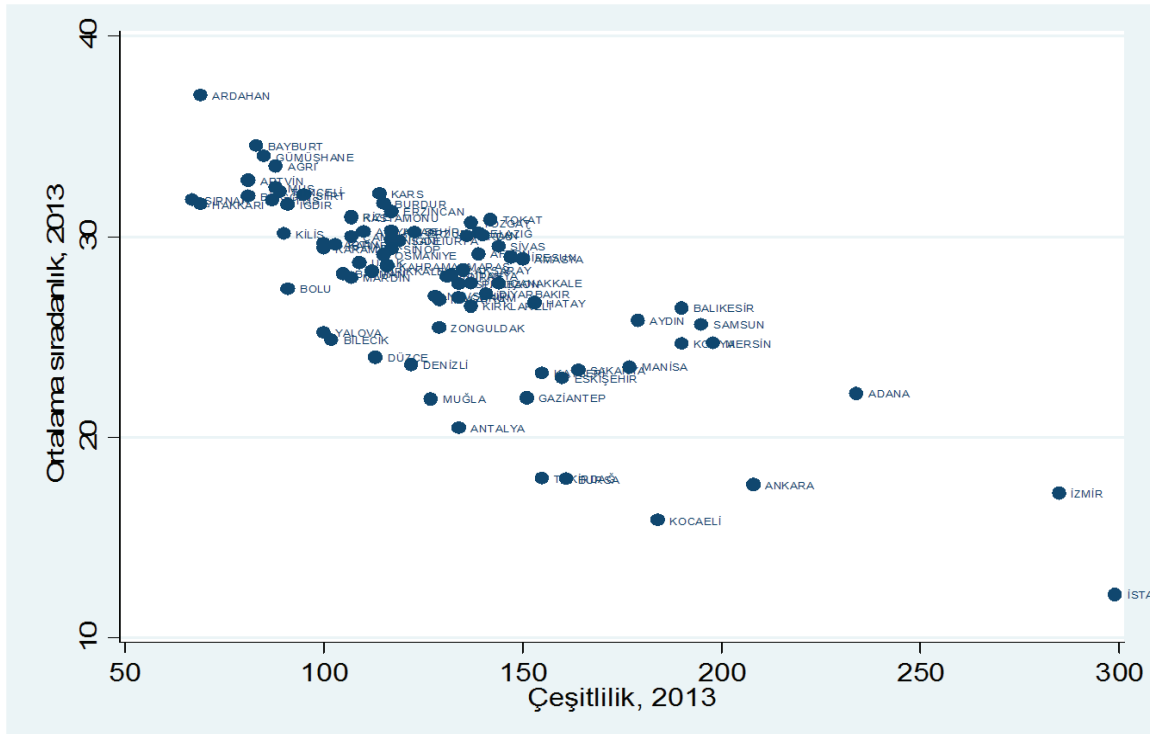
Zonguldak İlinin Üretim Yapısı Analizi

9. Bu bölümde Zonguldak ilinin üretim yapısına ilişkin yapılmış olan analizin sonuçları özetlenmektedir. Söz konusu analiz çerçevesinde Zonguldak'taki üretimin çeşitliliği, sıradanlığı ve nitelikli sıçrama kabiliyeti bakımından diğer illerle karşılaştırılmaktadır. Böylelikle iktisat literatüründe, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamak için geliştirilen yöntemlerden yararlanılarak Zonguldak ilinin Türkiye'deki göreceli konumu belirlenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu çalışmaların sonuçları ülkelerin ihracat sepetindeki rekabetçi (görelî üstünlüğe sahip) ürünlerin sayısının (çeşitlilik), o ülkedeki beceri kümesinin zenginliğine işaret ettiğini göstermektedir. Beceri kümesinin zenginliği ise çoğu ülkenin ihraç edemediği (sıradan olmayan) ürünlerde rekabet gücü kazanılmasını sağlamaktadır. Üretimin niteliği ise sektörlerin niteliği ile belirlenmekte, sektörlerin niteliği ise söz konusu sektörde ihracat yapan ülkelerin gelir seviyesinin ağırlıklı ortalaması yoluyla hesaplanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bu yöntemle göre yüksek gelir grubuna dahil olan ülkelerin ihracat sepetinde bulunan ürünlerin niteliği yüksek, düşük gelir grubundaki ülkelerin ihraç ettiği ürünlerin ise niteliği düşük olarak tanımlanmaktadır. Detayları ekte açıklanmakta olan bu yöntemi Türkiye'deki illerin karşılaştırmalı bir analizini yapmak üzere kullanmak da mümkündür.

10. Zonguldak ili üretim yapısı analiz edilirken, ihracat ve istihdam verisi bir arada kullanılmıştır. Yukarıdaki teorik çerçevede özetlenen analizlerin, Türkiye'nin bölgelerine uyarlanması, dünyanın yerine Türkiye, ülkelerin yerine ise Türkiye'nin illeri/bölgeleri konulmaktadır. Zonguldak ili üretim yapısının ortaya çıkarılmasında, ihracat yerine istihdam verileri kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni, Türkiye'de ihracat verilerinin gümrük kapılarından toplanmasıdır. Türkiye'de, ihraç edilen ürünler, üretildikleri ilin dışındaki bir başka ilin gümrük kapısından yurtdışına çıkış yapabilmektedir. Bu nedenle, bir il/bölgeye ait gibi raporlanan ihracatın, başka bir ilde/bölgede üretilmiş olması muhtemeldir. Zonguldak ilinin üretim yapısının analizinde, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kayıtlı istihdam verileri kullanılmaktadır. Türkiye'de ve bölgedeki istihdamın tümü kayıt içinde değildir. Bu nedenle, SGK verileriyle yapılacak analizler, bölgedeki üretim yapısını tam olarak ortaya koymak için yeterli değildir. Ancak, kayıtlı istihdamın, bölgenin üretim yapısını ölçmede, ihracattan daha doğru sonuçlar vereceğini söylemek mümkündür.

11. Zonguldak'ın sanayi üretimi Türkiye'deki diğer iller ile karşılaştırıldığında çeşitliliği düşük olsa da fazla sıradan olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin illerindeki üretim yapısı incelendiğinde, illerde yapılan üretiminin "çeşitliliği" ve "sıradanlığı" arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Şekil 11). Bu sonuç ihracat verisiyle ülkeler düzeyinde yapılan analizle benzeşmektedir. 81 il içerisinde Zonguldak'ın konumuna bakıldığında, çeşitlilik bakımından Türkiye ortalamasından fazla farklılaşmadığı, sıradanlık bakımından ise performansının daha iyi olduğu ve sıralamada 81 il arasından 21. sırada olduğu görülmektedir. Kısaca Zonguldak'taki üretim yapısının fazla çeşitliliğe sahip olmamasına rağmen diğer iller tarafından fazlaca üretilmeyen ürünlerde yoğunlaştığı görülmektedir.

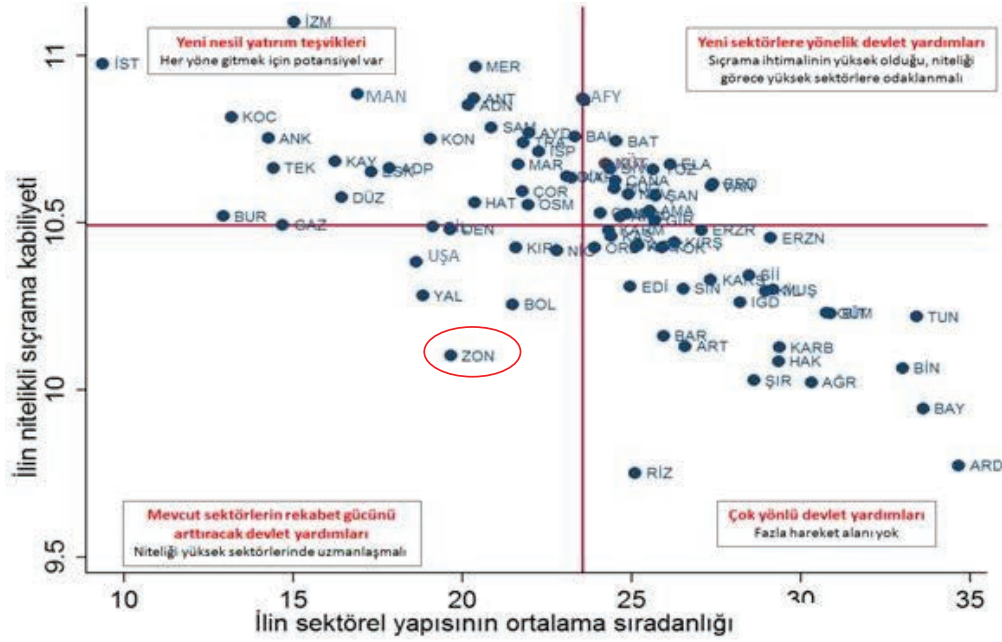
Şekil 11: : 81 ilin üretiminin ortalama sıradanlığı ve çeşitliliği, 2013

Kaynak: SGK Aralık 2013 verileri, TEPAV hesaplamaları

12. Fazla sıradan olmayan üretim yapısı ve düşük sıçrama kabiliyeti ile Zonguldak ili için mevcut sektörlerinde niteliği yüksek sektörler odaklanarak bu sektörlerdeki rekabet gücünün geliştirilmesi en uygun politika alternatifi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, yatırım ortamını anlamak üzere yapılan bu çalışmanın sonuçları Zonguldak ilinin geleceği açısından önem kazanmaktadır. Türkiye'deki 81 il Şekil 12'de üretim yapısının niteliğini artıracak şekilde dönüştürmek için uygulanması gereken politikaların niteliğine göre 4 farklı bölgede konumlandırılmıştır. Buna göre Zonguldak ili üretimin niteliğinin yüksek olduğu, ancak mevcut becerilerle üretim sepetinin niteliğini ileriye götürecek yeni alanlarda rekabet gücü geliştirme imkanlarının nispeten sınırlı olduğu iller arasında yer almaktadır. Bu grupta yer alan illerde üretim yapısının dönüşümü için uygulanacak politikaların temel hedefi ilin halihazırda üretim sepetinde yer alan faaliyetlerde sahip olduğu rekabet gücünün yükseltilmesi olmalıdır. Bu noktadan hareketle, rekabetçiliğin pek çok unsuruna ilişkin tespitleri içermekte olan yatırım ortamı değerlendirme çalışmasının sonuçları, Zonguldak ilinin geleceği açısından hassasiyetle ele alınmalıdır.

Şekil 12: 81 ilin üretiminin ortalama sıradanlığı ve sıçrama kabiliyeti, 2013

Kaynak: SGK Aralık 2013 verileri, TEPAV hesaplamaları

Bölüm 2.

Zonguldak Yatırım Ortamı Anketi Değerlendirmesi

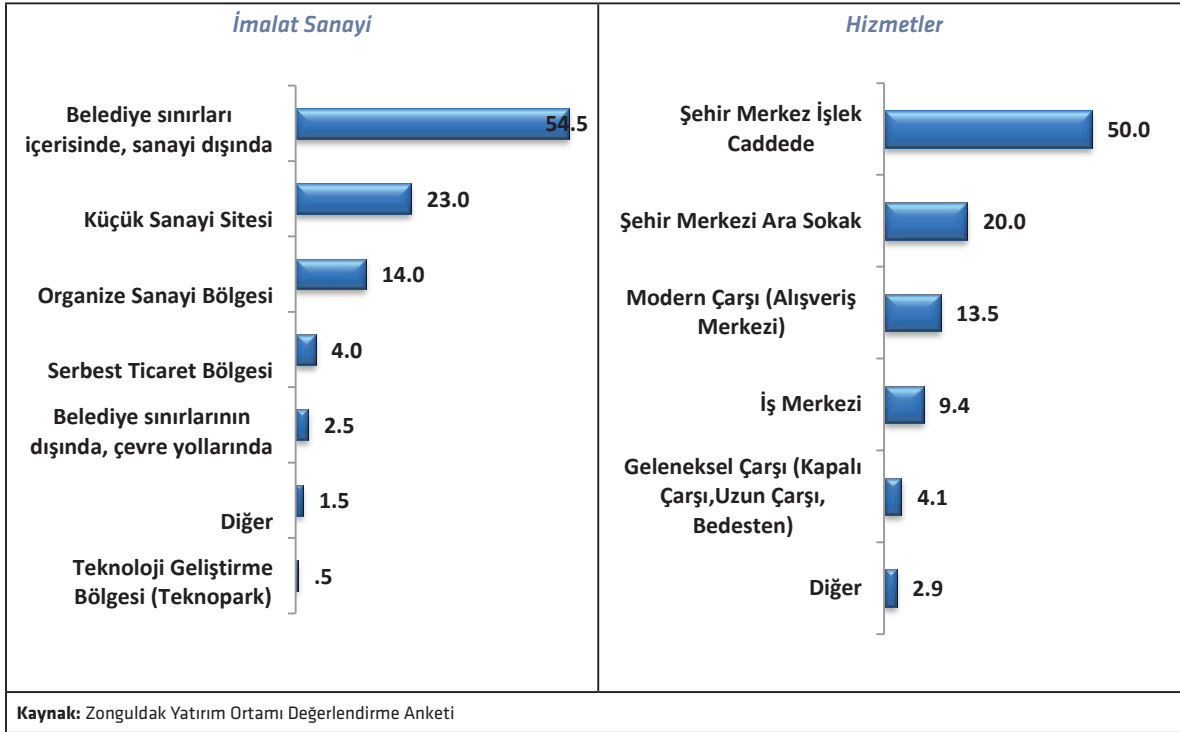
1. Raporun bu bölümünde TEPAV tarafından, BAKKA Zonguldak Yatırım Destek Ofisi ile işbirliği içinde yürütülmüş olan Zonguldak ili Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Anketinin sonuçları yer almaktadır. Raporun önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi Dünya Bankası tarafından Türkiye'yi de kapsayan geniş bir ülke grubuna uygulanış olan bu anket TEPAV tarafından da Türkiye'de bölgesel olarak uygulanmıştır. Bu sayede Zonguldak YOD sonuçları yalnızca il içerisinde değerlendirilmemekte, diğer ülke, bölge ve illerden edinilen sonuçlarla karşılaştırılarak incelenmektedir. Böylelikle Zonguldak'taki yatırım ortamının durumu özellikle Türkiye içerisinde göreceli olarak konumlandırılabilir. Sonuçlar, anketin içerdiği 13 konu başlığı altında ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

1. Firmalara İlişkin Genel Bilgiler

Anketin ilk bölümünde anket örnekleminin genel özelliklerini tarif edebilmek üzere, anket uygulanan firmaların konumu, faaliyet alanları, hukuki yapıları, istihdam yapısı, ciroları gibi genel bilgiler sorulmuştur.

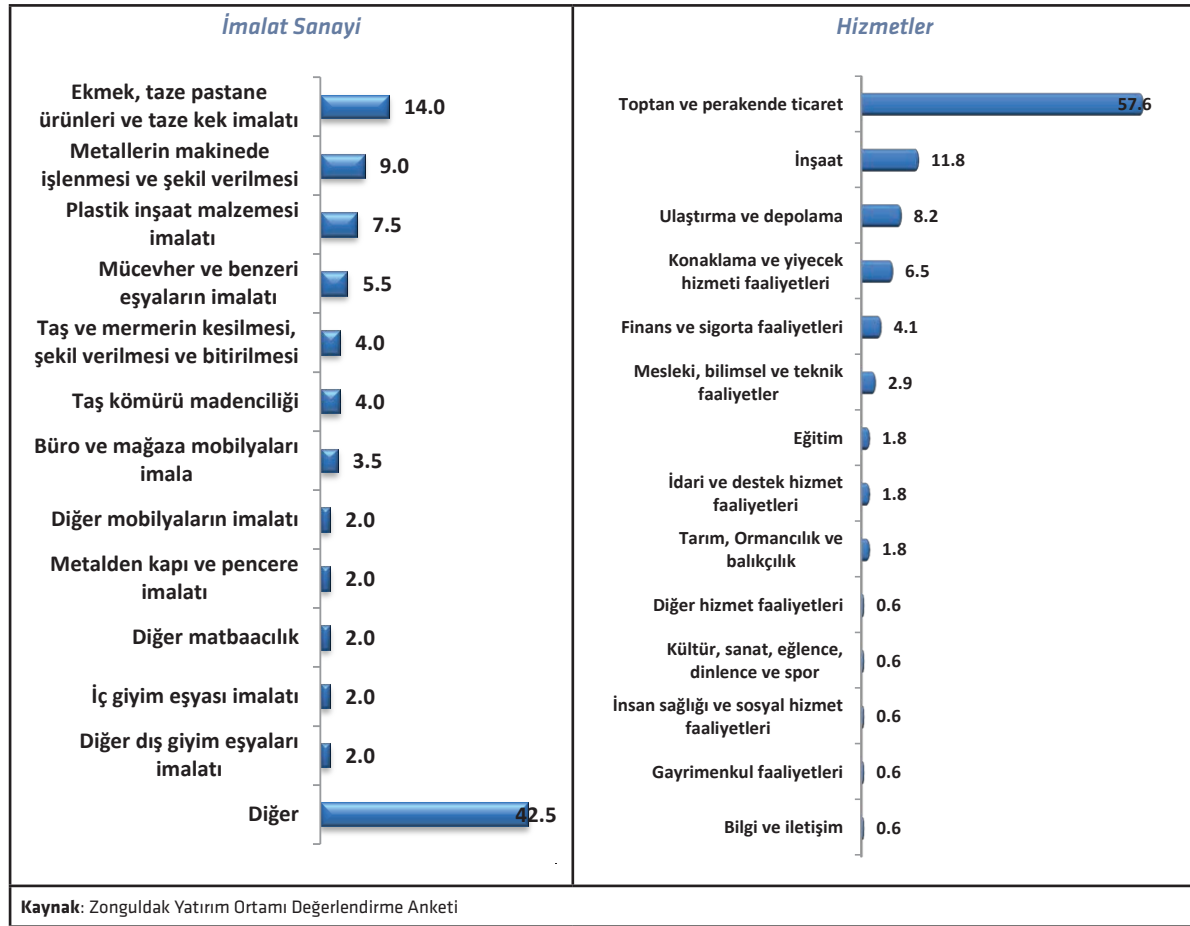
2. Zonguldak'taki firmaların konumlarına bakıldığında Zonguldak'taki imalat sanayi firmalarının Türkiye ortalamasına göre daha yüksek oranda organize bölgelerde (OSB, KSS, STB veya TGB), hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise ortalama ile uyumlu bir seviyede şehir merkezinde konumlandığı görülmektedir. İmalat sanayi firmalarının yarısından fazlası (yüzde 55) belediye sınırları içinde ancak sanayi dışında konumlanmıştır. Şekil 13'te de görüldüğü gibi imalat sanayi firmalarının yüzde 42'sinin küçük sanayi sitesi, organize sanayi bölgesi, serbest ticaret bölgesi veya teknoloji geliştirme bölgesinde yer aldıkları görülmüşken, Türkiye sonuçlarına bakıldığında bu oranın yüzde 36 olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında imalat sanayi firmalarının konumlarının Türkiye ortalamasına oranla daha fazla organize bölgelerde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu durum da, firmaların adı geçen bölgelerin kendilerine sağladığı altyapı hizmetlerinden ve kümelenmenin olumlu etkilerinden yararlanma fırsatına sahip olduklarını göstermektedir. Hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise yüzde 70'i şehir merkezinde konumlanmaktadır. Bu oran yüzde 71 olan Türkiye hizmet sektörü firmaları oranı ile aynı seviyededir. Hizmet sektörü firmalarının yer seçiminin sektörün ihtiyaçlarına yönelik olduğu görülmektedir.

Şekil 13: Firmaların konumu

3. Zonguldak'taki imalat sanayi firmaları arasında ekmek ve pastane ürünleri imalatı, metal işleme ve plastik inşaat malzemesi imalatı öne çıkarken, hizmetler sektörünün özellikle motorlu taşıtların toptan ve perakende ticaretini yapan firmalardan oluştuğu görülmektedir. İde faaliyet gösteren firmaların sektörel dağılımları Şekil 14'de verilmektedir. İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmalarının yüzde 93'ü imalat, yüzde 7'si madencilik sektöründe faaliyet göstermektedir. Alt sektörler itibarıyla bakıldığında yüzde 14'ü ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı, yüzde 9'u metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi yüzde 8'i plastik inşaat malzemesi imalatı sektörlerinde faaliyet göstermektedir. İmalat sanayinde sektör oranı yüzde 2'nin altında kalan firmalar birleştirilerek "Diğer" adı altında gruplandırılmıştır. Hizmet sektörünün alt sektörlerine bakıldığında ise toptan ve perakende ticaretinin örneklemin yarısından fazlasını (yüzde 58) oluşturduğu görülmüşken, yüzde 12'sinin inşaat, yüzde 8'inin ulaştırma ve depolama sektörlerinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Şekil 14: Firmaların sektörel dağılımları, NACE Rev.2 (%)

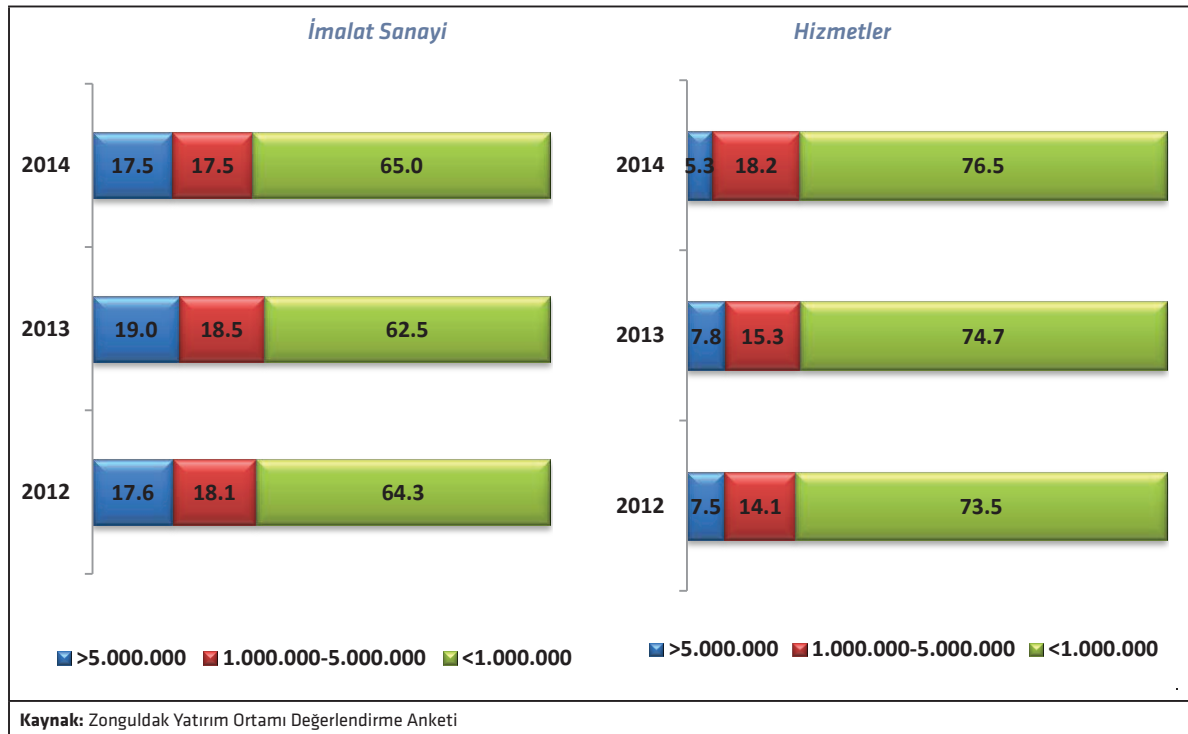

4. **Zonguldak'taki firmaların tamamına yakını özel ve yerli ortaklı firmalardan oluşmaktadır.** İmalat sanayi anketine katılan firmaların yüzde 54'ü hizmetler anketine katılan firmaların ise yüzde 59'u 2000 yılı ve sonrasında kurulmuş firmalardır. Bu açıdan bakıldığında firmaların oldukça genç oldukları görülmektedir. Firmaların yaşlarına oranla yöneticilerinin daha deneyimli olduğu görülmektedir. Yöneticilerin ortalama deneyim süreleri imalat sektöründe ortalama 20 yıl, hizmetler sektöründe ise 14 yıldır. İmalat firmalarının yüzde 46'sı şahıs şirketi iken, hizmetlerde bu oranın yüzde 53 olduğu görülmektedir. Firmaların neredeyse tamamının (yüzde 99) yerli ortaklı firması olması, Zonguldak ili firmalarının genel olarak dışarı kapalı yapısını göstermektedir. Oysa ki yabancı sermayeli ortaklıklar sayesinde firmalar yurtdışı deneyimlerden ve pazar imkanlarından birincil elden faydalanma şansı yakalayabilecekler, böylelikle gerek verimliliklerinde gerekse dış ticaret potansiyellerinde önemli kazanımlar sağlayabileceklerdir.

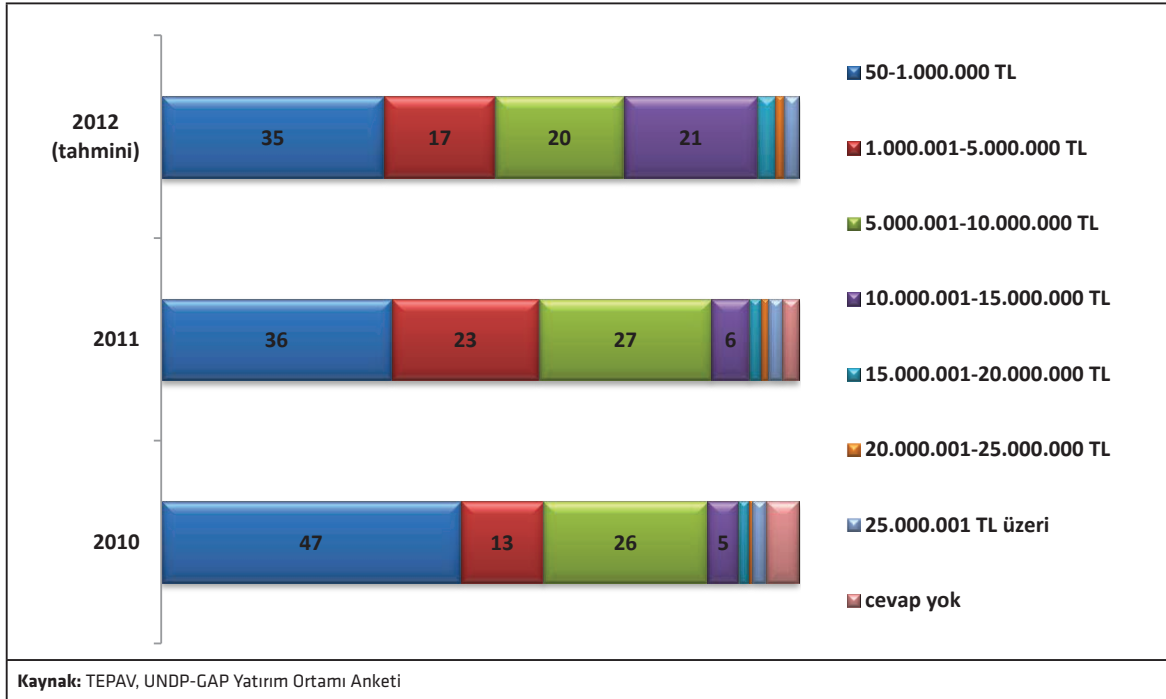
5. **Kadın çalışan sayısının toplam çalışan sayısına oranı açısından hizmetler sektörü öne çıkarken, imalat sanayi firmalarında kadınların az da olsa daha yüksek oranda yöneticilik ve şirket sahipliği pozisyonlarında bulundukları görülmektedir.** Firmalardaki kadın istihdamı oranları incelendiğinde imalat sanayinde yüzde 13 oranında kadın çalışırken, hizmetler sektöründe bu oranın daha fazla (yüzde 34) olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun imalat ve hizmet sektörlerinin üretim gerekliliklerinden kaynaklanıyor olması muhtemeldir. Firma sahipliği açısından kadınların oranı incelendiğinde, imalat sanayinde firma sahipleri arasında yüzde 26,5 oranında, hizmetlerde ise yüzde 22 oranında kadın bulunmaktadır. Firma yöneticileri arasındaki kadın oranında da benzer bir şekilde imalat sanayi firmaları öndedir. İmalat sanayinde kadın yöneticilerin oranı yüzde 25,5 iken, hizmetler sektöründe bu oranı yüzde 21'dir.

6. **Zonguldak'ta firmaların ciro bazında küçülme eğiliminde olduğu görülmektedir.** Anket kapsamında firmalara 2012, 2013 yılları için gerçekleşen, 2014 yılı içinse tahmini ciroların soruda verilmekte olan aralıklardan hangisinde bulunduğu ilişkin bir soru sorulmuştur. Soruda firmaların ciroları düşük (1 milyon TL ve altı), orta (1-5 milyon TL arası) ve yüksek (5 milyon TL ve üzeri) olmak üzere 3 grupta incelenmektedir. Söz konusu soruya verilen cevaplara bakıldığında imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların yüzde 64,3'ünün 2012 yılında cirosu en düşük gruptayken (Şekil 15), bu oranın 2013 yılındaki düşüşe rağmen 2014 yılında yüzde 65'e çıktığı görülmüştür. İmalat sektöründeki bu kayışın orta büyüklükte ciroya sahip firmalardan düşük cirolu firmalara doğru yaşandığı, yüksek cirolu firmaların oranının aynı kaldığı görülmektedir. Hizmetler sektöründe cirolardaki düşüş eğilimi imalat sanayi firmalarından daha net ortaya çıkmaktadır. 2012'de cirosu en düşük grupta olan firmaların oranı 73,5 iken 2013 ve 2014 yılında bu oran artarak yüzde 76,5'e çıkmıştır. İmalat sektöründeki firmaların aksine yüksek cirolu firmaların oranında da bir düşüş yaşanmakta, söz konusu firmaların 2014 yılında orta büyüklükte ciroya sahip firmalar arasında yer alacağını beklediği görülmektedir. Cirolardaki bu azalış eğiliminin TEPAV'ın GAP İdaresi bölgesinde gerçekleştirdiği anket sonuçlarından farklılaştığı görülmektedir. Söz konusu çalışmada yıllar içerisinde düşük ve orta büyüklükte ciroya sahip olan firmalardan, daha yüksek cirolu firmalara doğru bir geçiş yaşanmaktadır (Şekil 16). Ancak sonuçlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilirken yapılan saha çalışmalarının dönemlerinin de sonuçlar üzerinde etkili olduğu dikkate alınmalıdır. Nitekim GAP İdaresi bölgesinde yapılmış olan saha çalışmasının 2008-2009 küresel krizi sonrasındaki toparlanma döneminde yapılmış olması nedeniyle, firmaların kriz sonrası büyüme eğiliminde olması doğal bir beklenti olabilir.

Şekil 15: Firmaların ciro büyüklükleri (%)

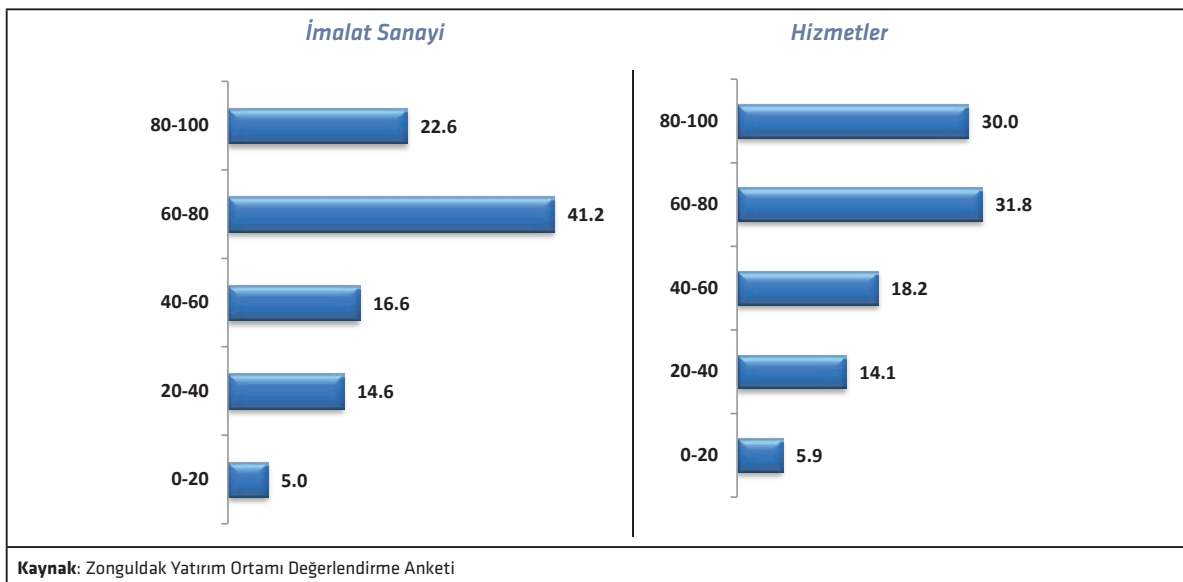

Şekil 16 : GAP İdaresi bölgesindeki firmaların ciro büyüklükleri (%)

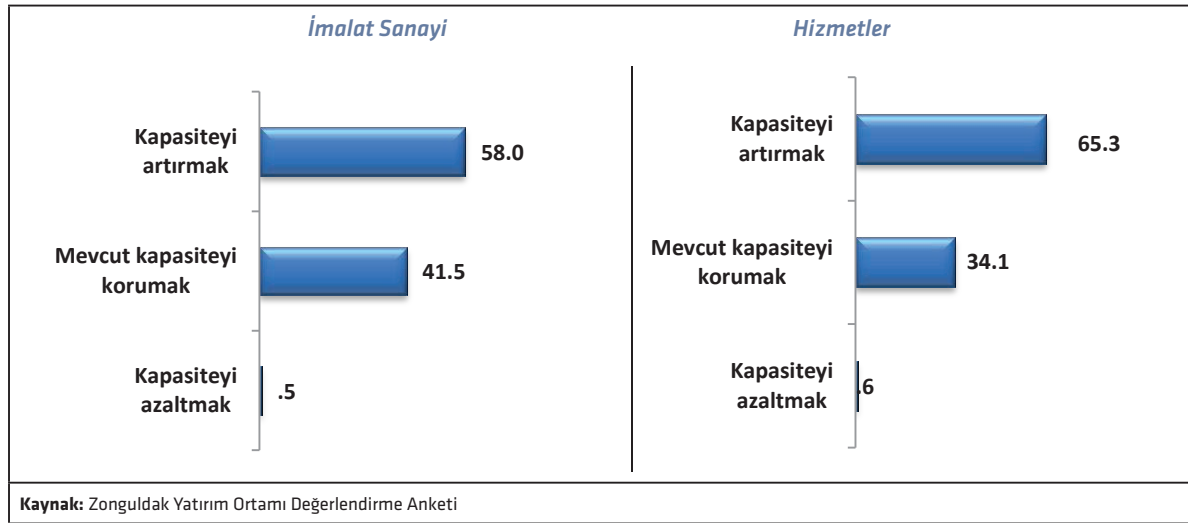
- 7. Zonguldak'ta firmaların ortalama kapasite kullanım oranları Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.** Firmaların ortalama kapasite kullanım oranları incelendiğinde imalat sanayinde yüzde 67 iken, hizmetler sektöründe bu oran yüzde 61,5'dir (Şekil 17). Zonguldak'taki imalat sanayi firmalarının ortalama kapasite kullanım oranları, yüzde 74 olan Kasım 2014 Türkiye imalat sanayi kapasite kullanım oranının altında görünmektedir. Firmaların genel durumuna bakıldığında yüzde 80'inin yüzde 50 kapasitenin üzerinde çalıştığı görülmektedir. Sektörel detayda incelendiğinde ilde önemli ağırlığa sahip imalat sektörlerinden giyim eşyası imalatı, kauçuk ve plastik ürünlerin üretimi ve ana metal sanayi; hizmetler sektörlerinden ise toptan ve perakende ticaret sektörlerinin kapasite kullanım oranlarının il ortalamasından ve dolayısıyla da Türkiye ortalamasından düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 17: Firmaların kapasite kullanım oranları (%)

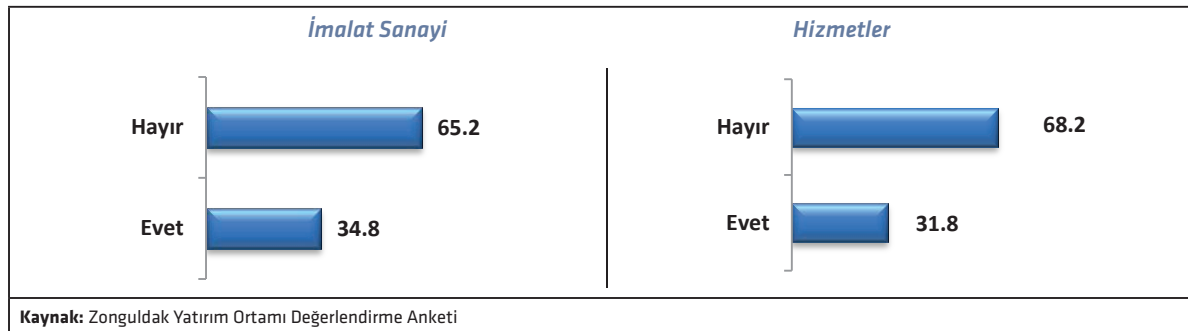
8. Zonguldak'taki firmaların yarısından fazlası önümüzdeki 2 yıl içerisinde kapasitelerini artırmayı hedeflemektedir. Bu oran da ilin geleceğine ilişkin umutlu olunduğunun göstergesidir. İmalat sanayi firmalarının yüzde 58'i, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 65'i önümüzdeki 2 yıl içerisinde kapasitelerini artırmayı hedeflemektedir (Şekil 18). Bu oranlar karşılaştırıldığında hizmetler sektöründeki firmaların sektörlerinin geleceğine imalat sektörüne oranla daha fazla umutla baktıkları söylenebilir. Firmalarda kapasitesini artırmayı düşünenlerin ortalama kapasite kullanım oranları yüzde 65'tir ve kapasitelerini yaklaşık olarak yüzde 50 oranında artırmayı planlamaktadır. Yani, firmalar önümüzdeki dönemde yalnızca atıl kapasitelerini kullanmaya başlayacaklarını değil aynı zamanda artıracakları kapasiteden de faydalanacaklarını düşünmektedir.

Şekil 18 : Firmaların önümüzdeki 2 yıla ilişkin kapasite / yatırım hedefleri (%)

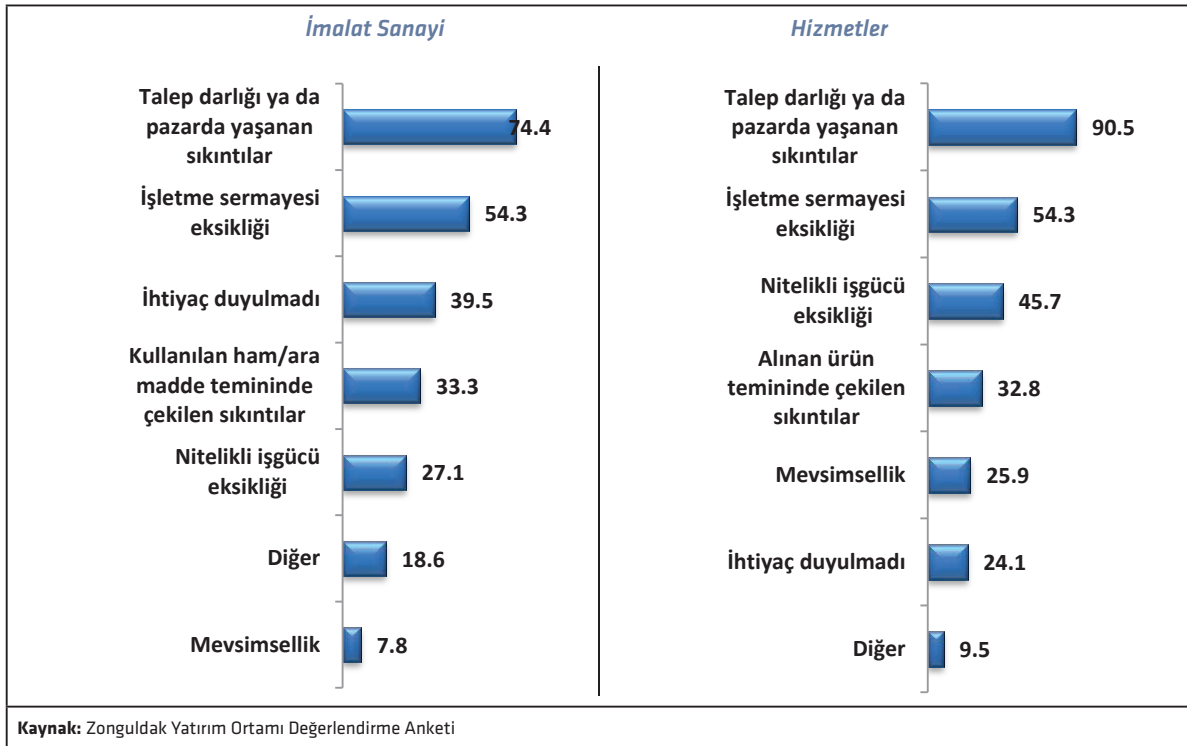

9. 2013 yılında her iki sektördeki firmaların yarısından fazlası özellikle talep darlığı ve pazarda yaşanan sıkıntılar nedeniyle kapasite artırmamıştır. 2013 yılında imalat sanayi firmalarının yaklaşık yüzde 35'i, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 32'si kapasitelerini artırmışlardır (Şekil 19). 2013 yılında kapasitesini artırmış olan imalat sanayi firmalarının yüzde 70'i, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 82'si önümüzdeki 2 yıl içinde yine kapasite artırmayı planlamaktadır. Bu türde davranış gösteren firmalar arasında kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, ana metal sanayi ve mobilya imalatı sektörleri öne çıkarken, hizmetler sektöründe ise örneklerin de yarısına yakının oluşturulan toptan ve perakende ticaret öne çıkmaktadır. 2013 yılında kapasitelerini artırmayan firmalara bunun sebebi sorulduğunda firmaların en büyük sorununun (imalat sanayinde yüzde 74, hizmetlerde yüzde 91 seviyesinde) talep darlığı ya da pazarda yaşanan sıkıntılar olduğu görülmektedir (Şekil 20). İkinci en büyük sebep ise yüzde 54 ile işletme sermayesi eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 19 : 2013 yılında firmaların kapasite artırma davranışı (%)

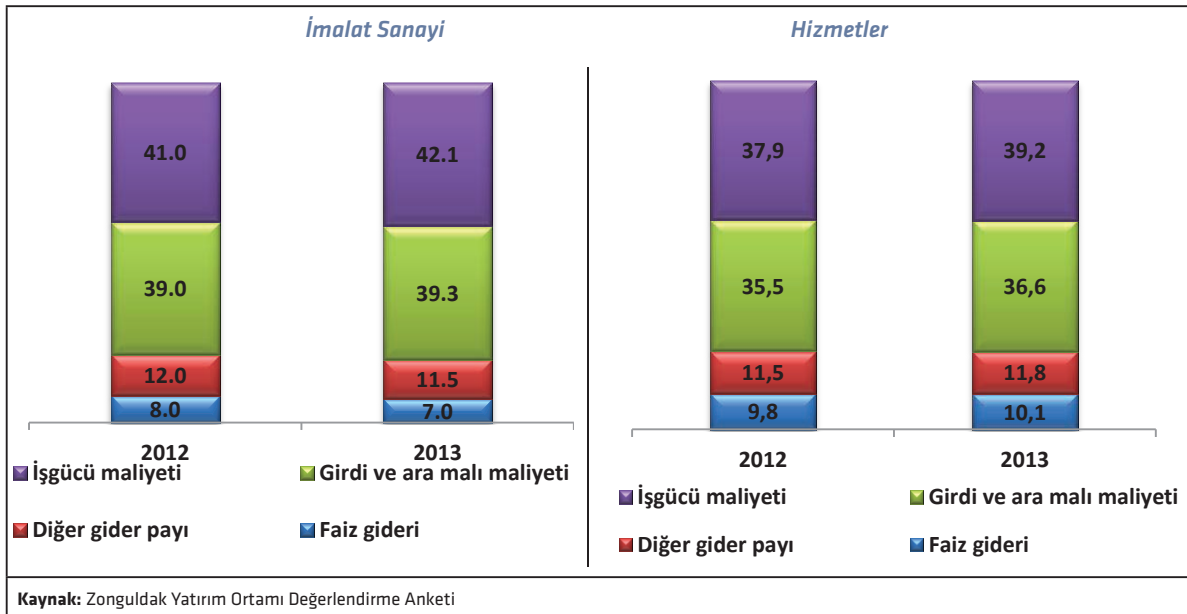

Şekil 20: Firmaların kapasitelerini artırmama nedenleri (%)

10. İşgücü maliyetlerinin firmaların toplam maliyetleri içerisindeki payı hem imalat sanayi hem de hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmalar için diğer kalemlerden daha yüksektir ve yükselmektedir. Firmalara 2012 ve 2013 yılı için maliyet kalemlerinin toplam maliyetleri içerisindeki payına bakıldığında işgücü ve girdi-aramalı maliyetlerinin en önemli kalemler olduğu görülmektedir (Şekil 21). Her iki maliyet kaleminin toplam maliyetler içerisindeki payı imalat sanayi için, hizmetler sektöründen daha yüksektir. Hizmetler sektöründe ise faiz giderlerinin görece daha yüksek bir maliyet kalemi olduğu görülmektedir.

Şekil 21: Firmaların maliyet kalemlerinin dağılımı

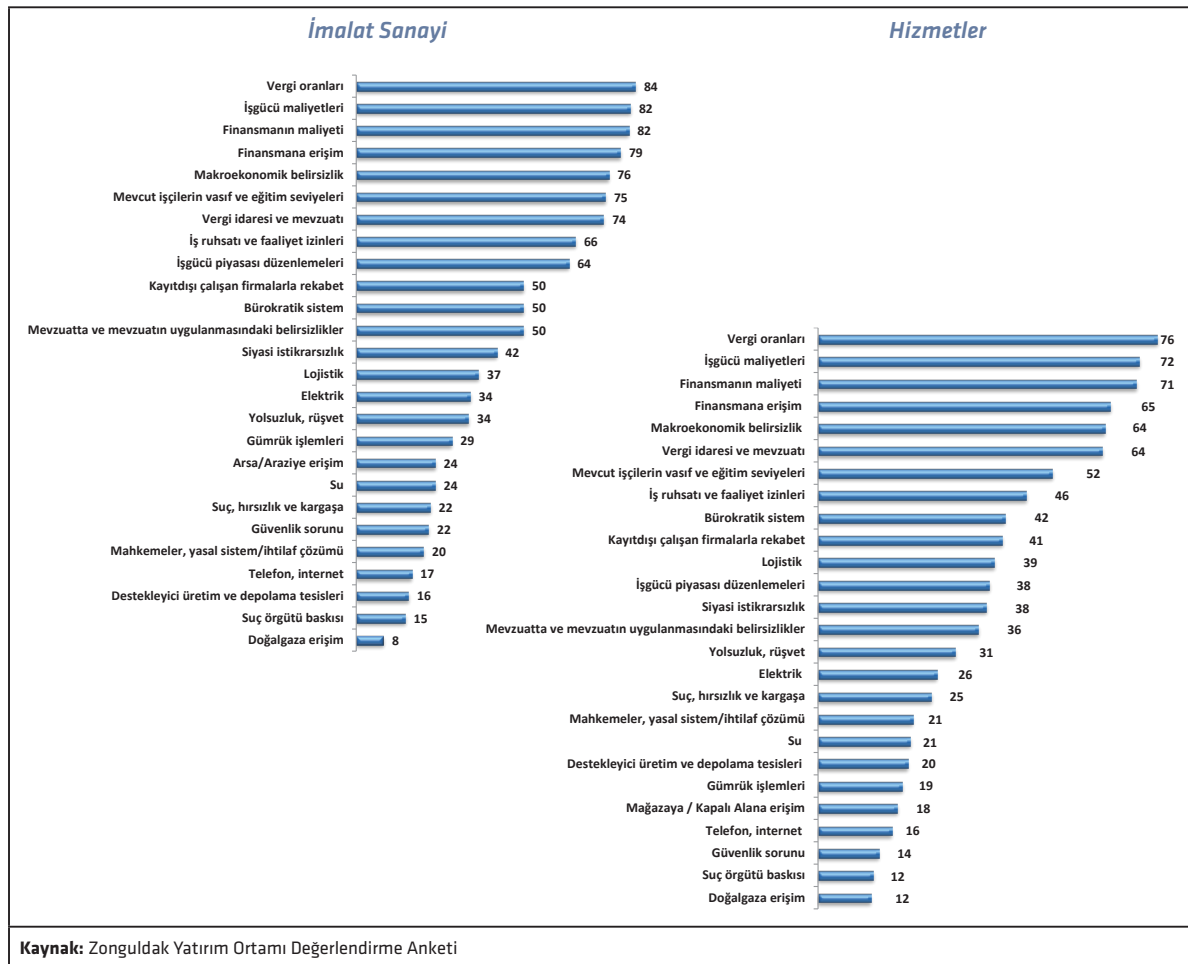

2. Firmaya Yönelik Yatırım Ortamı Kısıtlamaları

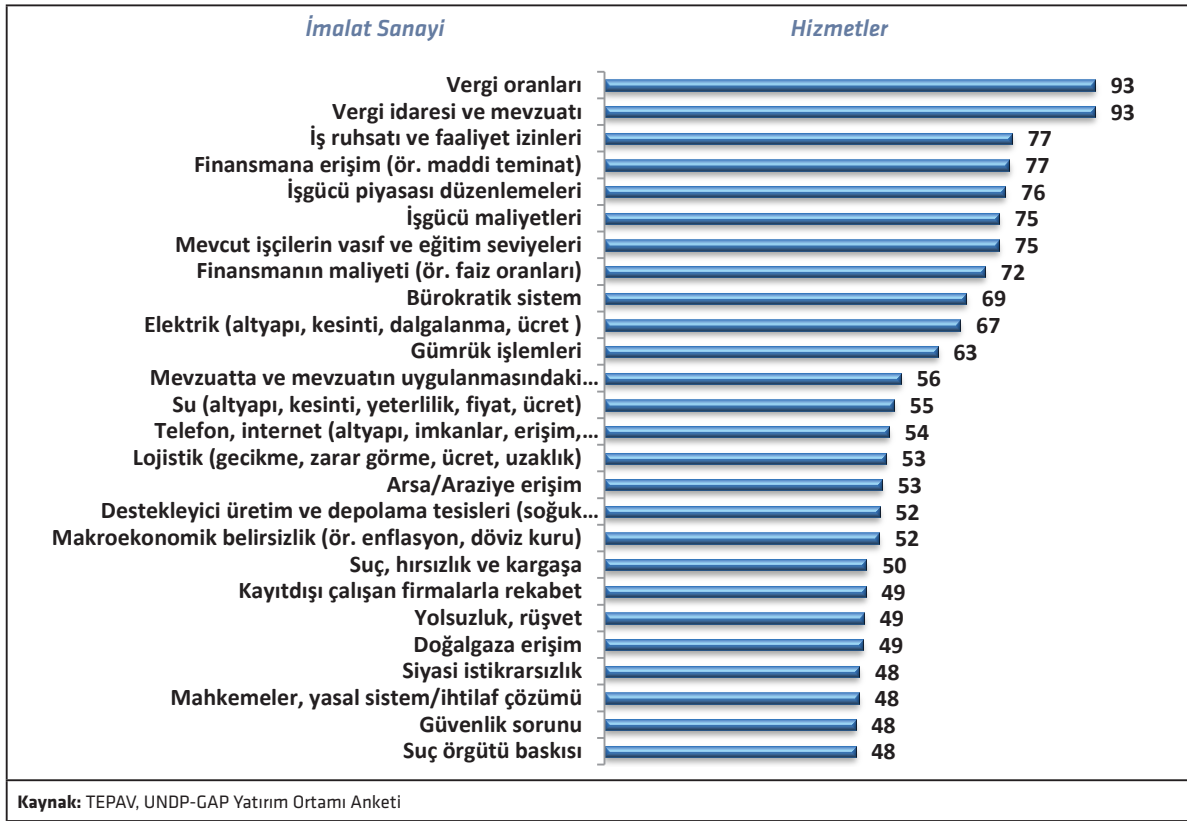
Anketin ikinci bölümünde firmalara içinde bulundukları yatırım ortamındaki kısıtlara ilişkin algıları sorulmaktadır. Sorulardan ilkinde 20'nin üzerinde yatırım ortamı bileşeninin firmalar için bulundukları bölgede ne derece engel teşkil ettiği 5'li ölçekte (0-Engel yok, 1-Az engel, 2-Orta engel, 3-Büyük engel ve 4-Çok ciddi engel) değerlendirilmektedir. İkinci soruda ise firmaların sektörel faaliyetleri dahilinde ihtiyaç duydukları hizmet/izin başvurularına ilişkin deneyimleri ile ilgili sorular sorulmuştur.

- 1. Zonguldak'taki firmalar büyümelerinin önündeki en büyük engelin vergi oranları olduğunu düşünmektedirler.** Her ne kadar işgücü maliyetleri, toplam maliyetleri içerisinde en büyük paya sahip olsa da, ankette sıralanan yatırım ortamı unsurlarına çok ciddi ya da büyük engel diyenler toplandığında vergi oranları (imalat sanayinde yüzde 84, hizmetlerde yüzde 76) ilk sırayı almaktadır. İşgücü maliyetleri ise imalat ve hizmetler sektörleri için sırasıyla yüzde 82 ve 72 ile ikinci sırayı almaktadır. TEPAV'ın GAP İdaresi bölgesinde uyguladığı anket sonuçları ile karşılaştırıldığında vergi oranlarının tüm bölgeler için en önemli engel olarak görüldüğü ortaya çıkarken, GAP bölgesindeki firmaların işgücü maliyetlerinden önce vergi idaresi / mevzuatı ve iş ruhsatı / faaliyet izinleri gibi daha idari mevzular ile, finansmana erişim gibi finansman sorunlarını sıraladıkları görülmektedir. Zonguldak için ise idari konular çok daha arka sıralarda yer alırken, finansmana ilişkin engeller (finansmanın maliyeti ve finansmana erişim), 3. ve 4. sırada işgücü maliyetini takip etmektedir.

Şekil 22: Firmaların büyümesinin önündeki engeller (%)

Şekil 23: GAP İdaresi bölgesi firmalarının büyümesinin önündeki engeller (%)

2. **Sektör detayında² bakıldığında büyümenin önündeki engellerin farklı olarak değerlendirildiği görülmektedir (Tablo 2).** Gerek imalat sanayi, gerekse hizmetler sektörü tarafından büyümenin önündeki engeller arasında ilk sıralarda bildirilmiş olan sorunlar olan vergi oranları, işgücü maliyetleri ve finansmanın maliyetine bakıldığında alt sektörler arasındaki algıların farklı düzeyde olduğu görülmektedir. İmalat sanayi alt sektörlerinde vergi oranları metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektöründe en yüksek düzeyde engel olarak algılanırken, işgücü maliyetleri kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, finansmanın maliyeti ise ana metal sanayi sektöründe en büyük oranda engel yaratmaktadır. Hizmetler alt sektörlerinde vergi oranları ve finansmanın maliyeti daha çok inşaat sektöründe, işgücü maliyetleri ise yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri sektöründe büyümenin önünde önemli bir engel olarak algılanmaktadır. İmalat alt sektörlerinde firmaların sorun alanlarına ilişkin algıları birbirine benzerken, hizmetler alt sektörlerinde özellikle yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri sektörünün algısının diğer sektörlerden büyük oranda ayrıştığı, işgücü maliyetlerini büyük bir engel olarak görürken vergi oranları ve finansmanın maliyetini diğer sektörlerden oldukça düşük düzeyde engel olarak algıladığı dikkat çekicidir.

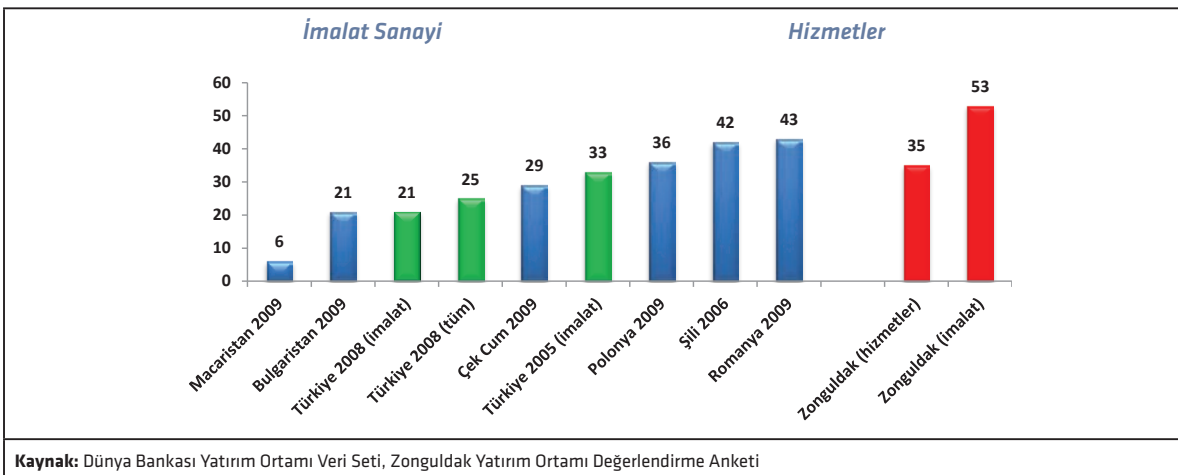
2 Sektörel değerlendirmeler yapılırken anket örnekleminde yüzde 10'un üzerinde ağırlığa sahip olan sektörler değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 2: Firmaların büyümesinin önündeki engeller, sektör detayı (%)

	Vergi oranları	İşgücü maliyetleri	Finansmanın maliyeti
İMALAT SANAYİ			
METALİK OLMAYAN MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	100%	88%	75%
KAUÇUK VE PLASTİK ÜRÜNLERİN İMALATI	96%	96%	83%
ANA METAL SANAYİİ	90%	80%	100%
GİYİM EŞYALARININ İMALATI	90%	80%	80%
MOBİLYA İMALATI	85%	77%	85%
GIDA ÜRÜNLERİNİN İMALATI	81%	81%	81%
MAKİNE VE EKİPMAN İMALATI	80%	90%	90%
DİĞER İMALATLAR	73%	64%	73%
FABRİKASYON METAL ÜRÜNLERİ İMALATI	71%	71%	79%
HİZMETLER			
BİNA İNŞAATI	100%	86%	79%
PERAKENDE TİCARET	80%	67%	74%
TOPTAN TİCARET	78%	74%	74%
YİYECEK VE İÇECEK HİZMETİ FAALİYETLERİ	44%	89%	44%

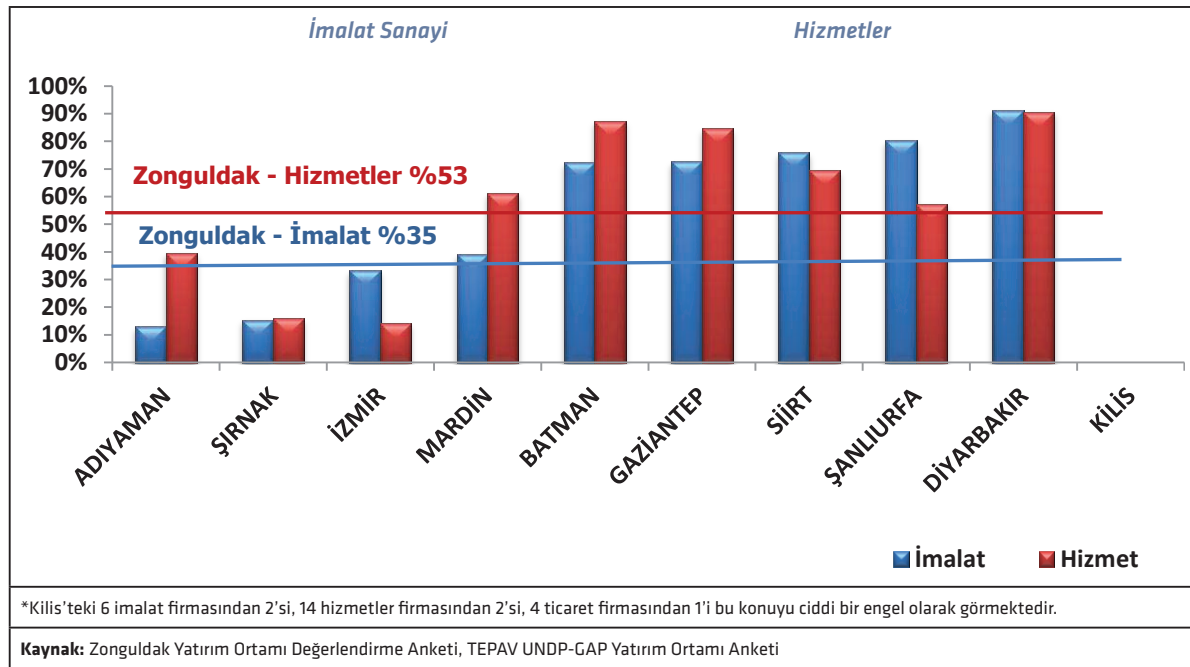
3. Türkiye’de işgücünün eğitim seviyesi git gide daha düşük oranda bir engel olarak algılanmaktadır. Ancak Zonguldak ilindeki firmalar için eğitim seviyesindeki sorunlar Türkiye’nin 2005 yılı imalat sanayi ortalamasının bile oldukça üzerindedir. Türkiye’de imalat sanayinde işgücünün eğitim seviyesini büyümesinin önünde çok ciddi engel olarak gören firmaların oranı 2008 yılında 2005’teki yüzde 33 seviyesinden yüzde 21’e gerilemiştir (Şekil 24). Zonguldak’ta ise bu oranın özellikle imalat sanayinde oldukça yüksek (yüzde 53) olduğu ve bu seviyenin ise 2005’teki Türkiye imalat sanayinin neredeyse 2 katı olduğu görülmektedir. Bir başka ilgi çekici durum ise hizmetler sektörünün bu konudaki algısıdır. Türkiye ortalamasına göre, işgücünün eğitim seviyesini büyümenin önünde bir engel olarak değerlendiren hizmetler sektörü firmalarının oranı imalat sektörü firmalarından daha yüksektir ve ortalama 2008 yılında yüzde 25’e taşımıştır. Ancak Zonguldak’taki hizmetler sektörü firmaları işgücünün eğitim seviyesini yüzde 35 ile imalat sektöründen daha düşük düzeyde bir engel olarak görmektedir. İmalat sektöründe işgücünün eğitim seviyesini çok ciddi engel olarak gören firmaların sektörel dağılımlarına bakıldığında kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı ile kömür ve linyit çıkarılması faaliyetleri öne çıkmaktadır.

Şekil 24 : Bir engel olarak işgücünün eğitim durumu (%)

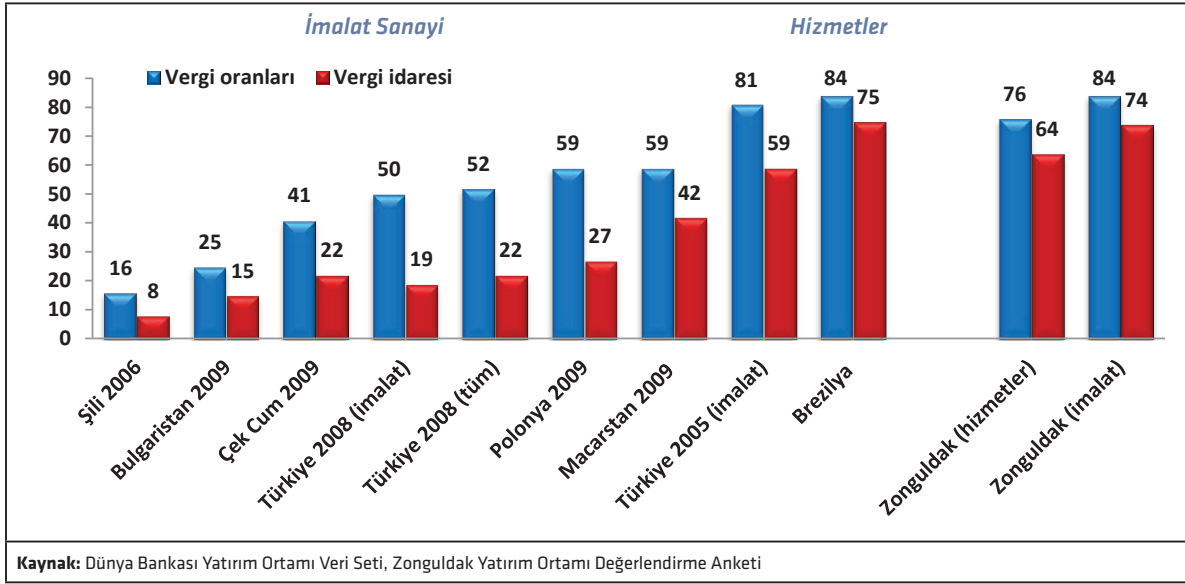
4. İller arasında bir karşılaştırma yapıldığında işgücünün eğitim durumunun Adıyaman, Şırnak ve İzmir'de Zonguldak ilinden daha düşük düzeyde bir engel olarak algılandığı görülmektedir. Hizmetler ve imalat sanayi sektörü firmaları arasındaki algı farklılığı İzmir'de de benzer şekilde yaşanmaktadır. Şekil 25'te Zonguldak'taki işgücünün eğitim seviyesinin engel teşkil etmesine ilişkin değerlendirme GAP İdaresi bölgesi illeriyle karşılaştırmalı olarak yapılmaktadır. Bar grafikte diğer illerin imalat ve hizmetler sektörlerinde söz konusu engele ilişkin değerlendirmeleri, çizgi grafikte ise Zonguldak ilindeki firmaların değerlendirmeleri gösterilmektedir. Buna göre, imalat sanayinde Adıyaman, Şırnak, İzmir ve Mardin'in Zonguldak'a göre da az engel olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır. Batman, Gaziantep, Siirt, Şanlıurfa ve Diyarbakır ise işgücünün eğitim durumunu Zonguldak'a göre daha ciddi bir engel olarak görmektedir. Aynı şekilde hizmetler sektörüne bakıldığında Şırnak ve İzmir hariç diğer illerin Zonguldak'a göre işgücünün eğitim durumunu daha ciddi bir engel olarak gördükleri izlenmektedir. İllerin genelinde hizmetler sektörü firmaları işgücünün eğitimini daha yüksek bir oranda engel olarak görürken, İzmir, Siirt ve Şanlıurfa'da imalat sanayi firmalarının bu konudan daha fazla şikayet ettikleri görülmektedir. Sektörler arasındaki farkın Zonguldak'taki kadar belirgin olduğu tek il ise İzmir'dir.

Şekil 25 : Bir engel olarak işgücünün eğitim durumunun illere göre kıyaslanması (%)

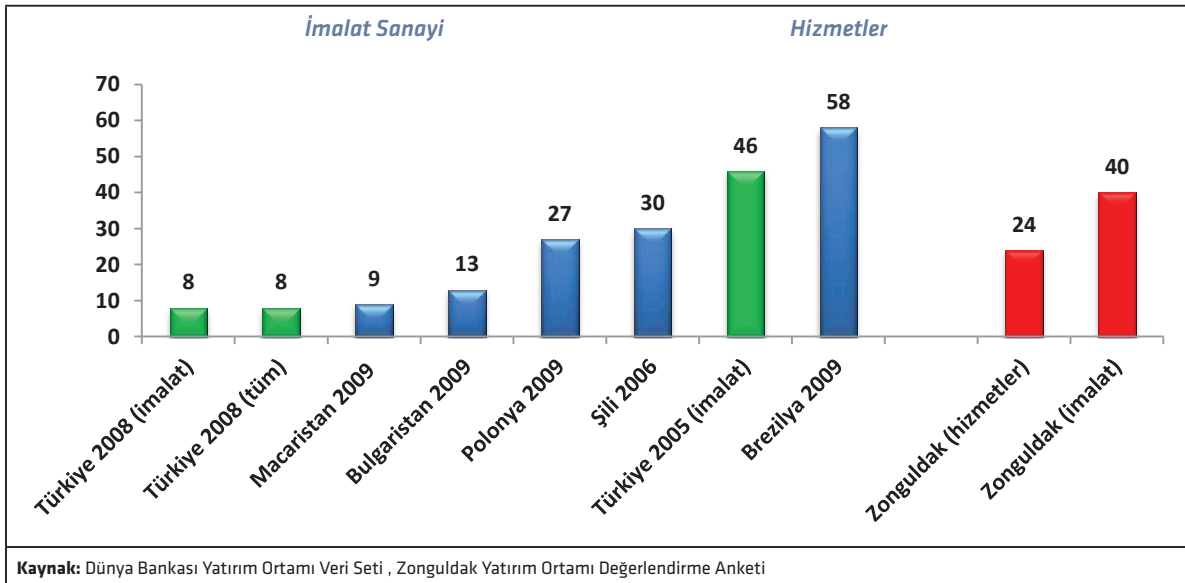
5. Vergi oranları Türkiye'de yıllar içerisinde daha düşük oranda bir engel olarak algılanırken, Zonguldak'taki algı 2005 Türkiye ortalaması seviyesindedir. Vergi oranları 2005 yılı Türkiye YOD anketi sonuçlarına göre imalat sanayi firmaları tarafından yüzde 81 seviyesinde bir engel olarak algılanmış ancak 2008 yılına gelindiğinde bu algı yüksek bir performansla yüzde 50'ye gerilemiştir (Şekil 26). Tahakkuk, tahsilat, denetim gibi vergi idaresi ve mevzuatı konularındaki gelişme ise vergi oranlarının da üzerindedir, aynı dönem içerisinde yüzde 59'dan yüzde 19'a bir gerileme yaşanmıştır. Zonguldak'taki vergi oranları ve idaresine ilişkin algı Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında özellikle imalat sektöründe 2005 yılından da kötü olduğu görülmektedir. Ülkelerin geneline bakıldığında vergi oranlarının vergi idaresinden çok daha yüksek bir oranda engel olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır. Zonguldak'ta ise vergi ile ilgili bu iki unsur neredeyse eşit değerlendirilmektedir. Bu açıdan Brezilya'daki durumun Zonguldak'a benzediği söylenebilir.

Şekil 26 : Bir engel olarak vergi sistemi (%)

6. Türkiye’de işgücü piyasalarına ilişkin düzenlemeler de yıllar içerisinde daha düşük oranda bir engel olarak algılanırken, Zonguldak’taki firmaların algıları 2008 Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. İşgücü piyasalarına ilişkin düzenlemelerde yaşanmış olan iyileşmeler 2005’ten 2008’e firmaların daha düşük bir oranının bu konuyu büyümelerinin önünde bir engel olarak görmelerine neden olmuştur (Şekil 27). Buna rağmen Zonguldak’taki firmaların çok daha büyük bölümünün işgücü piyasası düzenlemelerini bir engel olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. İmalat sanayi firmaları yüzde 40 ile göze çarparken, sektör detayına bakıldığında özellikle kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı ile kömür ve linyit çıkarılması sektörleri öne çıkmaktadır.

Şekil 27: Bir engel olarak işgücü piyasası düzenlemeleri (%)

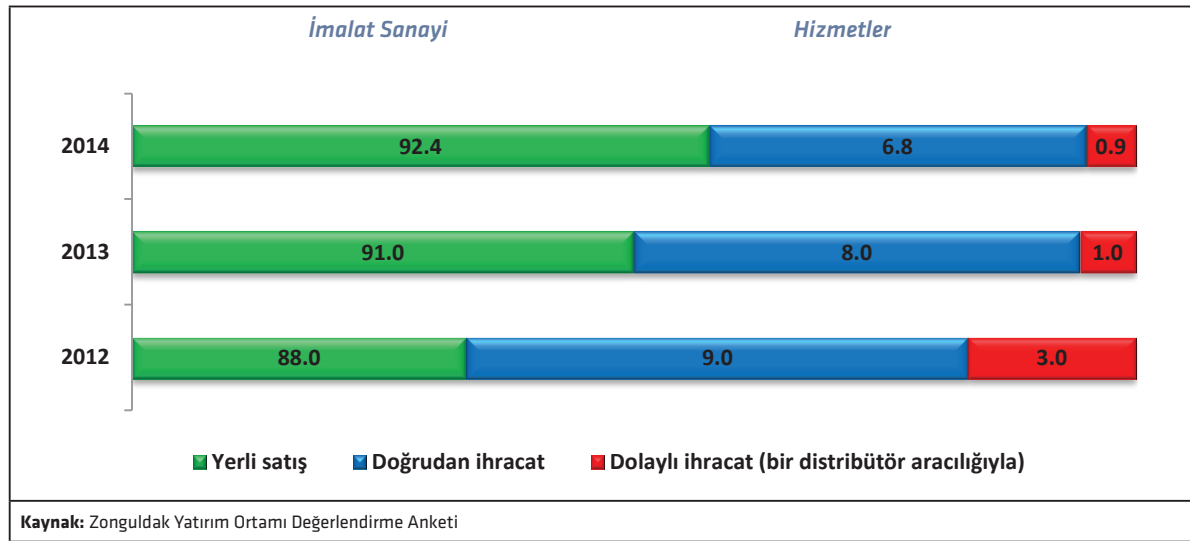

3. Satışlar ve Tedarikçiler

Anketin 3. bölümünde yer alan satışlara ve tedarikçilere ilişkin sorular, firmaların iç ve dış pazardaki faaliyetlerine ilişkin sorular içermektedir. Bu bölümdeki ihracata yönelik sorular yalnızca imalat sanayi firmalarında yöneltilmiştir.

- Bir liman kenti olmasına rağmen Zonguldak'taki imalat sanayi firmalarının yalnızca yüzde 23'ü ihracat yapmaktadır ve yerli satışların yıllar içerisindeki payı artmaktadır.** İmalat sanayindeki firmaların satışlarının değer olarak dağılımına bakıldığında yerli satışların payının 2012'deki yüzde 88 seviyesinden 2014'te yüzde 92 seviyesine yükseldiği, ihracatın payının ise aynı yıllar için sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 8 olduğu görülmektedir (Şekil 28). İmalat sanayi firmalarının yalnızca yüzde 23'ü ihracat yaparken, yapılan ihracatın neredeyse tamamı doğrudan ihracat şeklinde gerçekleşmektedir. Bu açıdan Zonguldak imalat firmalarının oldukça içe dönük firmalar olduğu söylenebilir.

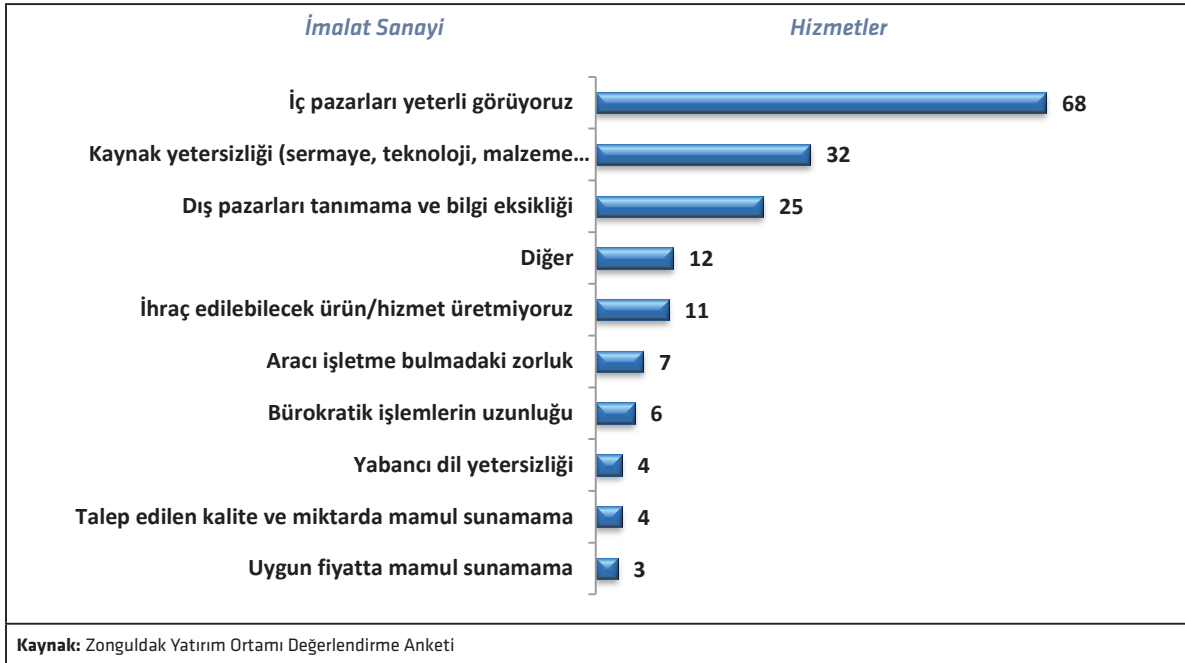
Şekil 28: Satışların dağılımı (%)

- Alt sektörlerde ihracat yapan firmaların oranının yüzde 50'yi geçmiyor olması dikkat çekicidir.** İmalat sanayi alt sektörleri arasında ihracat yapan firmaların en yüksek oranda bulunduğu sektörler ana metal sanayi (yüzde 50), mobilya imalatı (yüzde 46) ve giyim eşyalarının imalatı (yüzde 40) sektörleridir. Diğer sektörlerde ihracat yapma oranı yüzde 30 ve altındayken, ilde önemli bir ağırlığa sahip olan gıda ürünleri imalatında faaliyet gösteren firmaların yalnızca yüzde 3'ünün ihracat yapıyor olması da dikkat çekicidir. Çoğunlukla ekmek ve diğer pastane ürünleri üretiminde faaliyet göstermekte olan söz konusu firmaların, Fransa örneğinde olduğu gibi, un ve unlu mamul sektöründe daha yüksek katma değerli üretim yaparak kendilerine ihracat pazarlarında paylarını artırmaları mümkündür. Bu yönde bazı çalışmalar Türkiye Un Sanayicileri Federasyonu tarafından yürütülmektedir. Benzer şekilde, diğer sektörlerde faaliyet göstermekte olan firmaların da sektörel dernekler ve diğer kurum-kuruluşlar tarafından ihracat pazarları ve stratejilerine yönelik yürütülen çalışmaları takip etmesi, sektör özelinde dış pazarlara ilişkin bilgi edinilmesine ve ihracat kapasitesinin artırılmasına katkı sağlayabilecektir.

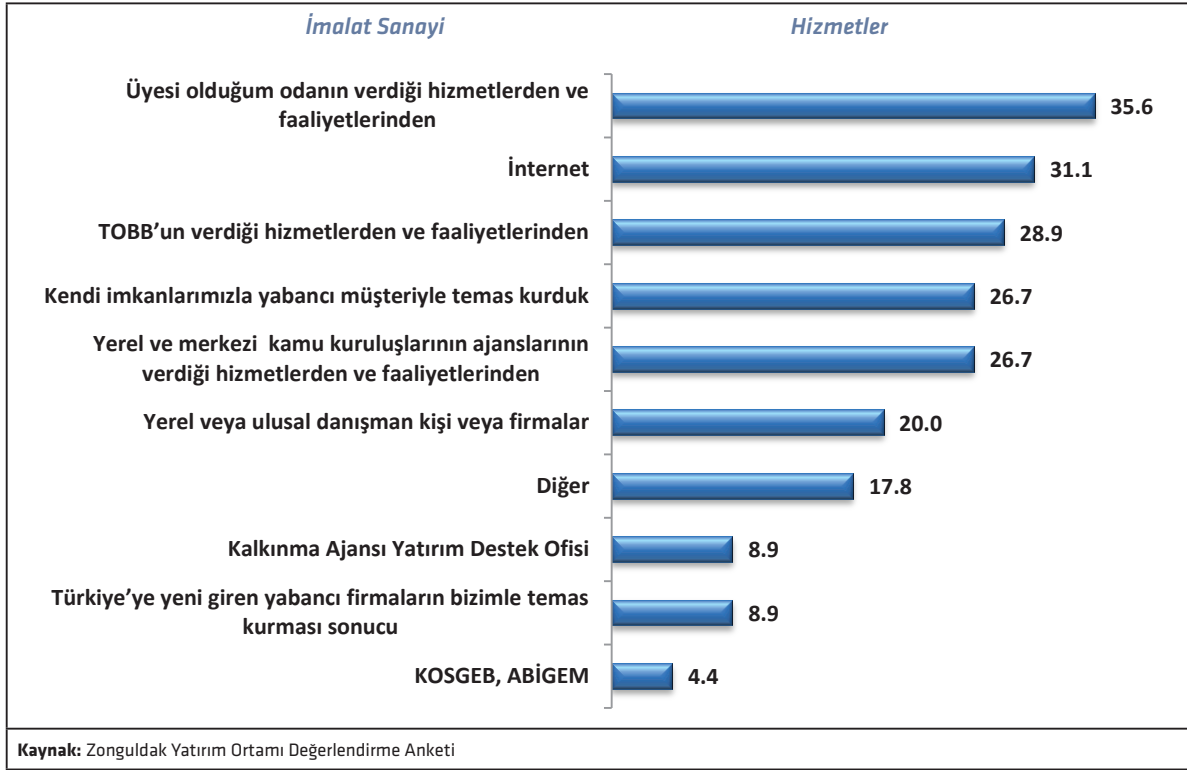
3. **Zonguldak imalat sanayi firmalarının büyük çoğunluğunun yerli satış yapıyor olmasının en önemli nedeni iç pazarı yeterli görmeleridir.** İmalat sanayi firmalarına ihracat yapmamalarının ya da ihracat kapasitelerini yetersiz görmelerinin nedeni sorulduğunda yüzde 68 ile ilk sırada iç pazarı yeterli gördüklerine ilişkin ifade yer almaktadır (Şekil 29). İç pazarı yeterli gören firmaların yüzde 78'i 2013 yılında kapasitelerini artırmadıklarını ifade etmişlerdir. Kapasite artırmamalarında da en önemli nedenin yüzde 72 ile talep darlığından ve pazarda yaşanan sorunlar olduğu görülmektedir. Yani firmaların büyük çoğunluğu hitap ettikleri yerli pazarda yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle kapasite artırmazken, iç pazarı yeterli görmeleri nedeniyle de sadece buraya yönelik üretim yapmakta oldukları görülmektedir. Oysaki dış pazarlara açılmak Zonguldak'ta mevcut üretim yapısının çeşitlendirilmesi ve daha verimli hale getirilmesi açısından bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Ancak öncelikle firmaların ihracat yapabilmelerinin önünde duran, kaynak yetersizliği (yüzde 33) ve dış pazarlara ilişkin bilgi eksikliği (yüzde 25) gibi engelleri aşmaları gerekmektedir.

Şekil 29: Firmaların ihracat yapamama nedenleri (%)

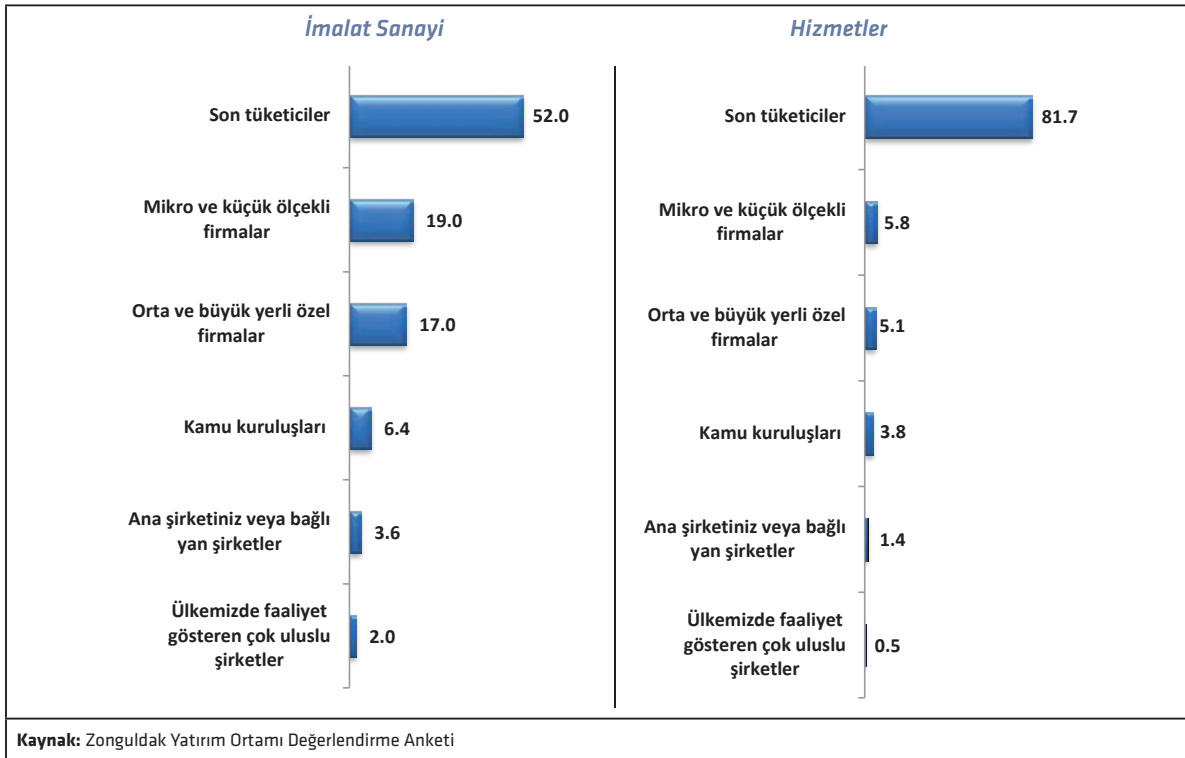
4. **İmalat sanayi firmalarının ihracat pazarlarına ilişkin bilgi alma kanallarında firmaların bireysel çabaları ön plandayken TOBB'un Oda-Borsa sisteminin sağladığı hizmetler de azımsanmayacak seviyededir.** Dış pazarlardaki müşteriler/alıcılar hakkındaki bilgiye firmaların yarısından fazlası (yüzde 55) kendi imkanları ile (internet, kendi imkanları ve yabancı firmaların kendileriyle temasa geçmesi ile) ulaşmaktadır (Şekil 30). TOBB ve Odaların hizmetler birlikte değerlendirildiğinde firmaların yüzde 40'ının dış pazarlara ilişkin bilgi edinmede bu hizmetlerden ve faaliyetlerden yararlandığı görülmektedir. Firmaların yüzde 30 ise kamu kuruluşlarının yerel ve merkezi birimlerinden bilgi almaktadır.

Şekil 30 : Dış ticaret pazarlarına ilişkin bilgi edinme kanalları (%)

- 5. Firmaların iç pazara satışları son tüketici ağırlıklıdır.** İmalat sanayi firmalarının satışlarının yarısını (yüzde 52) son tüketiciler oluştururken hizmetler sektöründe bu oran, sektörün yapısı gereği yüzde 82 seviyesindedir (Şekil 31). İmalat sanayi firmalarının iç pazara satışları içerisinde firmaların payının düşük olması Zonguldak ili içerisindeki ara girdi sorununa işaret etmektedir. Zonguldak'taki imalat sanayi firmaları içinde bulundukları değer zincirinin aktörleri Zonguldak'ta bulunmadığından dolayı üretimlerini il dışından temin ettikleri ara maliyla yapmaktadırlar. Bu durum da üretimdeki katma değer ilin dışına taşınmasına neden olmaktadır. Bu yönde bir tespit, daha detaylı bir şekilde takip eden kümelenme bölümünde yapılmaktadır.

Şekil 31 : Firmaların iç pazara yaptıkları satışların dağılımı (%)

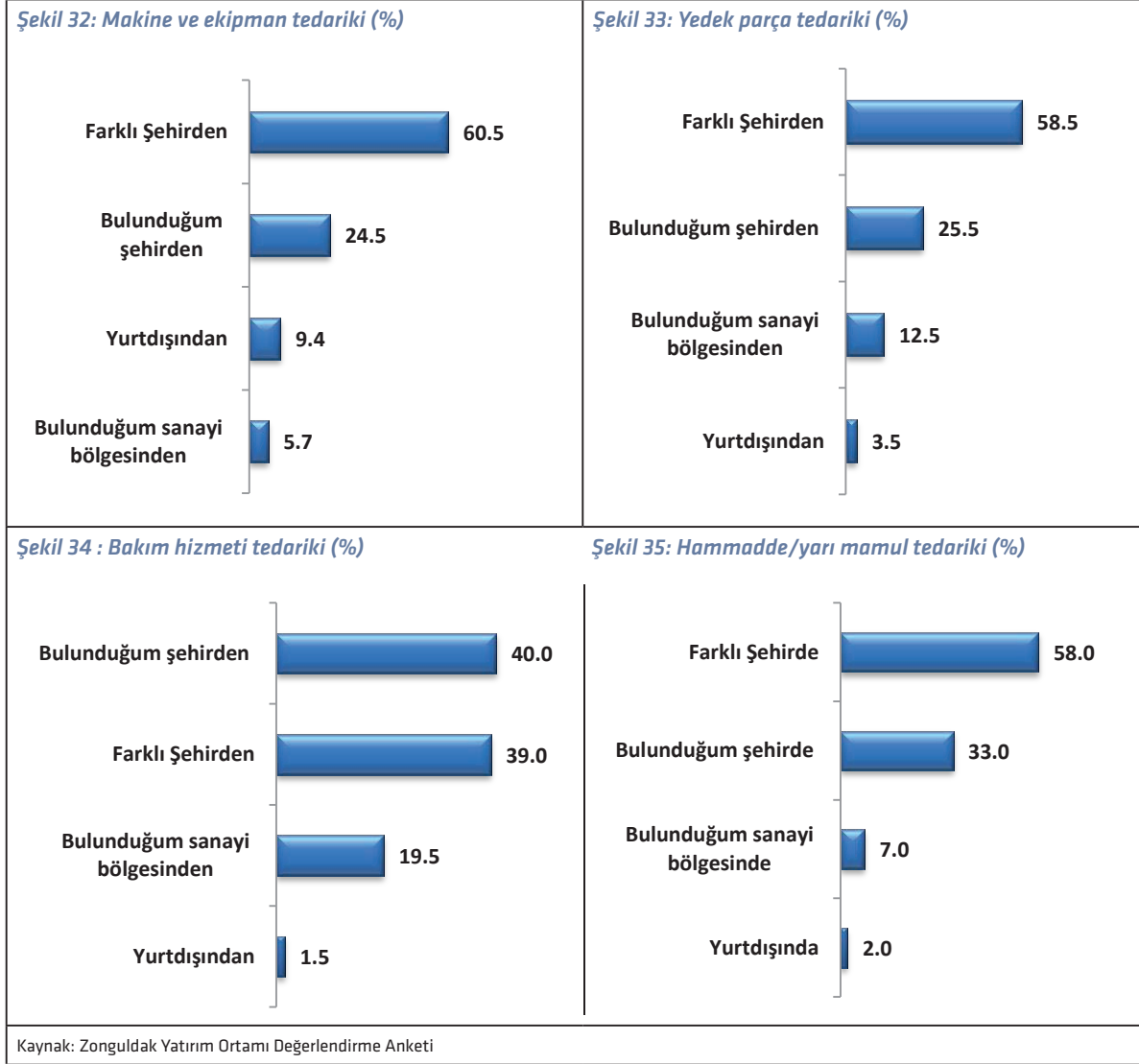

4. Kümelenme

Yatırım Ortamı Değerlendirmesi anketinin 4. bölümünde firmaların makine ekipman, yedek parça bakım hizmeti ve diğer ara girdilerini temin ettikleri tedarikçileri ile müşterilerinin bulundukları yerlere ilişkin sorular sorulmakta, böylelikle de ilde bir kümelenme eğilimi olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır.

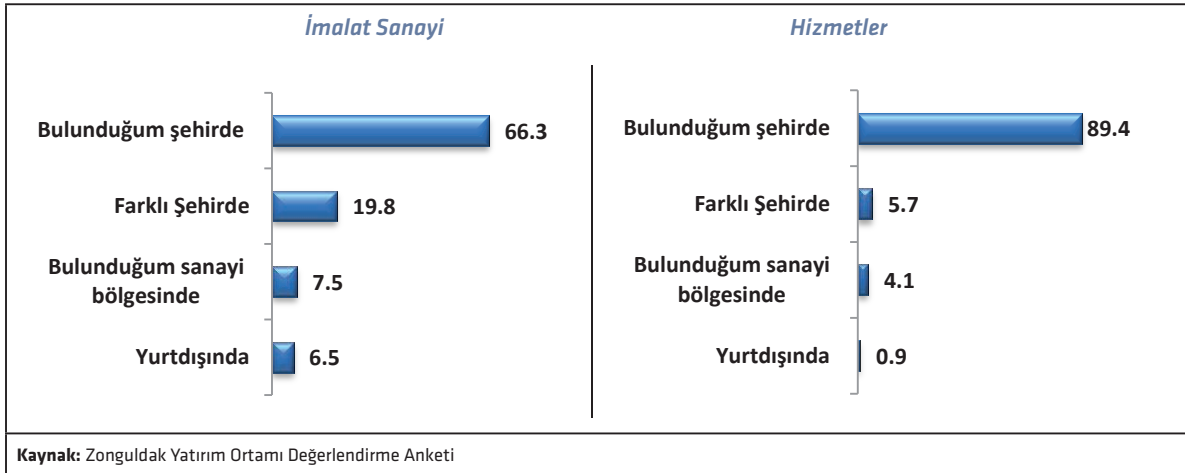
- Firmaların büyük bir bölümü üretimleri için ihtiyaç duydukları makine ve ekipmanı Zonguldak dışından tedarik etmektedir.** Firmaların ancak yüzde 30'u makine ve ekipman tedarikini Zonguldak'tan (bulunduğu şehirden veya bulunduğu sanayi bölgesinden) yapmaktadır (Şekil 32). Yüzde 61 oranında farklı şehirlerden yapılan bu tedarikte öne çıkan iller İstanbul (yüzde 42), Ankara (yüzde 26) ve Bursa'dır (yüzde 10). Yurtdışından ise en çok Almanya (yüzde 34), İtalya (yüzde 20) ve Çin'den (yüzde 20) makine ve ekipman tedariki yapılmaktadır.
- Girdilerin sofistیکasyonu düştükçe Zonguldak ilinden temin edilen ürün ve hizmetlerin payı artmaktadır. Makine/ekipman ve yedek parça tedarikini farklı şehirlerden yapıyorlarken bakım hizmetlerini Zonguldak'tan alan firmaların oranı artmaktadır.** Firmaların yüzde 38'i yedek parçalarını Zonguldak'tan temin ederken (Şekil 33), bakım hizmetlerinde ise Zonguldak yüzde 60 ile ilk sıraya yükselmektedir (Şekil 34). Yedek parça tedarikinde diğer şehirlerin payı yüzde 59 seviyesindedir. Bu illerin başında yüzde 45 ile yine İstanbul gelmektedir. İstanbul'u Ankara (yüzde 28) ve Bursa (yüzde 8) takip etmektedir. Yurtdışından yedek parça tedarik edenlerin oranını ise yüzde 5'ten azdır. Bakım hizmetlerinde öne çıkan iller ise İstanbul (yüzde 47), Ankara (yüzde 33) ve Bursa'dır (yüzde 8).

3. Firmaların hammadde ve yarı mamul tedarikindeki davranışları da yedek parça tedarikine benzemekte, büyük oranda (yüzde 58) başka şehirlerden yapılmaktadır. Bu şehirlerin başında yine İstanbul (yüzde 38), Ankara (yüzde 24) ve Bursa (yüzde 6) gelmektedir. Firmaların yüzde 40'ı ise hammadde/yarı mamul tedarikini Zonguldak'tan yapmaktadır.

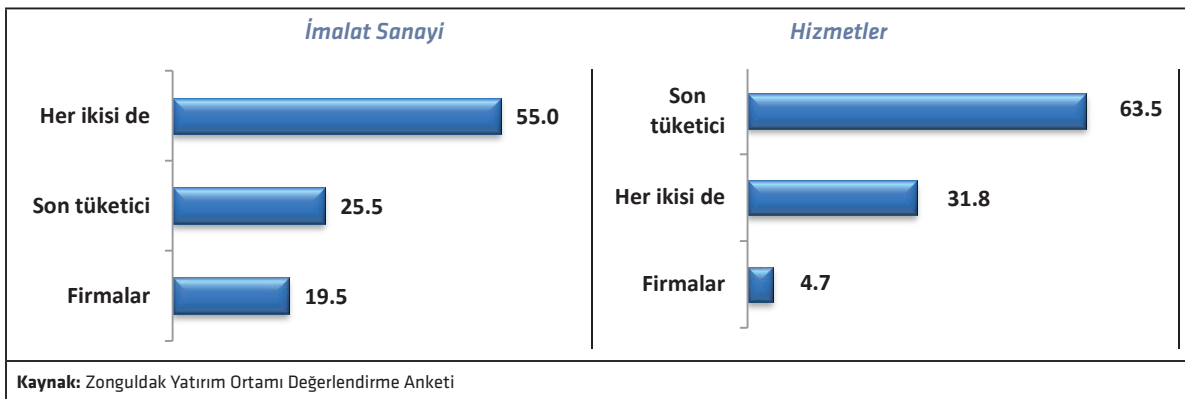
4. Zonguldak'taki firmalar çoğunlukla şehir dışından temin ettikleri makine/ekipman, hammadde/yarı mamul ile gerçekleştirdikleri üretimlerini Zonguldak ili içerisinde satmaktadırlar. İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların yüzde 74'ünün müşterisi Zonguldak'ta yer alırken, hizmetler sektöründe bu oran yüzde 94'tür (Şekil 36). Ağırlık olarak başka şehirlerden temin edilen girdilerle üretilen mal ve hizmetler Zonguldak'ta satılmaktadır. İmalat sanayi firmalarının farklı şehirlerde mevcut olan müşterilerin dağılımına bakıldığında yüzde 25'inin İstanbul'da, yüzde 17'sinin Ankara ve yüzde 12'sinin ise Karabük'te olduğu görülmektedir.

Şekil 36 : Müşterilerin yeri (%)

5. Zonguldak ilinde faaliyet gösteren imalat sanayindeki firmaların son tüketici ve firmalar olmak üzere müşterilerinin dağılımı Türkiye ortalaması ile uyumluysa, hizmetler sektöründe yalnızca son tüketiciye hizmet satan firmaların payının ortalamadan yüksek olduğu görülmektedir. İmalat sanayi firmalarının ürün sattıkları müşterilerin yüzde 26'sı son tüketici, yüzde 20'si ise firmalardır (Şekil 37). Her ikisine birden satış yapan firmaların oranı yüzde 55'tir. Türkiye'deki imalat sanayi firmalarının yüzde 28'i son tüketicilere, yüzde 9'u firmalara ve yüzde 63'ü ise her ikisinde de ürün satmakta/ hizmet vermektedir. Bu açıdan bakıldığında Zonguldak'taki imalat sanayi firmalarının müşteri dağılımları Türkiye ortalaması ile uyumludur. Hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 64'ünün hizmet verdiği müşteriler ise son tüketicilerdir. Türkiye genelindeki hizmetler sektörü firmalarının yüzde 39'unun son tüketicilere hizmet verdiği göz önünde bulundurulduğunda Zonguldak'taki bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'deki hizmetler sektörü firmaları yüzde 57 ile her tür müşteriye hizmet satabilen firmalarken, Zonguldak'ta bunu başaraabilen firmaların oranı ancak yüzde 32'dir.

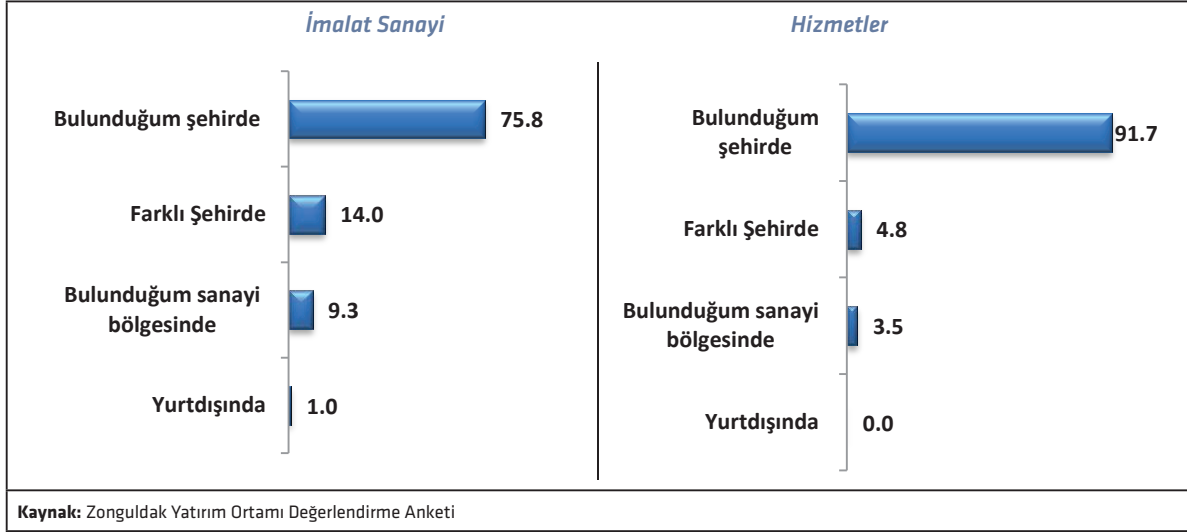
Şekil 37 : Firmaların ürün sattığı/hizmet verdiği müşteriler (%)

6. Zonguldak ilinde imalat sanayi ve hizmetler sektörlerindeki firmaların büyük çoğunluğu Zonguldak'taki üreticiler/hizmet sağlayıcılar ile rekabet halindedir. İmalat sanayi firmalarının yüzde 85'inin, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 95'inin rakiplerinin Zonguldak'ta olduğu görülmektedir (Şekil 38). Bu durum Zonguldak'ta üretim çeşitlenmesinin olmadığına işaret etmektedir. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yal-

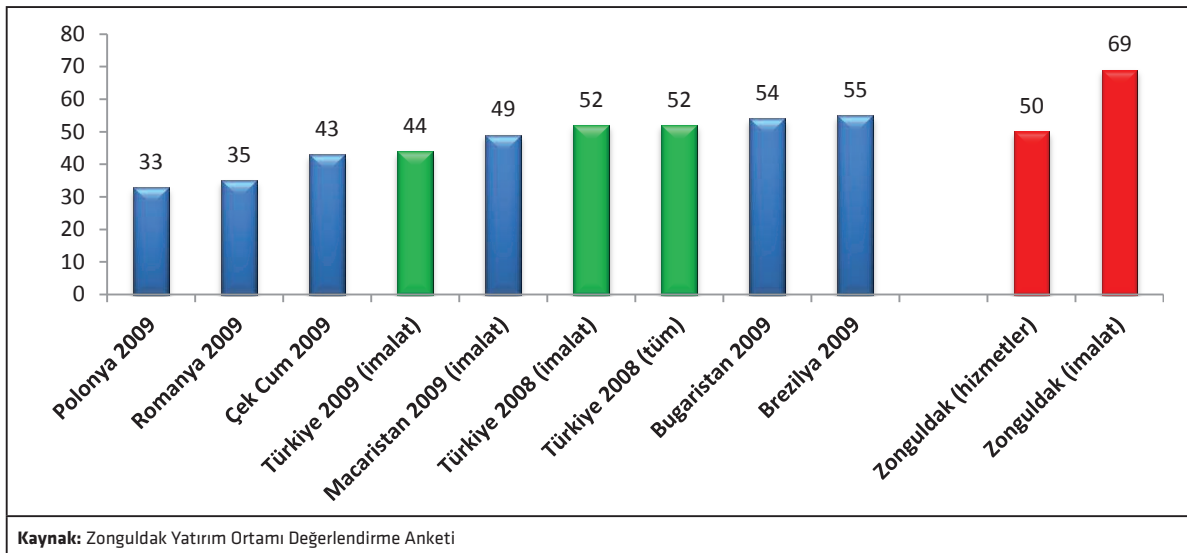
nızca yüzde 14'ünün rakipleri farklı şehirlerdedir. Bu şehirlerin başında İstanbul (yüzde 33), İzmit (yüzde 11) ve Bursa (yüzde 10) gelmektedir. Yurtdışı üreticiler/hizmet sağlayıcılar ile rekabet halinde olanlar ise yok denecek kadar azdır.

Şekil 38: Rakiplerin yeri (%)

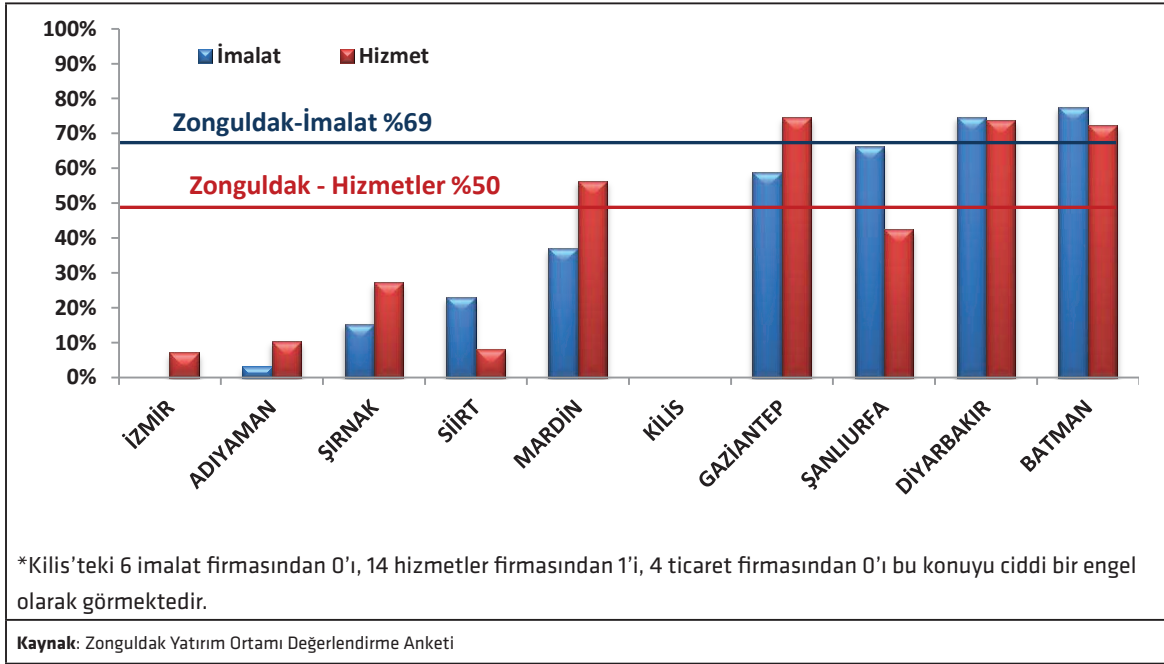

7. **Kayıt dışılık Zonguldak'ta özellikle imalat sanayi firmaları arasında oldukça yüksek oranda görülmektedir.** Firmalara kayıt dışı firmalarla rekabet edip etmedikleri sorulduğunda, imalat sanayindeki firmaların yüzde 69'u, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 50'si rakipleri arasında kayıt dışı faaliyet gösteren firmalar olduğunu söylemişlerdir (Şekil 39). Hizmetler sektöründeki kayıt dışılık sorunu 2008 Türkiye ortalaması ile benzerken, imalat sanayindeki sorun hem hizmetler sektörünün hem de Türkiye ortalamasının yaklaşık 20 puan üzerindedir. İmalat sanayi sektörleri arasında ise kayıt dışılık sorunu yüzde 78 ile en yüksek oranda gıda ürünleri ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı sektörlerinde görülmektedir. GAP İdaresi illeri arasında bir karşılaştırma yapıldığında ise Zonguldak'taki kayıt dışılığın yalnızca Diyarbakır ve Batman'a göre daha düşük seviyede olduğu görülmektedir (Şekil 40).

Şekil 39: Kayıt dışı ile rekabet eden firmalar (%)

Şekil 40 : Kayıt dışı ile rekabet - İl karşılaştırması (%)

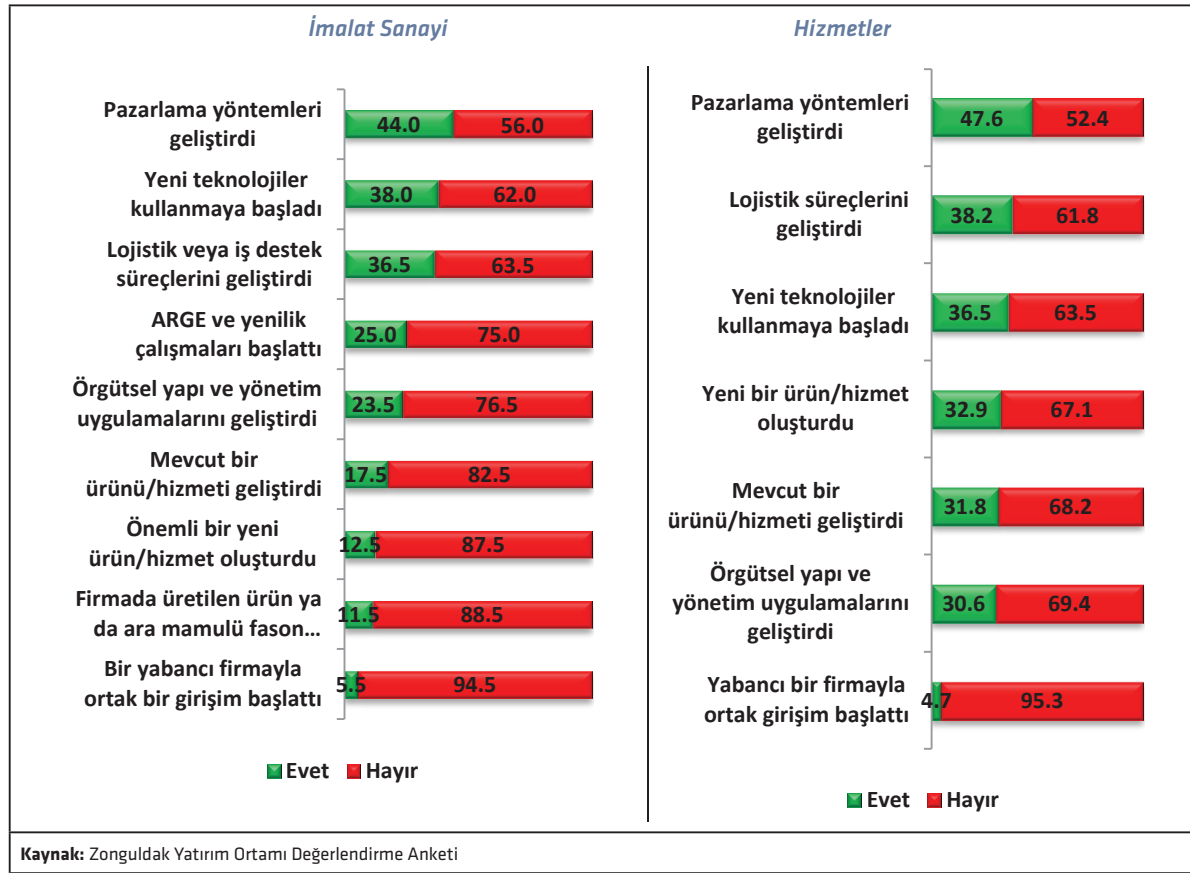

5. Yenilik ve Öğrenme

Anketin 5. bölümünde firmaların yenilik ve öğrenme davranışlarını ortaya koymaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu sorular aracılığı ile firmaların hangi türde yenilikçilik faaliyetlerinde bulundukları, bu faaliyetleri nasıl finanse ettikleri ve söz konusu yenilikçilik faaliyetlerinden ne gibi faydalar elde ettikleri irdelenmiştir.

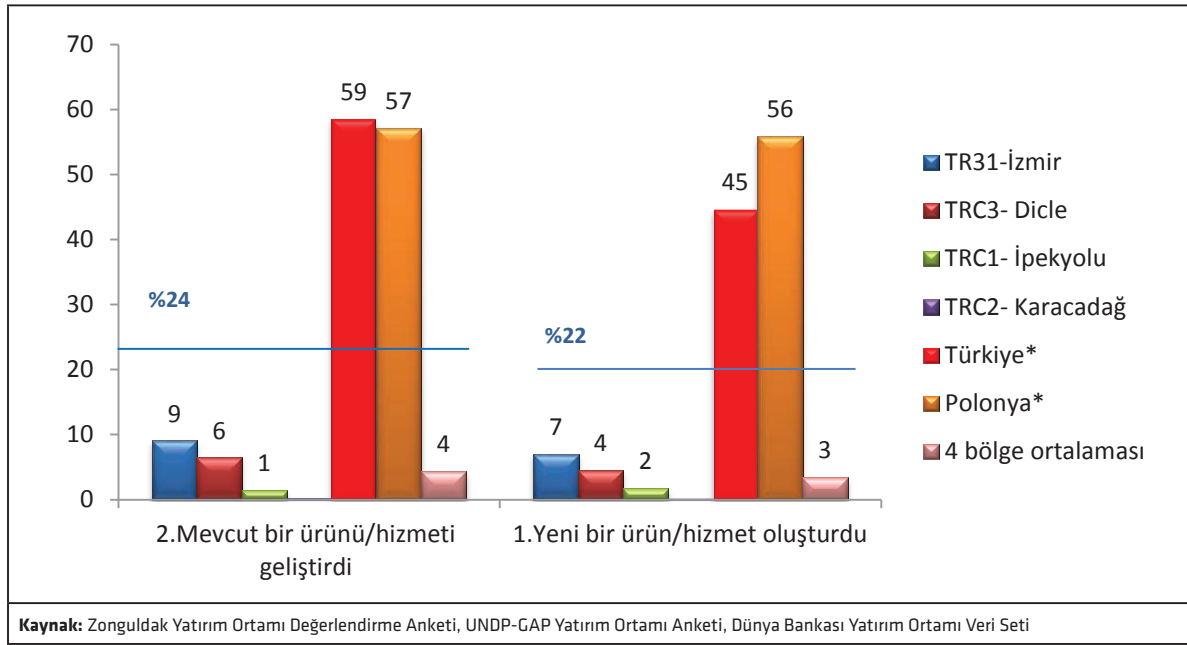
- 1. Zonguldak'ta firmaların yenilikçilik faaliyetleri ağırlıklı olarak yeni pazarlama yöntemleri geliştirmeye yöneliktir.** Firmalara son iki yılda giriştikleri yenilik faaliyetleri sorulduğunda hem imalat hem hizmetler sektöründe firmaların öncelikle pazarlama yöntemleri geliştirdiği görülmektedir (Şekil 41). İmalat sanayi firmalarının yüzde 44'ü, hizmetler sektörünün yüzde 48'i pazarlama yöntemleri geliştirdiklerini söylemişlerdir. Gerçek anlamda yenilikçilik faaliyeti olarak adlandırılabilir "yeni bir ürün ya da hizmet oluşturmak" ya da "mevcut bir ürünü/hizmeti geliştirme" faaliyetlerinde ise firmaların geride kaldıkları görülmektedir. İmalat sanayi firmalarına bakıldığında firmaların yüzde 18'inin mevcut bir ürünü/hizmeti geliştirdiği, ancak yüzde 12'sinin ise önemli yeni bir ürün/hizmet oluşturduğu görülmektedir. Hizmet sektöründeki firmalarda ise bu oranlar daha yüksektir. Firmaların yüzde 33'ü son 2 yılda yeni bir hizmet/ürün oluşturduğunu, yüzde 32'si mevcut bir ürünü/hizmeti geliştirdiğini belirtmişlerdir. İmalat sanayi firmalarında ARGE ve yenilik harcamaları ise ortalama olarak hem 2013 hem de 2014 yılında cironun yüzde 3'üne teka-bül etmektedir.

Şekil 41: Yenilik faaliyetleri (%)

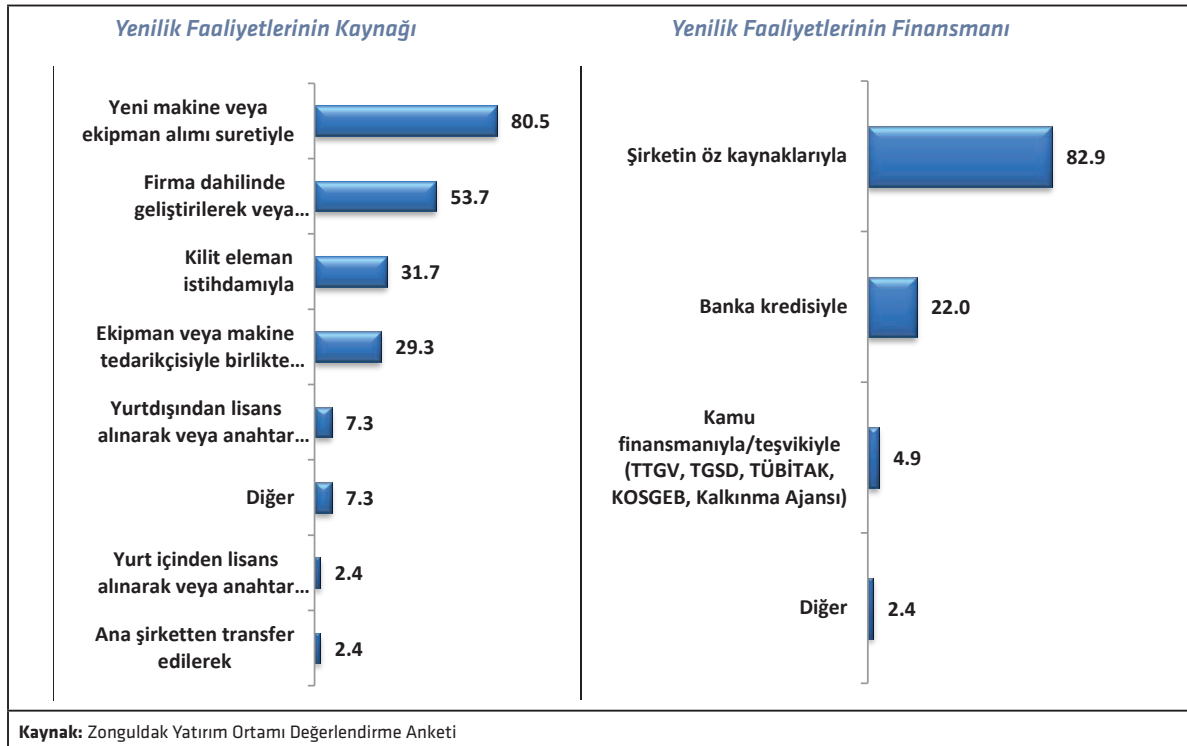
2. Zonguldak gerek yeni bir ürün/hizmet oluşturulmasında, gerekse mevcut ürünün/hizmetin geliştirilmesinde Türkiye ortalamasının altında performans sergilemektedir. Zonguldak'taki firmaların yüzde 24'ü mevcut bir ürün/hizmet geliştirirken, Türkiye genelinde bu oranın yüzde 59 olduğu görülmektedir (Şekil 42). Mevcut bir ürün/hizmeti oluşturma bakımından Zonguldak Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. GAP bölgesi ile karşılaştırıldığında ise iyimser bir tablo ortaya çıkmaktadır. 4 bölgenin ortalamasına bakıldığında yüzde 4'ünün mevcut bir ürünü/hizmeti geliştirdiği öne çıkıyor. Zonguldak'ın GAP İdaresi bölgesi ortalamasına ve hatta İzmir'e göre daha iyi performans gösterdiği açıkça görülmektedir. Yeni bir ürün/hizmet oluşturma bakımından Zonguldak'ın yüzde 22'lik performansı Türkiye ortalamasının (yüzde 45) gerisinde kalmaktadır. Ancak yine GAP İdaresi bölgesi ve İzmir'in ortalamasına (yüzde 3) bakıldığında Zonguldak'ın yüzde 22 ile daha iyi bir performans sergilediği görülmektedir. Yeni bir ürün/hizmet oluşturma konusunda imalat sanayinde kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (yüzde 25) ile ana metal ve giyim eşyaları imalatı (yüzde 20) sektörleri öne çıkarken, hizmetlerde inşaat sektörü yüzde 43 gibi yüksek bir performans ile dikkat çekmektedir.

Şekil 42 : Yenilik faaliyetlerinin GAP İdaresi bölgesi illeri ile karşılaştırması (%)

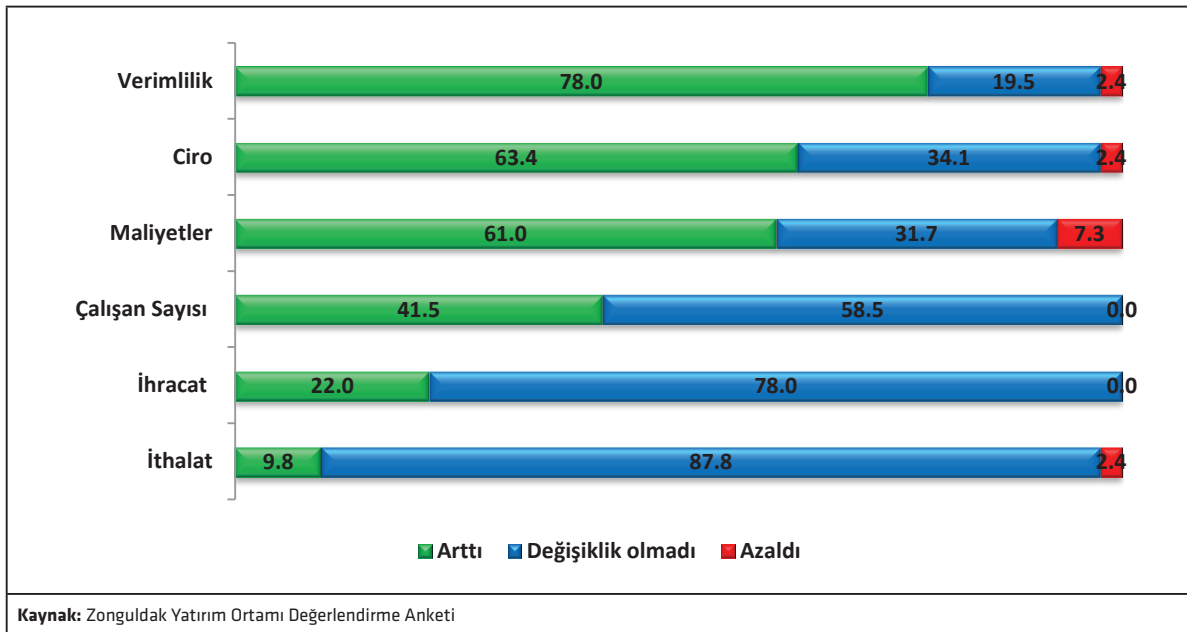
3. **Firmalar büyük oranda yeni makine veya ekipman alımıyla gerçekleştirdikleri yenilik faaliyetlerini öz kaynakları ile finanse etmektedir.** Yenilik faaliyetlerinin kaynağı incelendiğinde kaynakların başında yeni makine veya ekipman alımı (yüzde 81) gelmektedir (Şekil 43). Bunu firma dâhilinde geliştirme veya uyarlanma (yüzde 54), kilit eleman istihdamı (yüzde 32) takip etmektedir. Yenilik faaliyetlerinin finansmanı ise en çok şirketin öz kaynaklarından (yüzde 83) yapılmaktadır. Bunun haricinde ise en çok banka kredilerinden faydalanılmaktadır (yüzde 22).

Şekil 43 : Yenilik faaliyetlerinin kaynağı ve finansmanı (%)

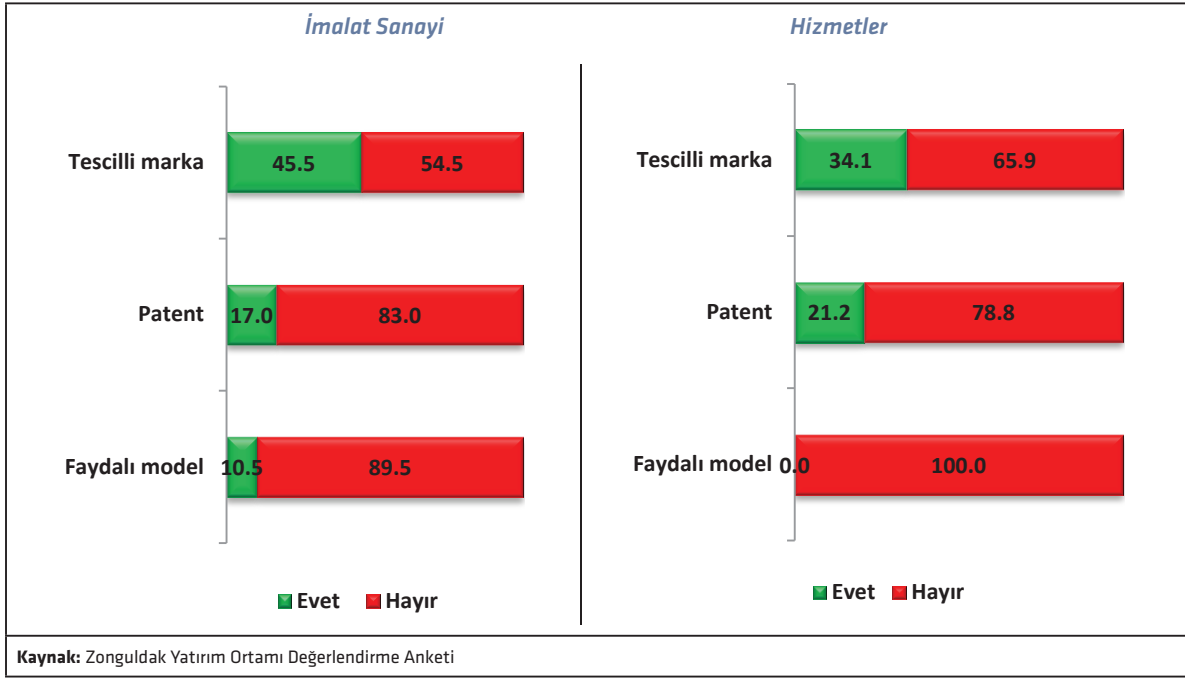
4. **Yenilik faaliyetleri her ne kadar firmalar açısından maliyetli görülse de ciro ve verimlilikteki artış maliyetlerdeki artışı karşılamaktadır.** Yenilik faaliyetlerinin etkisini en çok verimlilik, ciro ve maliyet artışı olarak görmek mümkündür (Şekil 44). Genellikle firmalar maliyetlerde meydana gelebilecek artış nedeniyle yenilik faaliyetlerine mesafeli durmaktadırlar. Nitekim Zonguldak'ta da yenilik faaliyetleri sonucunda maliyetlerinde artış olduğunu söyleyen firmaların oranı yüzde 61 seviyesindedir. Ancak maliyetlerdeki bu artışın yüksek ciro (yüzde 63) ve verimlilik artışı (yüzde 78) ile dengelediği görülmektedir. Firma açısından büyük faydalar yaratılırken, yenilik faaliyetleri sonucunda artan çalışan sayısından (yüzde 42) ise il ekonomisinin tamamı faydalanmaktadır. Yenilik faaliyetlerinin en az etkisini gösterdiği alan ise ticarettir. Firmaların yüzde 22'si ihracatında yüzde 10'u ise ithalatında bir artış yaşadığını belirtmiştir.

Şekil 44 : Yenilik faaliyetlerinin etkisi (%)

5. **Zonguldak ilindeki firmalarda kalite belgesine sahip olma oranı oldukça düşüktür.** Firmaların, uluslararası kabul gören bir kalite belgesine sahip olup olmadıkları sorulduğunda, imalat sanayi firmalarının ancak yüzde 33'ünün, hizmetler sektörünün ise yüzde 19'unun böylesi bir kalite belgesine sahip oldukları görülmektedir. Buna karşın imalat sanayi alt sektörlerinde ana metal sanayi (yüzde 70), makine ve ekipman imalatı (yüzde 60) ve mobilya imalatı (yüzde 54) sektörleri yüksek oranda kalite belgesine sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. İmalat sanayi firmalarının yüzde 46'sı, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 34'ü tescilli markaya sahiptir (Şekil 45). Patent sahipliği oranı ise imalat sanayi firmalarında yüzde 17, hizmetler sektörü firmalarında yüzde 21'ken, imalat sanayinde kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (yüzde 46), hizmetlerde de perakende ticaret (yüzde 33) patent sahipliği konusunda öne çıkmaktadır. Faydalı model oluşturan firmalar da yenilikçi firmalar arasına girmektedir. Buna göre imalat sanayi firmalarının yüzde 10,5'i faydalı model oluşturmuşken, hizmetler sektöründeki firmaların hiçbirinin faydalı modele sahip olmadığı görülmektedir. İmalat sanayi sektörleri arasında faydalı model sahibi olan firmaların oranı, patent sahipliğine benzer bir şekilde, kauçuk ve plastik ürünlerinin imalatı sektöründe en yüksektir (yüzde 21). Son bir yılda, imalat sanayindeki firmaların yüzde 11'i yurtdışından, yüzde 5,5'i ise yurtdışından lisanslı bir teknoloji kullanmışlardır.

Şekil 45 : Yenilikçilik açısından firmaların sahip olduğu özellikler (%)

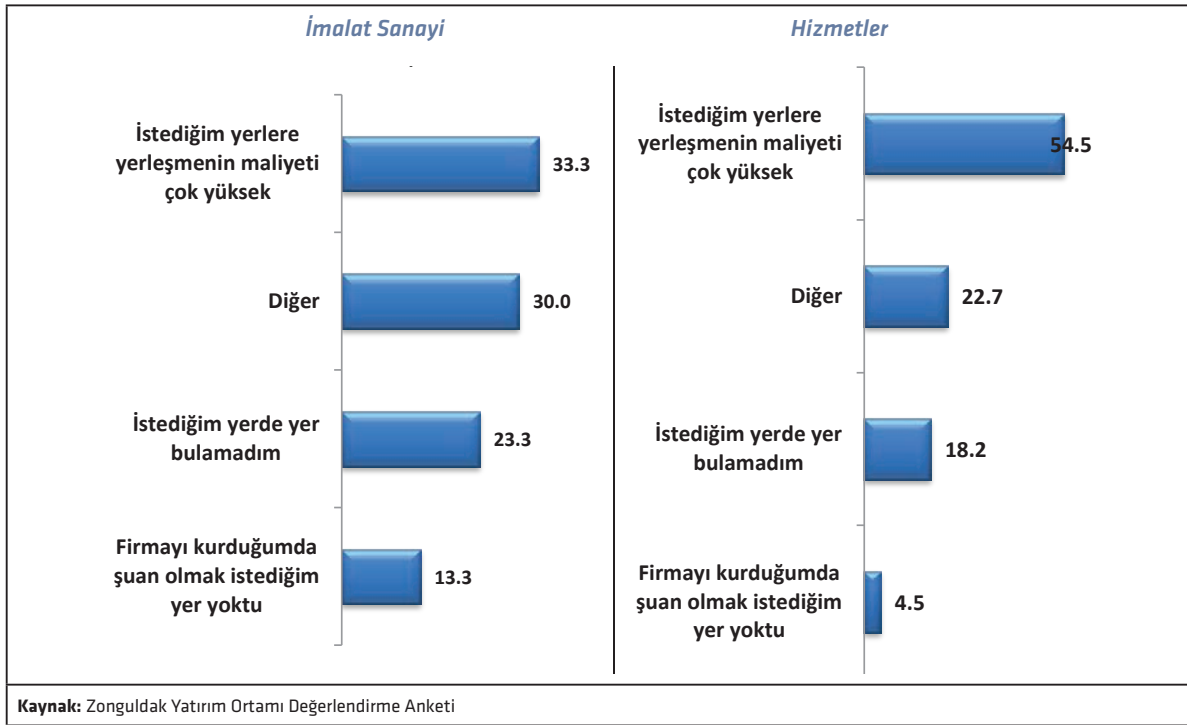

6. Altyapı ve Hizmetler

Firmaların faaliyet göstermekte oldukları yerlerden ve almak oldukları hizmetlerden memnuniyet durumları anketin 6. bölümündeki sorularla ortaya konulmuştur.

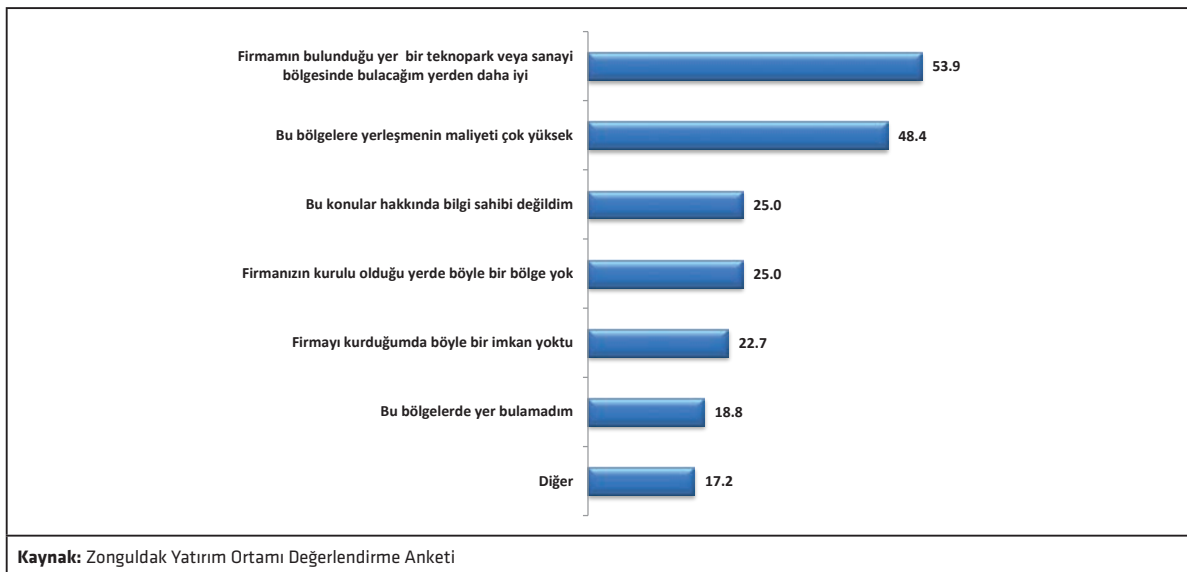
- Hem imalat sanayi, hem de hizmetler sektörü firmalarının büyük çoğunluğu firmalarının faaliyet göstermekte oldukları yerden memnun olmaları nedeni ile başka bir yere geçmeyi düşünmemektedirler. Başka bir yere taşınmak isteyip taşınmayanların ise en önemli sorunu maliyettir.** İmalat sanayi firmalarının yüzde 85'i şuan bulunduğu bölgeden memnun olduğunu belirtirken, yüzde 16'sı memnun olmadığını belirtmiştir. Memnun olmayanların yüzde 48'i sanayi bölgesi dışında yer almaktadır. Hizmetler sektörü firmalarının yüzde 87'si şuan bulunduğu bölgeden memnunkirken, memnun olmayanların oranı yüzde 13'tür. Memnun olmayanların yüzde 82'sinin yeri ise şehir merkezindedir. Bulunduğu yerlerde faaliyet göstermekten memnun olmayanların başka bir yere geçmeme nedenlerine bakıldığında hem imalat sanayinde hem de hizmetler sektöründe ortaya çıkan en büyük sorunun maliyet olduğu görülmektedir (Şekil 46). İmalat sanayi firmalarının yüzde 33'ü, hizmetler sektörünün ise yüzde 55'i istediği yerlere yerleşmenin maliyetinden şikâyet etmişlerdir.

Şekil 46 : Firmaların faaliyet alanlarının dışında başka bir yere geçememe nedenleri (%)

2. **Zonguldak'taki firmaların yarısından fazlası herhangi bir organize bölgede bulunmamaktadır. Bunun en büyük nedeni ise firmaların şu an bulundukları yerden memnun olmalarıdır.** Zonguldak ilinde faaliyet gösteren imalat sanayi firmalarının yüzde 58'i küçük sanayi sitesi, organize sanayi bölgesi, teknoloji geliştirme bölgesi veya serbest ticaret bölgesi gibi organize yerlerde bulunmamaktadır. Firmaların buralarda bulunmama sebepleri sorulduğunda genel olarak (yüzde 54) firmaların bulundukları yerden daha memnun oldukları görülmektedir (Şekil 47). Ancak ikinci önemli unsur olarak ise maliyet ortaya çıkmaktadır. Firmaların yüzde 48'i bu bölgelere yerleşmenin maliyetinin çok yüksek olacağını düşünmektedir.

Şekil 47 : Firmaların KSS, OSB, TGB veya STB' de bulunmama sebepleri (%)

3. Zonguldak'ta elektrik kesintileri ve dalgalanmalarına şehir merkezinde daha çok rastlanmaktadır. Ancak bu durum, imalat sektörünün genellikle şehir merkezinin dışında yoğunlaşması nedeniyle fazla kayba neden olmamaktadır. Bunun yanında telefon ve internet kesintileri hizmetler sektöründe imalat sektöründen daha fazla kayba neden olmaktadır. Hizmet kesintileri durumunda firmalar daha çok hizmetin tekrar devreye girmesini beklemeyi tercih etmektedirler. İmalat sanayide bekleyen şirketlerin oranı yüzde 52 iken, hizmetlerde ise yüzde 62'dir. Elektrik kesintileri ve dalgalanmalara önlem olarak jeneratör kullanan imalat sanayi firmalarının oranı yüzde 46 iken hizmetler sektöründe bu oranın yüzde 36 olduğu görülmektedir.

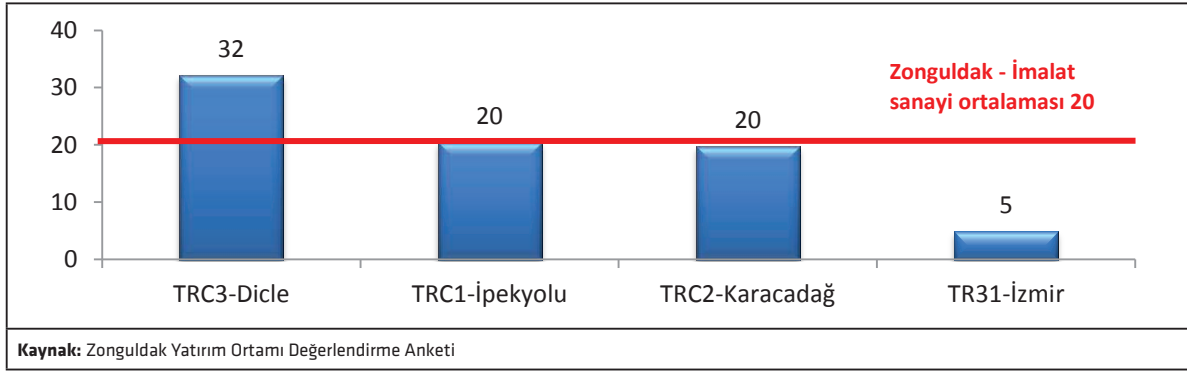
Tablo 3: Hizmet kesintilerinin sayısı, süresi ve kaybedilen değer

	İMALAT SANAYİ			HİZMETLER		
	Kesinti Sayısı (Yıl/kere)	Ortalama Süre (Yıl/dk)	Kaybedilen Değer (Satış değerinin yüzdesi)	Kesinti Sayısı (Yıl/kere)	Ortalama Süre (Yıl/dk)	Kaybedilen Değer (Satış değerinin yüzdesi)
Ana şebekeye bağlı elektrik güç kesintileri	57	30 saat	4	71	19.5 saat	5
Elektrik akımında dalgalanmalar	20	8 saat	2	61	9 saat	4
Üretim için yetersiz su tedariki ve su kesintisi	8	51 saat	2	8	29 saat	2
Telefon hattı kesintisi	3	6.5 saat	2	2	4 saat	8
İnternet kesintisi	4	5 saat	3	6	5.5 saat	7

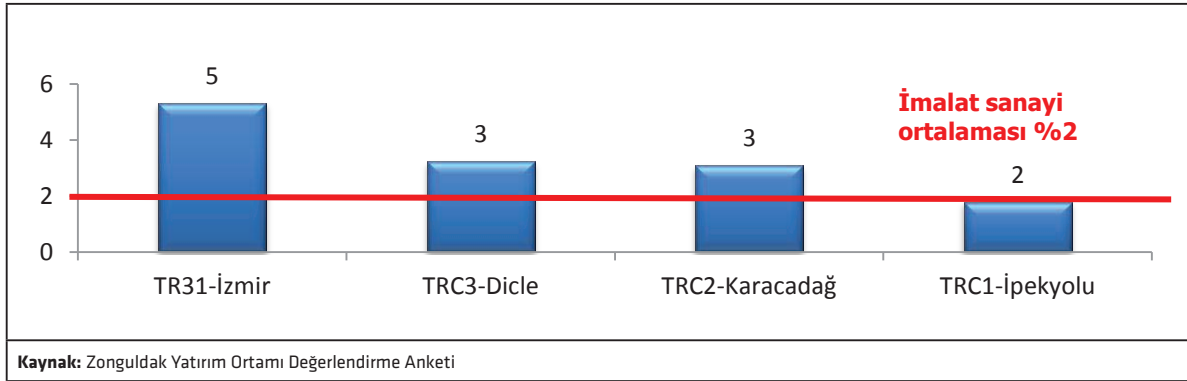
Kaynak: Zonguldak Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi

4. Zonguldak'ta yaşanan elektrik akımı dalgalanma ortalaması GAP İdaresi bölgesi ortalaması ile benzerken söz konusu hizmet kesintisinden kaynaklanan kayıpların oranı bölgenin ortalamasının biraz altında kalmaktadır. Bu durum da Zonguldak'ta yapılan üretimin sürekli proseslerden oluşmayan, düşük katma değerli üretim olduğuna işaret etmektedir. Elektrik kesintisi/dalgalanması ve buna bağlı üretim kayıpları söz konusu bölgelerin üretim yapılarına ilişkin ipucu vermektedir. Örneğin Şekil 48'de bulunan bölgeler arasında İzmir en düşük oranda elektrik akımında dalgalanma yaşanan bölge iken, Şekil 49'a bakıldığında, bu sorundan kaynaklanan kayıpların İzmir'de en yüksek olduğu görülmektedir. Bu da İzmir'de yapılmakta olan üretimin büyük oranda elektrik kullanımına bağlı, sürekli prosesleri içeren ve yüksek katma değerli bir üretim olduğuna işaret etmektedir. Zonguldak ise her iki şekilde de ortalamadan farklılaşma göstermemekte, hatta hizmet kesintisinden kaynaklanan kayıplarda bölgelerin ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum Zonguldak'taki üretimin İzmir kadar sofistike olmadığını, katma değerinin ise orta/alt seviyede olduğunu göstermektedir.

Şekil 48 : Elektrik akımında dalgalanma yaşanma oranı

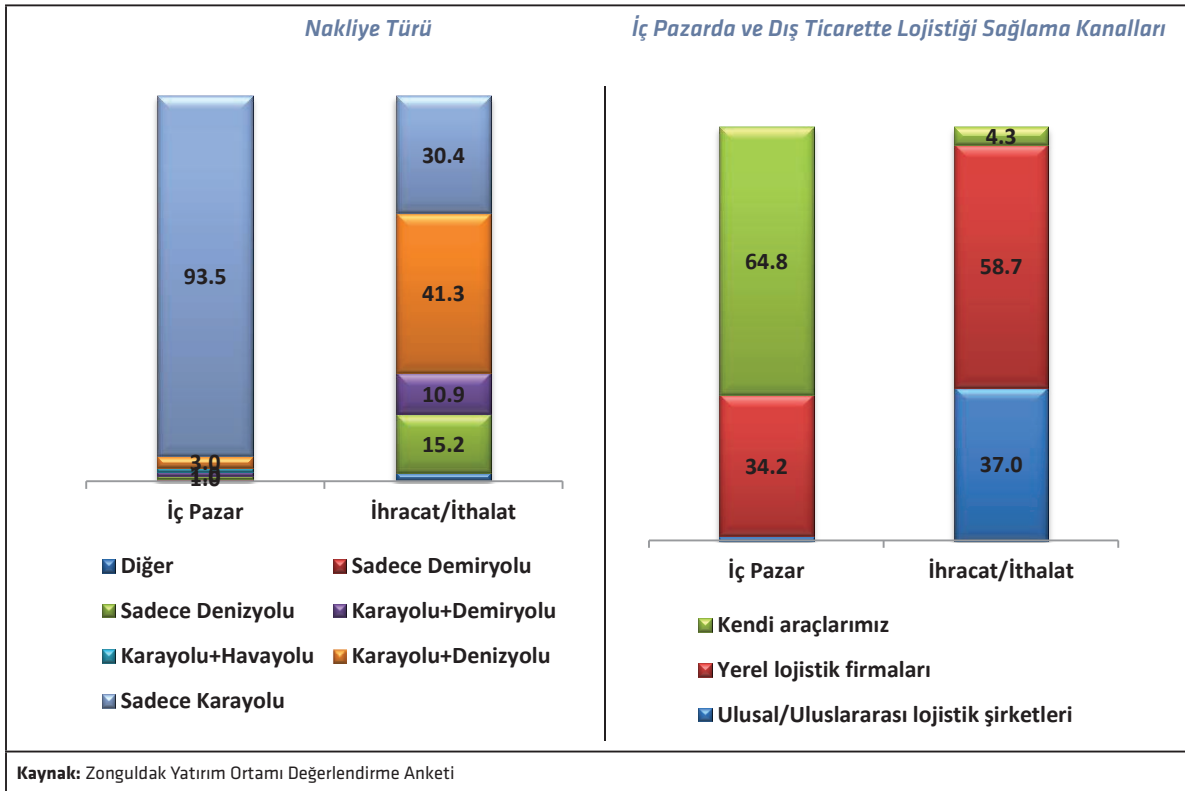

Şekil 49 : Hizmet kesintisinden kaynaklanan kayıplar (satışın yüzdesi, %)

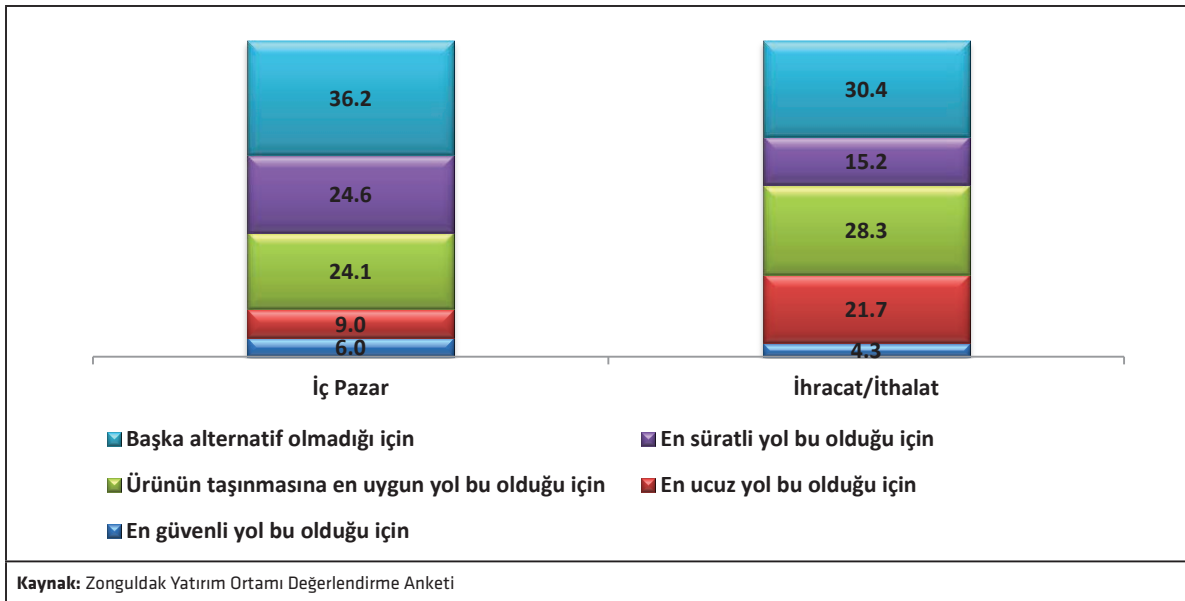

- 5. Firmaların lojistik tercihlerinde bölgenin imkan ve imkansızlıkları önemli rol oynamaktadır.** Firmalar iç pazara ulaşırken yüzde 94 oranında sadece kara yolu ile ulaşım sağlamaktadır (Şekil 50). Dış pazarlara erişimde ise karayolunun yüzde 41 oranında denizyolu, yüzde 11 oranında ise demiryolu ile tamamlandığı görülmektedir. Nakliye türü seçiş nedenlerinden alternatifsizlik hem iç (yüzde 36) hem de dış (yüzde 30) pazara ulaşmada seçilen yöntemler için en önemli nedendir (Şekil 51). İç pazarda süratin (yüzde 25), dış pazarda ise maliyetin (yüzde 15) öneminin görece daha yüksek olduğu görülmektedir. Firmalar iç pazarda kendi araçlarını kullanırken (yüzde 65), dış pazarda yerel lojistik şirketlerini (yüzde 59) veya ulusal/uluslararası lojistik şirketlerini (yüzde 37) tercih etmektedirler (Şekil 50).

Şekil 50 : Firmaların nakliye türü ve lojistik kanalları (%)

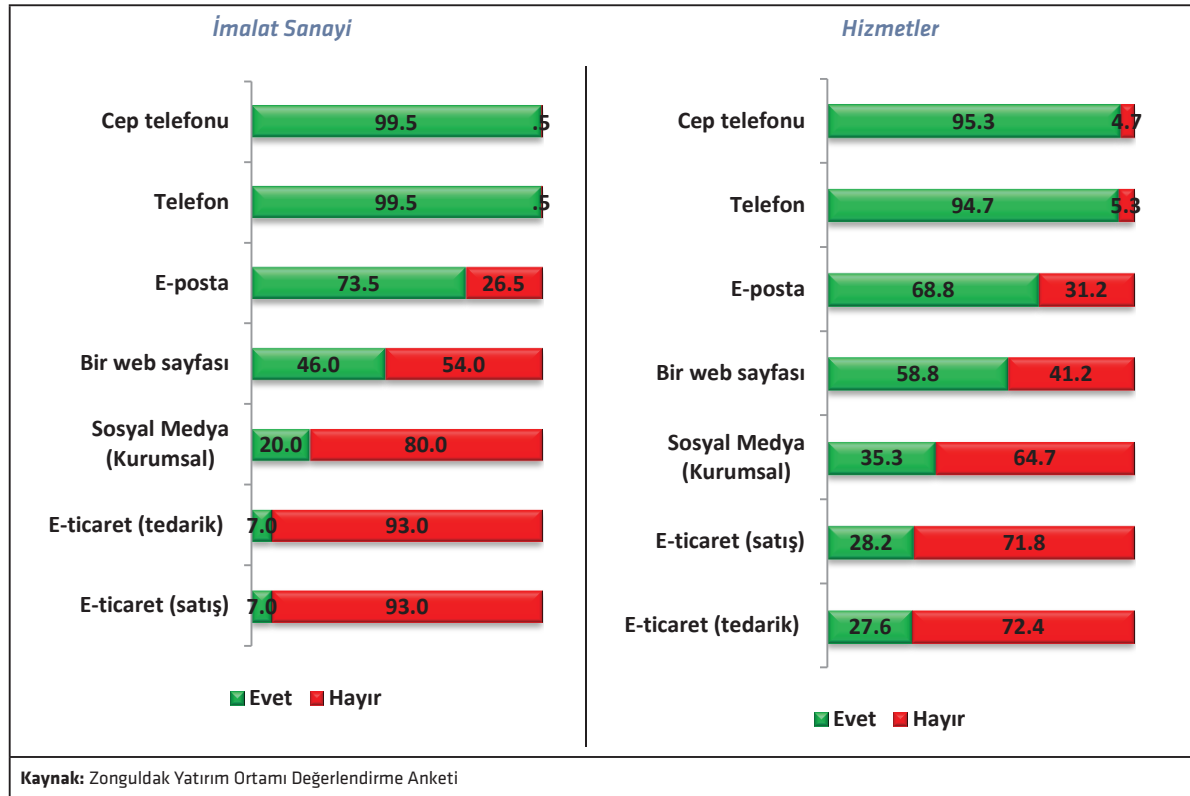
Şekil 51 : Nakliye türünü seçiş nedenleri (%)

6. Müşteri ve tedarikçilerle ilişkilerde tüm sektörlerin geleneksel yöntemlerden (cep telefonu, telefon) yüksek oranda faydalandığı, hizmetler sektörü firmalarının ise internet teknolojilerinden imalat sanayi firmalarına oranla daha fazla yararlandığı görülmektedir. Hem imalat sanayi (yüzde 99) hem de hizmetler sektöründe (yüzde 95) cep telefonu ve telefon gibi daha geleneksel yöntemler öne çıkmaktadır. Yeni nesil internet teknolojilerinden en çok yararlanan firmalar ise hizmetler sektöründe yer almaktadır. İmalat sanayi firmaları ile hizmetler sektörü firmaları arasındaki dikkat çekici fark e-ticaret

imkanlarından yararlanma noktasında ortaya çıkmaktadır. Hizmetler sektörü yüzde 28 oranında e-ticaret yaptığını belirtirken, imalat sanayinde bu oran ancak yüzde 7'dir (Şekil 52). İmalat sanayi sektörleri arasında e-ticaret yöntemini en yüksek oranda kullanan alt sektörler sırasıyla fabrikasyon metal ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ile ana metal sanayi olurken, hizmetlerde ise toptan ve perakende ticaret öne çıkmaktadır.

Şekil 52 : Müşteri/tedarikçilerle ilişkiler (%)

7. Finansmana Erişim

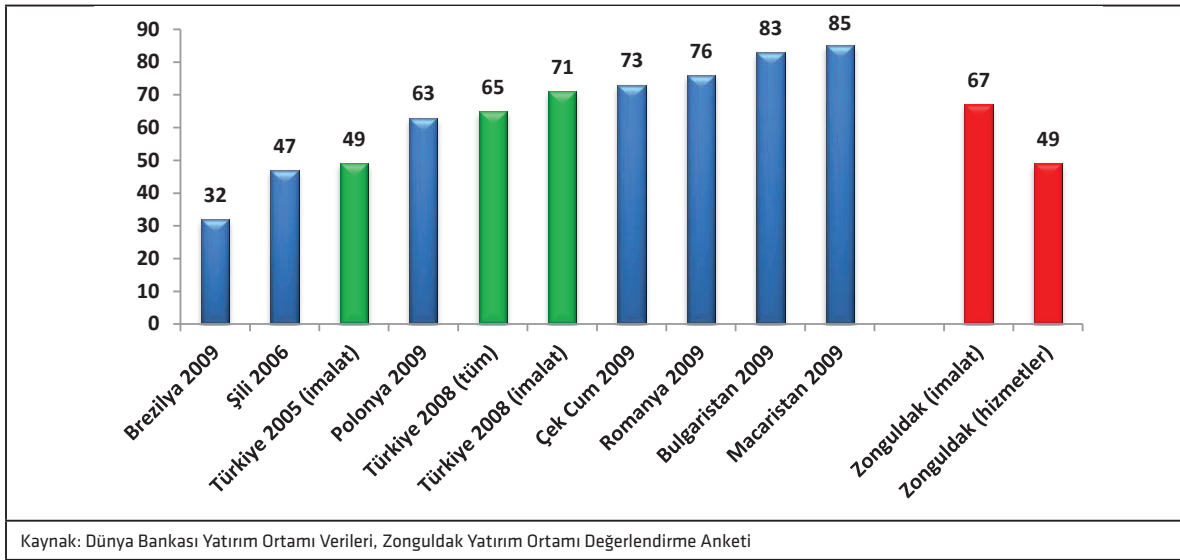
Anketin 7. bölümünde firmaların finansmana erişim durumlarını tespit etmek üzere finansmana erişim konusunda yaşanan sorunlar, firmaların herhangi bir finansal kuruluştan kullandıkları bir kredi olup olmadığı, kullanılan kredinin yüzde kaç kadar maddi teminat istendiği, bu kredinin hangi amaçla alındığı, herhangi bir krediye başvurmama nedenleri gibi sorular sorulmuştur.

- 1. Zonguldak'ta firmaların kredi kullanım oranları, krediye erişim Türkiye ortalamasına göre daha kolay olmasına rağmen, Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.** Krediye erişimi etkileyen faktörlerden biri kredi başvurusu için istenen maddi teminat oranlarıdır. Türkiye'de kredisi için maddi teminat istenen firmaların oranları 2005 yılından 2008 yılına artmaktadır (Şekil 53). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de krediye erişimin yıllar içerisinde görece zorlaştığı söylenebilir. Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında Zonguldak firmalarının krediye erişimi Türkiye'nin 2008'deki durumuna göre daha kolaydır. Buna rağmen Zonguldak'ta firmaların ortalama kredi kullanım oranı (yüzde 40) Türkiye'deki ortalama

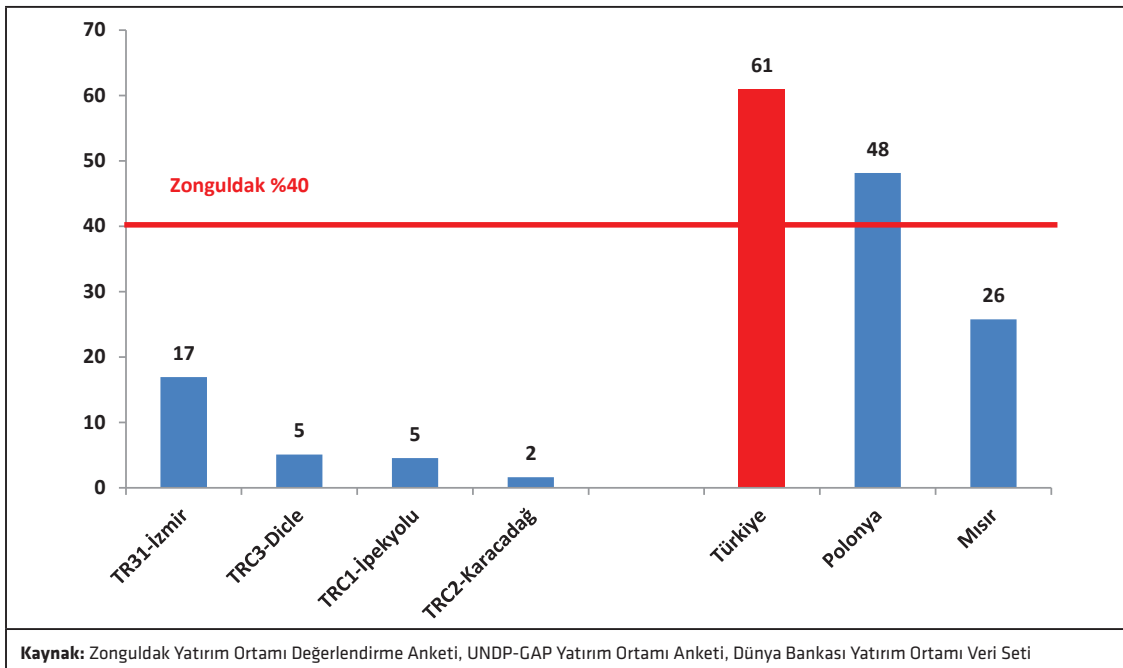
kredi kullanım oranının (yüzde 61) altındadır (Şekil 54). GAP İdaresi bölgesine göre ise bu oran oldukça yüksek kalmaktadır. İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların hizmet sektörü firmalarından daha yüksek oranda kredi kullandıkları görülmektedir (sırasıyla yüzde 44 ve yüzde 34). En çok kredi kullanan sektörler arasında ise imalat sektörlerinde kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, gıda ürünlerinin imalatı ve fabrikasyon metal ürünlerin imalatı öne çıkarken, hizmetler sektöründe toptan ve perakende ticaret ile yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri dikkat çekmektedir

- Kredi kullanmayan firmaların büyük bir çoğunluğu ihtiyaçları olmadığı için krediye başvurmamıştır.** İmalat ve hizmetler sektörlerindeki firmaların yüzde 95'i bir krediye başvurmadıklarını belirtmiştir. İmalat sektöründe herhangi bir krediye başvurmamış firmaların yüzde 80'i ihtiyaçlarının olmadığını belirtirken, hizmetler sektöründeki firmaların yüzde 22'si yüksek faiz oranını krediye başvurmamasının nedeni olarak göstermektedir. Kredi talepleri reddedilen firmalar ise kötü kredi geçmişleri nedeniyle krediye erişememişlerdir.

Şekil 53: En son kredisi için maddi tazminat istenen firmaların ülkelere göre oranı (%)

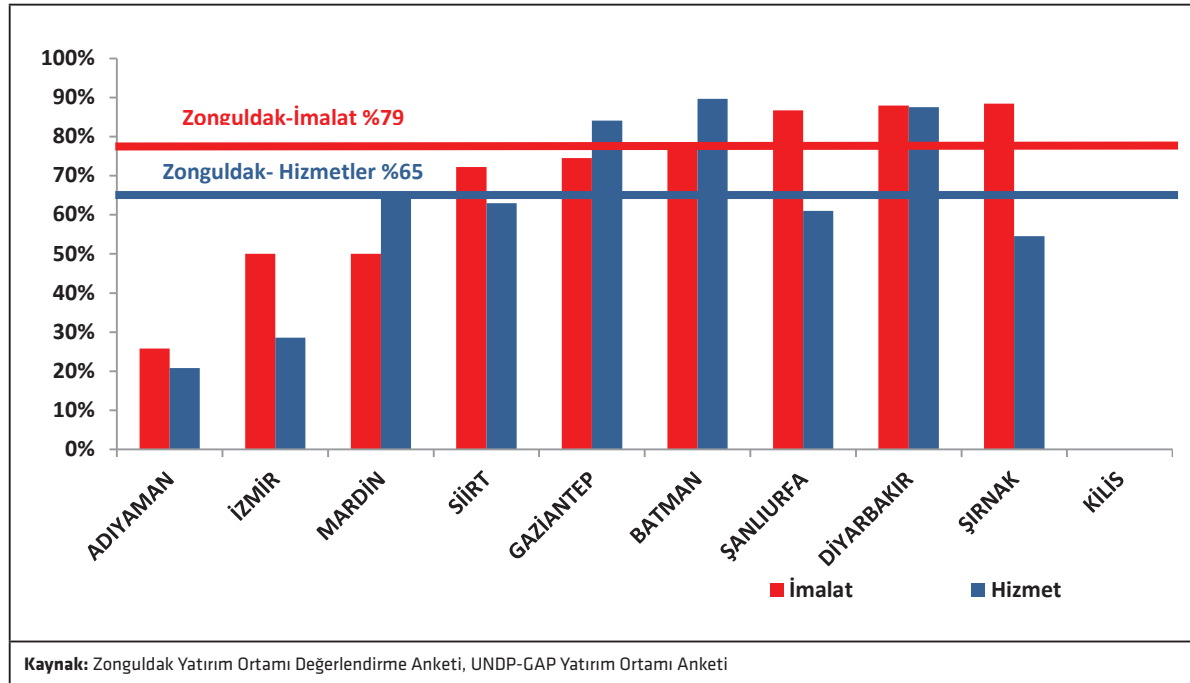

Şekil 54: Firmaların kredi kullanım oranı (%)

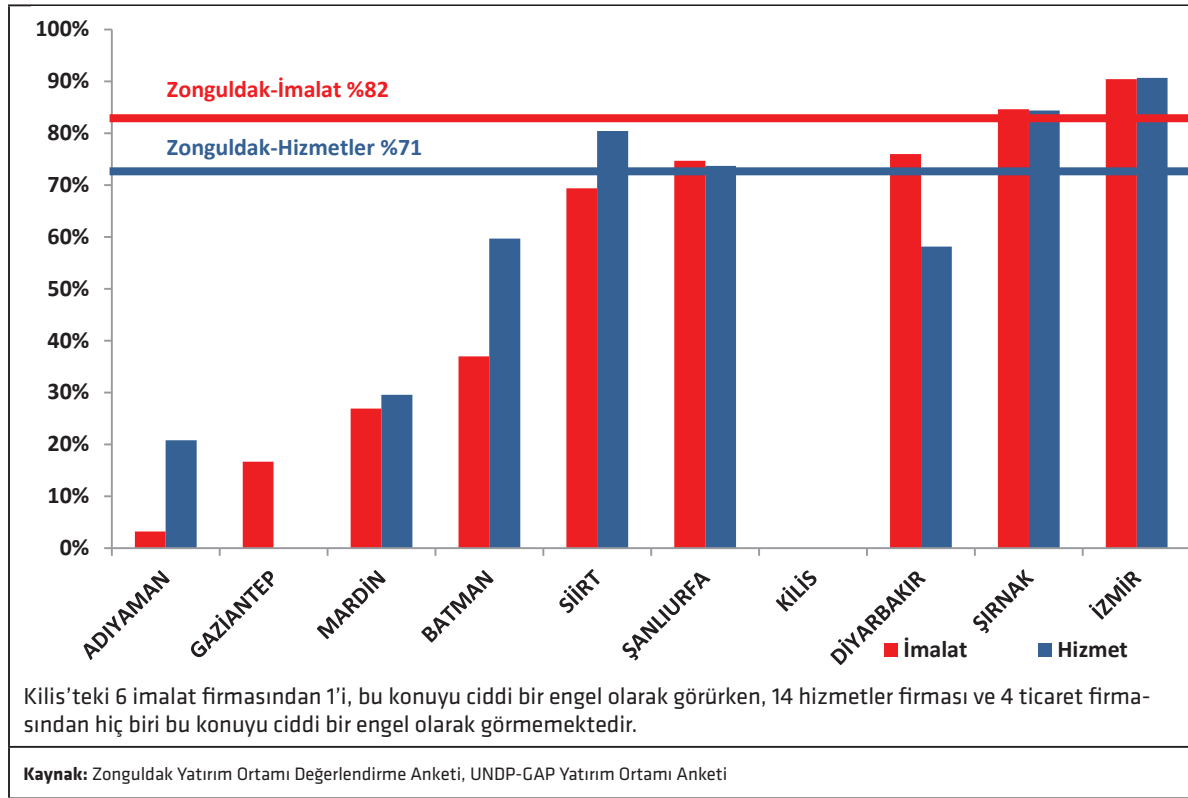

3. **Kullanılan kredilerin neredeyse tamamının TL cinsinden olması firmaların kur riskine karşı kendilerini koruduklarına işaret etmektedir.** Firmaların kullandıkları kredilerin ortalama vadesi 35 aydır ve bu kredilerin para birimi yüzde 98 oranında TL'dir.
4. **Kredi kullanım oranları düşükken işletme sermayesi ve iç fon kullanım oranları yüksektir.** İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 74'ü yeni yatırımlarını işletme sermayesinden, yüzde 70'i ise iç fonlardan karşılamaktadır. Hizmetler sektöründe ise bu oranlar sırasıyla yüzde 67 ve yüzde 71'dir.
5. **Zonguldak'ta finansmana erişimi ve finansmanın maliyetini büyümenin önünde engel olarak gören firmaların oranı diğer iller ile benzer seviyededir.** İmalat sektöründeki firmaların yüzde 79'u, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 65'i finansmana erişimi büyümenin önünde büyük veya çok ciddi bir engel olarak görmektedir (Şekil 55). Bu seviyelerin GAP İdaresi bölgesindeki illerin çoğu ile aynı benzer olduğu görülmektedir. Finansmanın maliyetini büyümenin önünde büyük veya çok ciddi bir engel olarak gören imalat sektörü firmalarının oranı yüzde 82 iken, hizmetler sektöründe bu oran yüzde 71'dir (Şekil 56). Zonguldak bu oranlarla hem finansmana erişimin hem de finansmanın maliyetinin yatırım ortamı açısından yüksek oranda engel olarak algılandığı Siirt, Urfa, Diyarbakır ve Şırnak gibi GAP İdaresi bölgesi illeri ile aynı grupta bulunmaktadır.

Şekil 55: Finansmana erişimi büyümenin önündeki bir engel olarak algılayan firmaların oranı (%)

Şekil 56: Finansmanın maliyetini büyümenin önündeki engel olarak algılayan firmaların oranı (%)

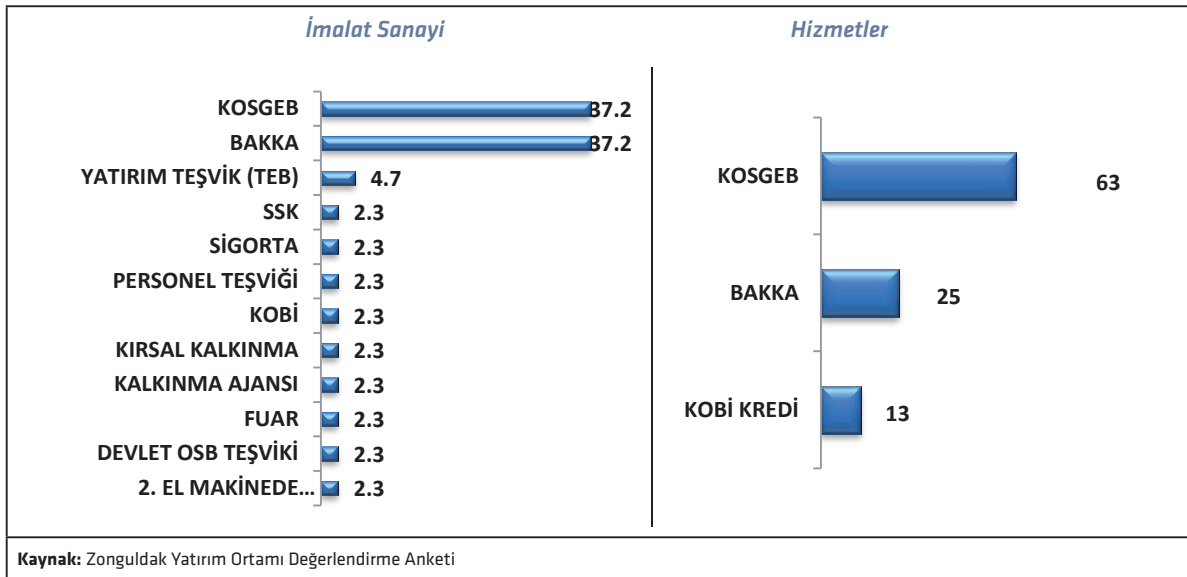

8. Kamu ile İlişkiler

Yatırım ortamının unsurlarından önemli bir tanesi de kamu ile ilişkilerdir. Anketin 8. bölümünde firmaların kamu ile ilişkilerini anlamak üzere Türkiye'de sektörlerine bölgelerine verilen destekler/teşvikler, firmalarına yapılan vergi ve denetimler hakkında sorular sorulmuştur.

- 1. Zonguldak ilinde özellikle hizmetler sektöründe göze çarpmakta olan durum firmaların bölgesel/sektörel teşviklerden habersiz olmasıdır.** Firmalara verilen teşviklere bakıldığında, teşviklerin yetersiz ve ihtiyaca yönelik olmadığı görülmektedir. İmalat sanayi ve hizmetler sektörlerinde teşviklerin ihtiyaca yönelik olmadığını düşünen firmaların oranı sırasıyla yüzde 55 ve yüzde 45'tir. Teşvikler konusunda hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmalarda farkındalık çok düşüktür. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 47'si, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 74'ü bölgesel/sektöre teşviklerden habersizdir. Teşviklerle ilgili düşük farkındalık seviyesinde kamunun önemli bir payı olduğu görülmektedir. İmalat sanayi sektöründeki firmaların yüzde 63'ü, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 59'u, kamu tarafından bu konuda yeterince bilgilendirme yapılmadığını düşünmektedir. Teşviklerden yararlanan firmaların oranı ise imalat sektöründe yüzde 20 iken, hizmetler sektöründe ise düşük farkındalık seviyesi nedeniyle bu oran ancak yüzde 5'tir. Kullanılan teşvikler arasında BAKKA ve KOSGEB'in sağladığı fonlar ön plana çıkmaktadır (Şekil 57).

Şekil 57: Firmaların yararlanmış oldukları teşvikler (%)

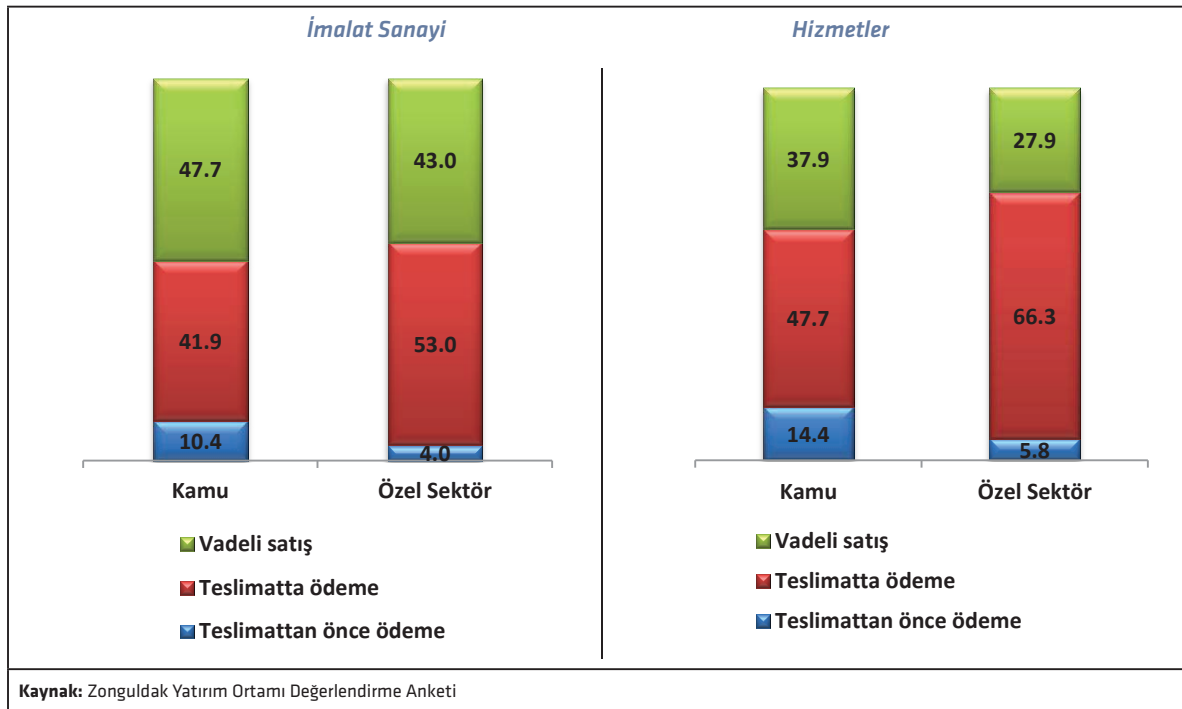

- Her ne kadar Zonguldak ilinde teşviklerden yararlanma oranı düşük olsa da, teşviklerden yararlananların süreçte fazla bir sorunla karşılaşmadıkları görülmektedir. Bu durum firmaların teşviklerden yararlanmama nedenlerinin büyük oranda teşviklerden haberdar olmamalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Hem imalat sanayi hem de hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmalar, teşvik sürecinde herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Teşvik başvuru veya kullanımı aşamasında sorun yaşayanların oranı imalat sanayinde yüzde 12 iken hizmetler sektöründe ancak yüzde 4'tür. Ancak mevcut teşviklere yönelik söz edilen bir başka sorun da teşviklerin ihtiyaca yönelik olmamasıdır. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmalardan teşviklerin ihtiyaca yönelik olmadığını düşünenlerin oranı %60, hizmetler sektöründe ise yüzde 63'tür. İmalat sektöründe bulunan firmaların yüzde 71'i, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 75'i teşvikler olmasaydı yine de yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir.
- Firmaların vergi denetimi ve cezaları konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları görülmektedir. Firmalara vergi ve denetim ile ilgili sorulan soruların cevaplarına bakıldığında, imalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 61'i, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 57'si geçtiğimiz yıl vergi yetkilileri tarafından denetlenmiştir. Bu denetimlerde kendilerine haksız yere ceza kesildiğini düşünenlerin oranı imalat sanayide yüzde 10 hizmetler sektöründe ise yüzde 12'dir.
- Yatırım ortamına ilişkin önemli bir unsur da yargı sistemidir. Yargıya duyulan güven yatırımları olumlu yönde etkilemektedir. Zonguldak ilindeki firmaların yargı sistemine güveninin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 40'ı, yargı sisteminin iş ihtilaflarında kendilerinin akdi ve mülkiyet haklarını koruduğuna tamamen inanırken, yüzde 23'ü ise kısmen inandığını belirtmiştir. Hizmetler sektöründeki firmalarda ise bu oranlar sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 25'tir. İmalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların yüzde 13'ü, hizmetler sektöründeki firmaların ise yalnızca yüzde 4'ü son 3 yılda bir davaya taraf olduklarını belirtmiştir. Firmaların son ödeme tarihi geçmiş ödemeler konusundaki anlaşmazlıklarının hizmetler sektöründe

yüzde 1'i, imalat sanayi sektöründe ise yüzde 9'u mahkeme yoluyla çözüme kavuşturulmuş, davaların sonuçlanması ise ortalama 36 hafta sürmüştür. Mahkeme kararlarının ise imalat sanayi sektöründe yüzde 71'inin, hizmetler sektöründe ise yüzde 83'ünün uygulandığı bildirilmiştir.

5. **Her ne kadar kamuya satış yapan firmaların oranı düşük görünse de özel sektöre oranla kamunun çok daha güvenilir bir iş ortağı olduğu görülmektedir.** İmalat sanayi firmalarının yüzde 28'i hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise yalnızca yüzde 17'si geçtiğimiz yıl kamuya satış yapmıştır. Özel sektöre yapılan satışlarda ödeme kanallarından teslimatta ödeme öne çıkarken, kamuya yapılan satışların özel sektöre göre daha çok vadeli ve teslimattan önce ödemeli satış şeklinde olduğu görülmektedir (Şekil 58). Firmaların kamu sektörüne yaptıkları satışların yüzde 3'ünün, özel sektöre yaptıkları satışların ise yüzde 13'ünün ödemesinin zamanında yapılmadığı, kamu sektöründe yüzde 1'inin, özel sektörde ise yüzde 12'sinin ödemesinin hiç yapılmadığı görülmektedir. Ödemelerin tahsilat için geçen süre kamu sektöründe en fazla 1 ayken özel sektörde bu süre 1 yıla kadar çıkmaktadır.

Şekil 58: Kamu ya da özel sektöre yapılan satışların geri ödenme biçimi (%)

9. Suç ve Güvenlik

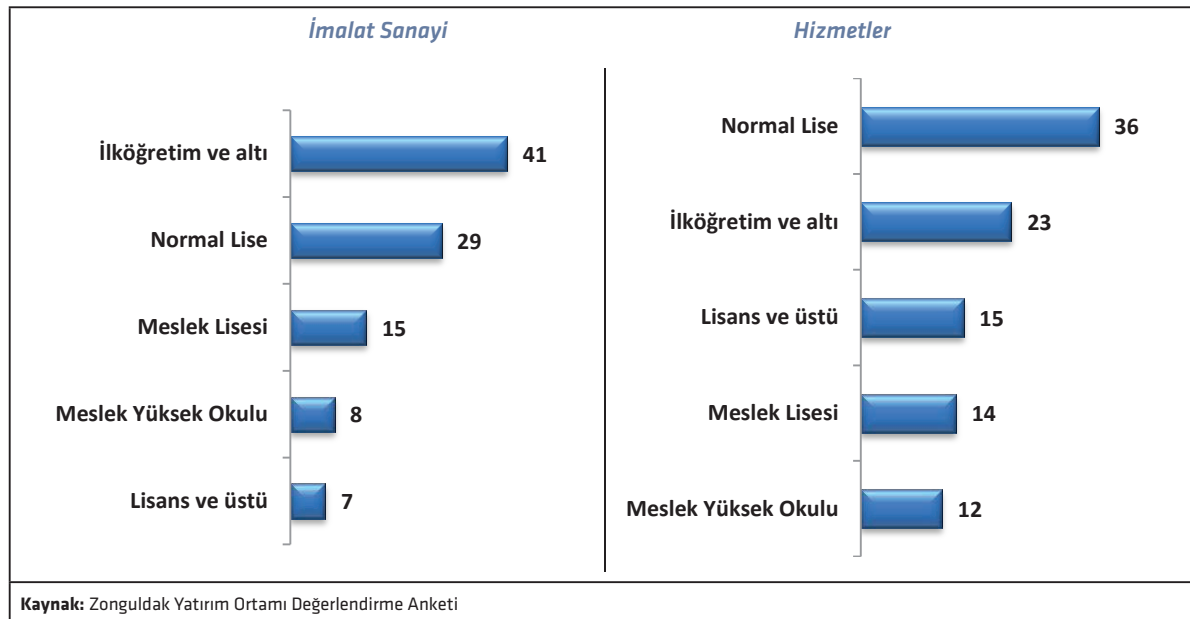
1. **Zonguldak'ta firmaların suç ve güvenlikle ilgili herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir.** İmalat sanayi firmalarının yüzde 85'i, hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 87'si özel güvenlik hizmeti satın almamıştır. Her iki sektördeki firmaların yüzde 95'i hırsızlık, yağma, kundaklama gibi nedenlerden bir kayıp yaşamadığını, yüzde 99'u ise güvenlik nedeniyle faaliyetine ara vermediğini belirtmiştir. Firmaların yüzde 46'sının ise olası bir soygun, yağma, kundaklama vakalarına karşı sigortasının olduğu görülmektedir.

10. İşgücü ve Beceriler

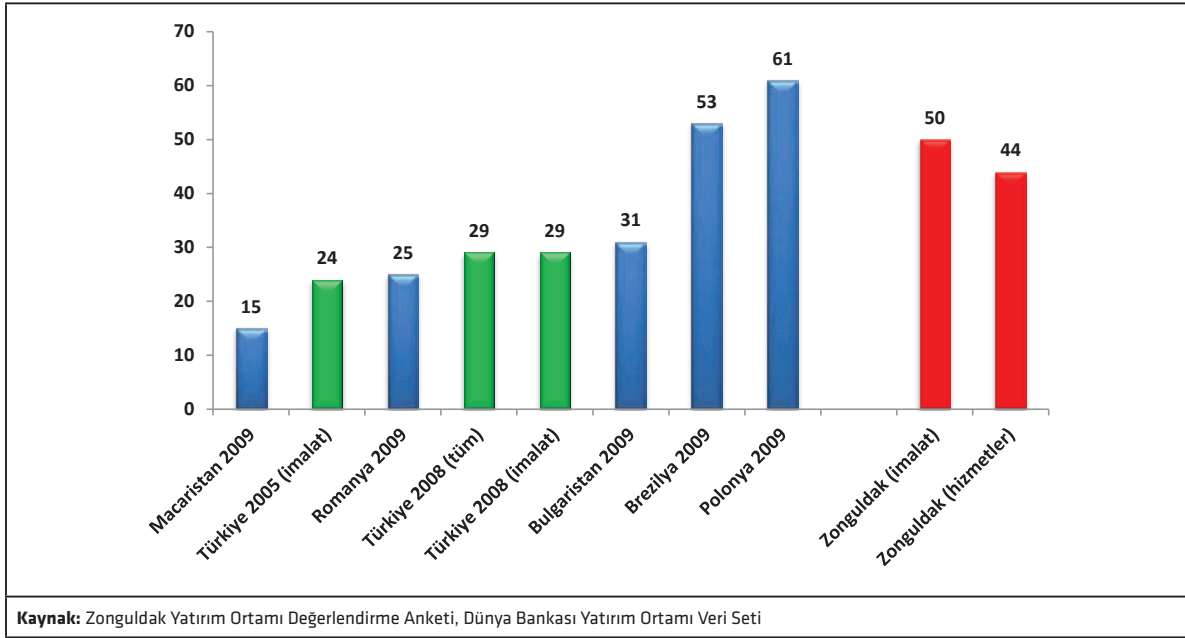
İşgücü ve beceriler gerek yatırım ve üretim ortamı gerekse firmaların faaliyette bulundukları bölgelerin sosyo-ekonomik durumu ile doğrudan bağlantısı olması sebebiyle önemli bir yatırım ortamı unsurudur. Zonguldak'taki işgücü ve becerilerin durumunu anlamak amacıyla anketin 10. bölümünde firmalara, çalışanlarının eğitim durumu, aldıkları maaş, sahip oldukları beceriler hakkında sorular sorulmuştur.

1. **Firmalarda çalışanların eğitim durumuna bakıldığında özellikle imalat sanayinde çalışanların eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.** İmalat sanayinde çalışanların yüzde 41'ini ilköğretim ve altında eğitim seviyesine sahip çalışanlar oluşturmaktadır (Şekil 59). Raporun Zonguldak'la ilgili genel bilgilerin verildiği 2. bölümünde de belirtildiği gibi ilden göç edenlerin büyük bir oranı eğitilmiş işgücüdür. Bu nedenle işgücünün eğitim seviyesinin düşük olmasının nedeni eğitimsizlikten ziyade, eğitilmiş iş gücünün Zonguldak'ta kalmamasıdır. Firmalar, eğitim ile ilgili bu açığı çalışanlarına eğitim vererek kapatmaya çalışmaktadırlar. Çalışanların yüzde 85'inin 25-40 yaş arasında olması da, kendilerine halen eğitim yatırımı yapılabileceğini göstermektedir. Zaten firmaların yüzde 50'si, çalışanlarına düzenli şekilde, yüzde 18'i ise ara sıra eğitim verdiklerini belirtmiştir (Şekil 60). Her ne kadar Türkiye ortalamasında da çalışanlarına düzenli eğitim vermekte olan firmaların oranları yıllar içerisinde artsa da Zonguldak'taki firmaların Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir.

Şekil 59: Çalışanların eğitim durumuna göre dağılımı (%)

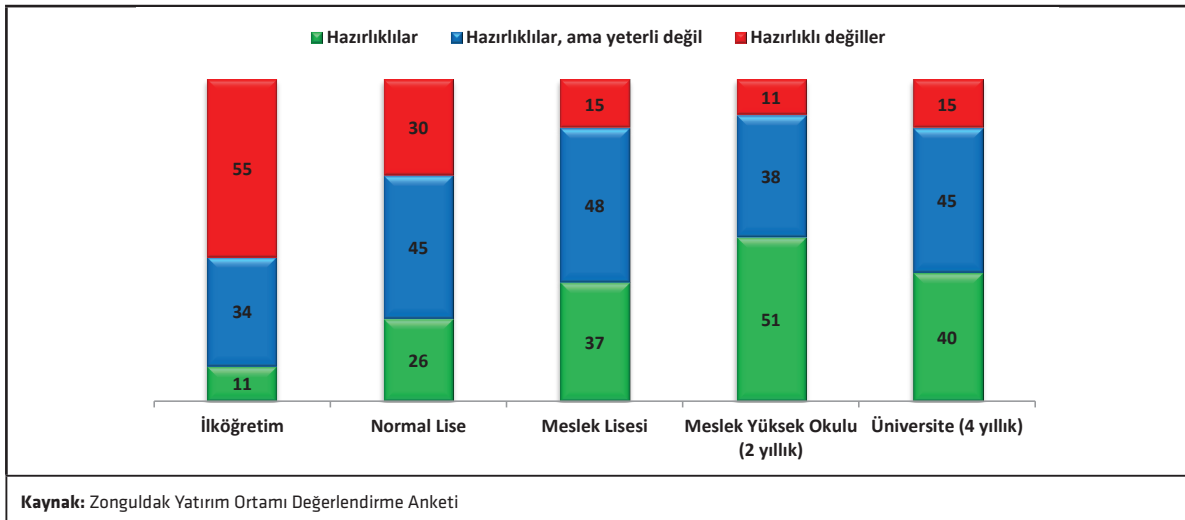

Şekil 60: Çalışanlarına düzenli eğitim sağlayan firmaların oranı (%)

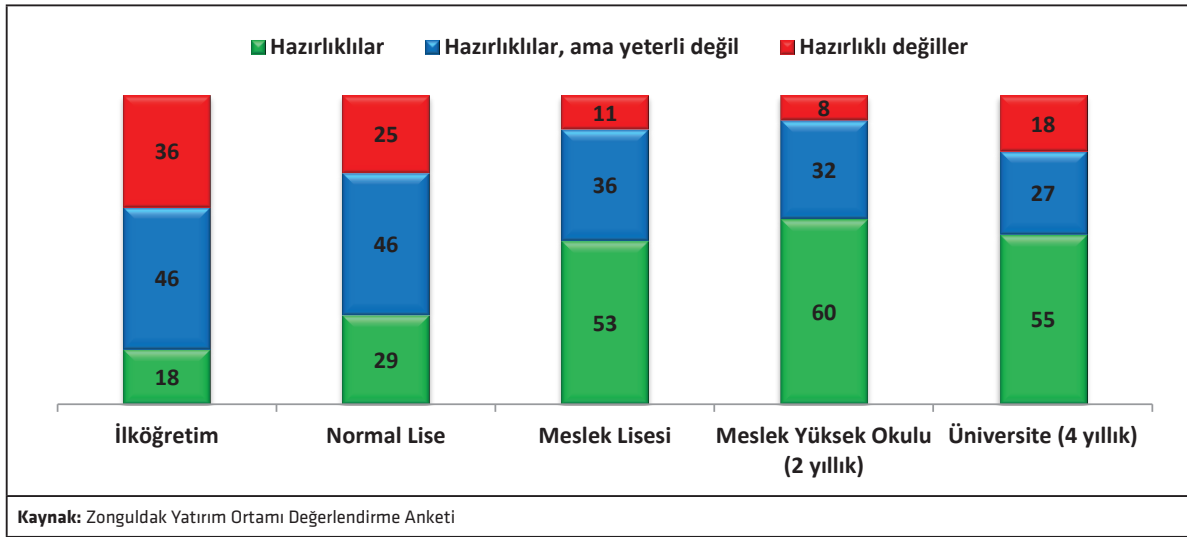

2. Firmaların çalışanlarından memnuniyet durumuna eğitim seviyesine göre bakıldığında özellikle meslek lisesi ve meslek yüksek okulu mezunlarından memnuniyetin yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum da mesleki eğitimin çalışma yaşamındaki önemine dikkat çekmektedir. Firmaların çalışanlarından memnuniyet eğitim seviyesiyle birlikte artmaktadır (Şekil 61). Ortaya çıkan önemli bir sonuç imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların çalışanları arasında meslek lisesi ve meslek yüksek okulu mezunlarından memnuniyetin üniversite mezunlarından memnuniyetten de yüksek olmasıdır. Benzer bir tablo hizmetler sektörü çalışanları için de geçerlidir (Şekil 62) Firmalar, çalışanları içerisinde özellikle ilköğretim ve normal lise mezunlarının iş için hazırlıklı olmadıklarını söylemişlerdir. Her ne kadar çalışanların iş için hazırlıklı olmalarına ilişkin sorun firmaların stajyer çalıştırarak potansiyel çalışanlarını işe hazırlamalarıyla aşılabılırsa de Zonguldak'taki firmaların stajyer çalıştırma konusunda fazla alışkanlığı olmadığı görülmektedir. İmalat sanayi firmalarının yüzde 33'ü, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 22'si stajyer çalıştırdıklarını söylemişlerdir. Stajyer çalıştıranların ise çalışanlarından memnuniyeti imalat sanayinde yüzde 56, hizmetler sektöründe ise yüzde 68'dir.

Şekil 61: İmalat sanayi firmalarında çalışanların okul türlerine göre işe hazırlılık durumları (%)

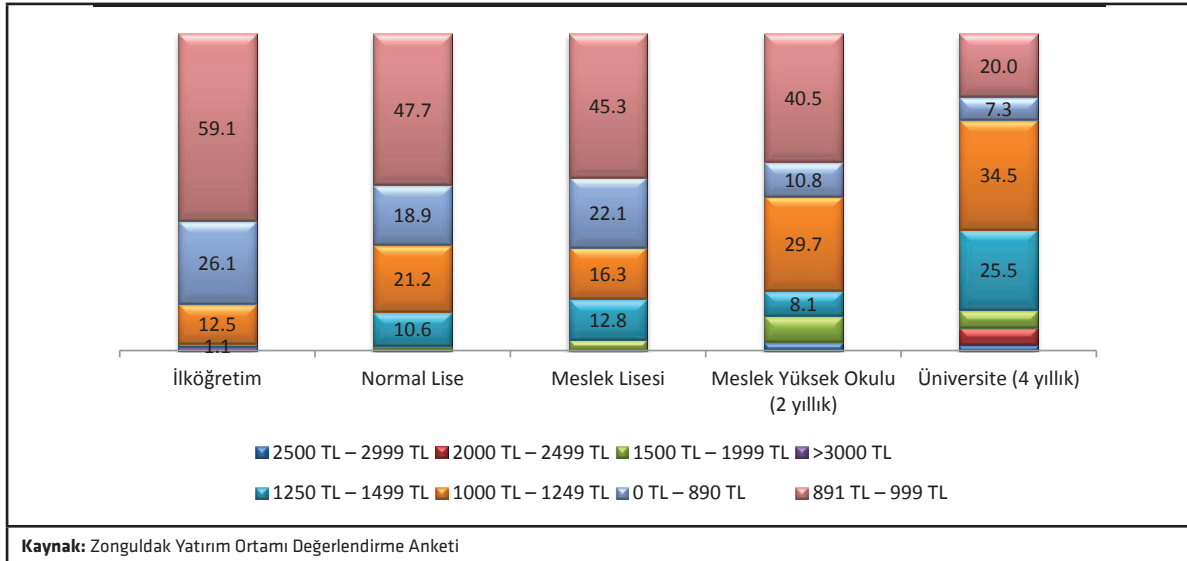

Şekil 62: Hizmetler sektöründe çalışanların okul türlerine göre işe hazırlılık durumları (%)

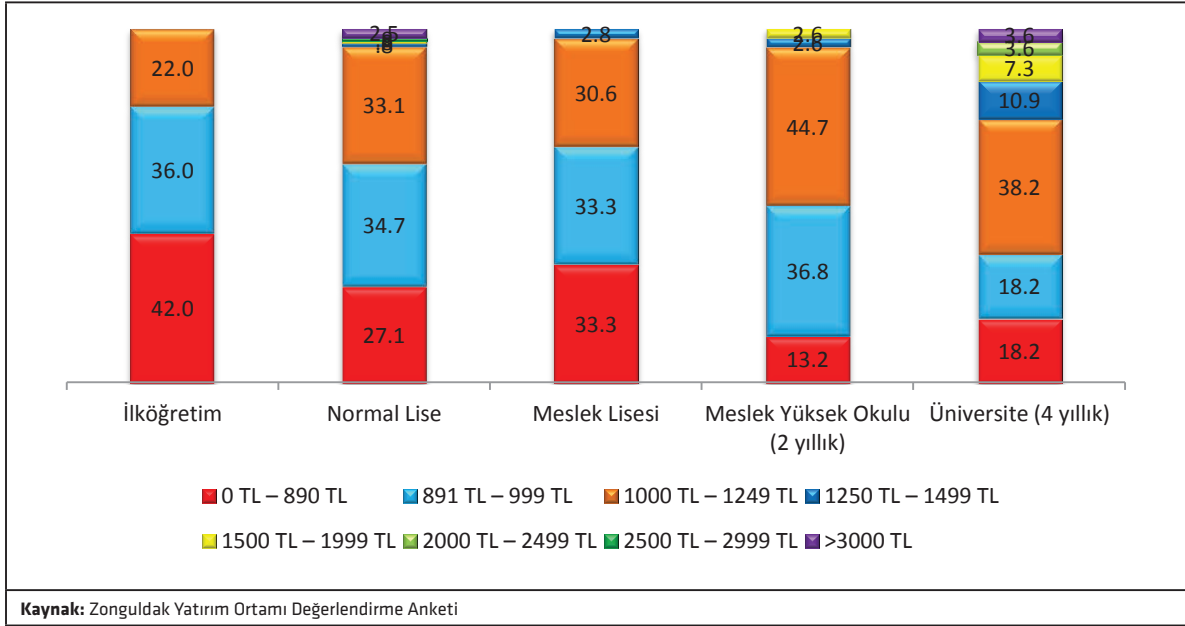

3. Artan eğitim seviyesiyle birlikte hareket eden diğer bir gösterge ise firmaların çalışanlarına verdikleri başlangıç ücretleridir. Ücretler eğitimle birlikte artmaktadır. Şekil 63 ve Şekil 64'te de görülebileceği üzere hem imalat sanayi hem de hizmetler sektörü firmaları çalışanlarının eğitim seviyesi arttıkça daha yüksek başlangıç ücretleri ödemektedirler. İmalat sanayinde en düşük ücret grubundaki çalışanların oranları ilköğretim seviyesindeki yüzde 59 seviyesinden, üniversite seviyesinde yüzde 20'ye kadar gerilemektedir. Hizmetler sektöründe ise bu gerilemenin yüzde 42'den yüzde 18'e doğru, daha yavaş şekilde yaşandığı görülmektedir.

Şekil 63: İmalat sanayi çalışanlarının mezun oldukları eğitim kurumlarına göre aldıkları başlangıç ücretleri (%)

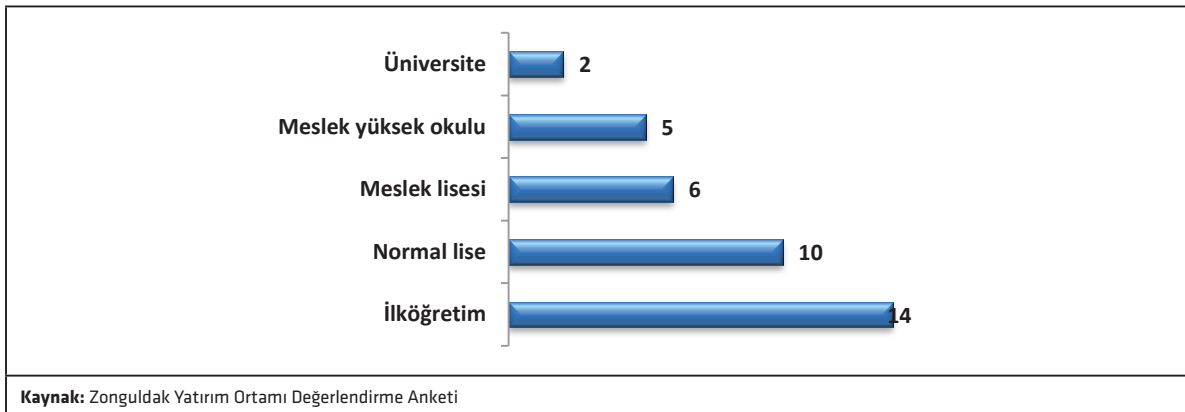
Şekil 64: Hizmetler sektörü çalışanlarının mezun oldukları eğitim kurumlarına göre aldıkları başlangıç ücretleri (%)

4. Eğitim seviyesi yükseldikçe ise beceri uyumsuzluğunun azaldığı görülmektedir.

İlköğretim seviyesindeki beceri uyumsuzluğu oranı yüzde 14'ken, üniversitede bu oran yüzde 2 olmuştur (Şekil 65). İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların yüzde 18'i, hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise yüzde 12'si şimdiki çalışanlarının becerileriyle firmanın ihtiyacı olan beceriler arasında uyumsuzluk olduğunu düşünmektedir. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların %94'üne, hizmetler sektöründeki firmaların yüzde 92'sine göre çalışanların yarısından fazlası yaptıkları işe tamamen hakimdir. İmalat sanayi firmalarının yüzde 72'si bu beceri uyumsuzluğunun firması için az engel teşkil ettiğini söylerken, hizmet sektöründeki firmaların yüzde 43'ü çok fazla/fazla engel teşkil ettiğini söylemiştir. Beceri uyumsuzluğu maliyet artışlarına, düşük standartlarda üretim yapılması ve hizmet verilmesine ayrıca müşteri kaybına yol açmaktadır. İmalat sanayi ve hizmetler sektöründe bulunan firmaların yüzde 52'si işe alımda çalışanlarının mesleki becerilerine, yüzde 36'sı ise genel becerilerine dikkat etmektedir.

Şekil 65: Çalışanların mezun oldukları eğitim kurumlarına göre beceri uyumsuzluğu yaşama oranları (%)

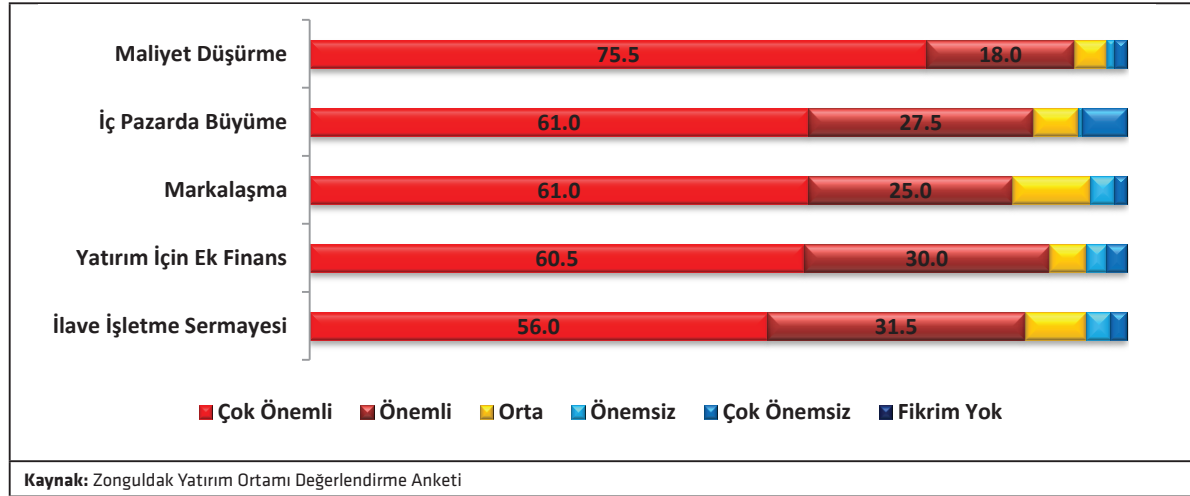

11. Geleceğe Yönelik İhtiyaçlar, Beklentiler ve Hedefler

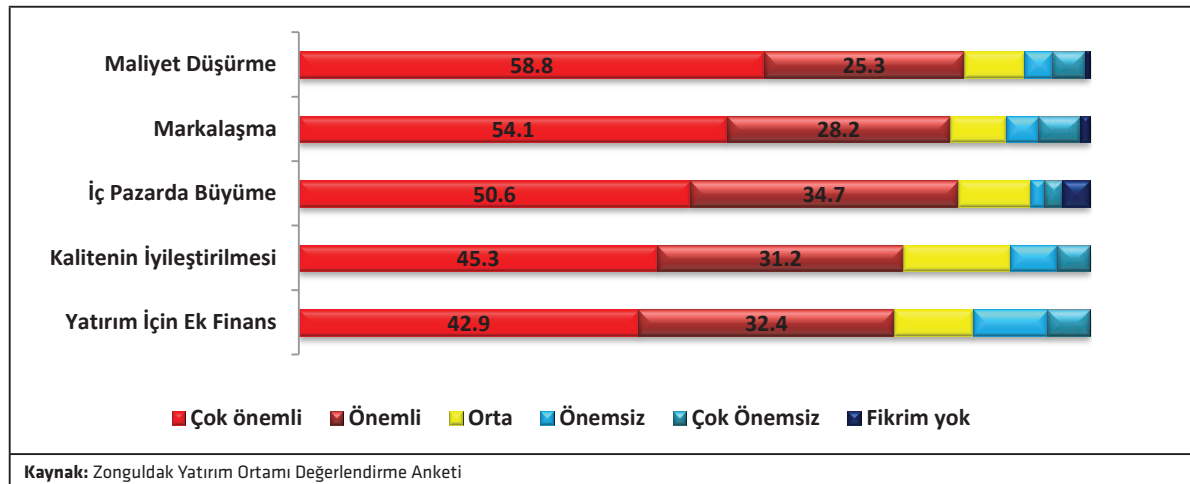
Yatırım ortamı değerlendirme anketi kapsamında firmalara yalnızca mevcut durumu anlamaya yönelik değil, geleceğe yönelik ihtiyaç, beklenti ve hedeflerini anlamaya yönelik de sorular sorulmuştur. Bu sorular firmaların bölgenin geleceğine yönelik öngörülerini de ortaya koymaktadır. Söz konusu sorular firmaların rekabet güçlerine katkı sağlayacak unsurları, gelecekte gelişmesini bekledikleri sektörleri, bulundukları sektörler dışında yatırım yapmayı düşündükleri sektörleri içermektedir.

- 1. Firmaların rekabet güçlerine katkı sağlayabilecek en önemli unsurun maliyet düşürme olduğu ortaya çıkmaktadır.** İmalat sanayi firmalarının yüzde 76'sı, hizmetler sektörü firmalarının ise yüzde 59'u maliyet düşürmenin rekabetçiliğe etki etmesi bakımından çok önemli bir unsur olduğunu belirtmişlerdir (Şekil 66 ve Şekil 67). İmalat sanayi firmaları her ne kadar iç pazarda yaşanan talep darlığı ve diğer sorunlardan şikayet ediyor olsalar da iç pazarda büyümenin de rekabetçiliklerine önemli oranda katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Hizmetler sektöründe ise markalaşmayı yine iç pazarda büyüme takip etmektedir. Bu açıdan bakıldığında yaşanan tüm sorunlara rağmen firmaların iç pazarı önemsemekte olduğu görülmektedir. Zonguldak ili rekabetçilik unsurlarının sıralaması İzmir ili ile benzerlik göstermektedir (Şekil 68).

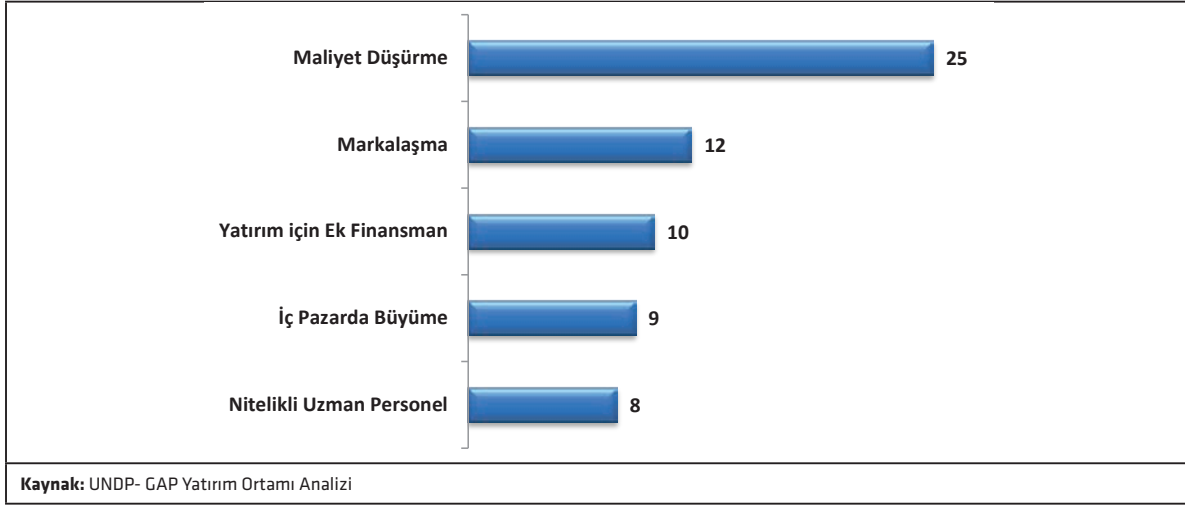
Şekil 66: Rekabet düzeyine katkı sağlayabilecek unsurlar (imalat sanayi, %)

Şekil 67: Rekabet gücüne katkı sağlayabilecek unsurlar (hizmetler sektörü, %)

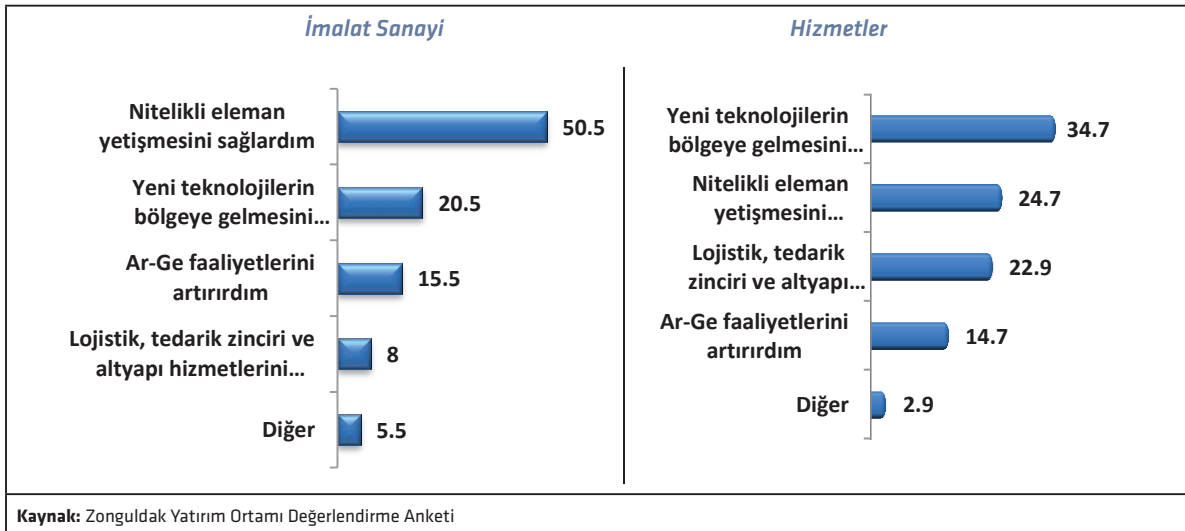

Şekil 68: Rekabet gücüne katkı sağlayabilecek unsurlar (İzmir, %)

- Zonguldak'ta gelişmesi beklenen sektörler arasında inşaat sektörü bulunmakta, firmaların bir kısmı mevcut sektörlerinden bu sektöre geçiş yapmayı düşünmektedirler.** İmalat sanayi ve hizmetler sektörü firmalarının sadece yüzde 22'sinin önümüzdeki 2 yılda bölgede gelişmesini beklediği yeni sektörler bulunmaktadır. Bu sektörler arasında ana metal sanayi ve Türkiye'nin genelinde büyük gelişme kaydeden inşaat sektörü yer almaktadır. İmalat sanayi firmalarının yüzde 19'u, hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise yüzde 16'sı önümüzdeki 2 yılda mevcut sektörlerinin dışında, inşaat, gıda ve madencilik sektörlerinde de yatırım yapmayı düşünmektedir.
- Firmaların önemli bir kısmı imkan bulduğunda kendilerinin de karşılaştığı nitelikli eleman ve teknolojik altyapı eksikliği sorunlarına çözüm bulmak istemektedir.** İmalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 50'si imkanı olsa bölgede nitelikli eleman yetiştirilmesini sağlayacağını, yüzde 21'i ise yeni teknolojilerin bölgeye gelmesini sağlayacağını belirttikleri görülmektedir (Şekil 69). Hizmetler sektöründe de öne çıkan bu girişim isteğinin oranları sırasıyla yüzde 25 ve yüze 35'tir.

Şekil 69: Firmaların imkanları olsa bulundukları bölgede yapmak istedikleri değişiklikler (%)

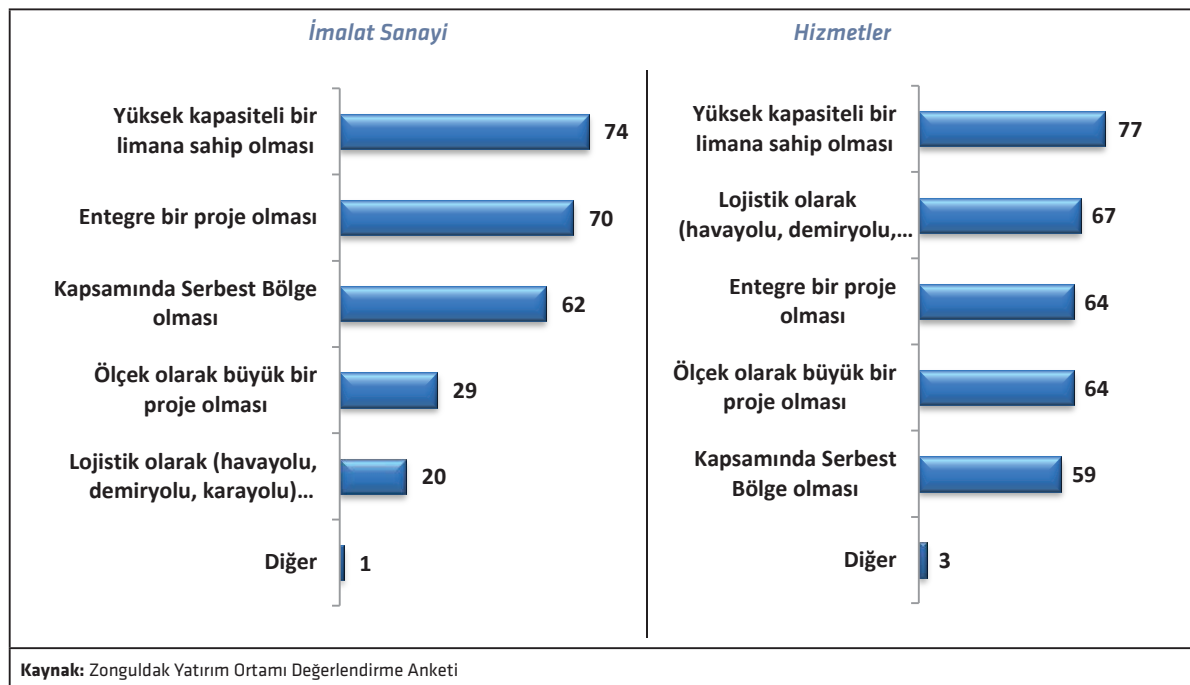

12. Filyos Projesi

Filyos Projesi yalnızca Zonguldak ilinin değil, bölgenin tamamının geleceğini doğrudan etkileyecek önemli bir projedir. 25 milyon ton/yıl kapasitesiyle Türkiye'nin en büyük limanı olmaya aday liman, Türkiye'nin artan dış ticaret potansiyelini lojistik olarak destekleyecek önemli yatırımlardan biri olarak görülmektedir. Bu bölümde firmalara Filyos Projesi hayata geçtiğinde bu proje kapsamında yapılacak yatırımlar ile ilgili sorular sorulmuştur.

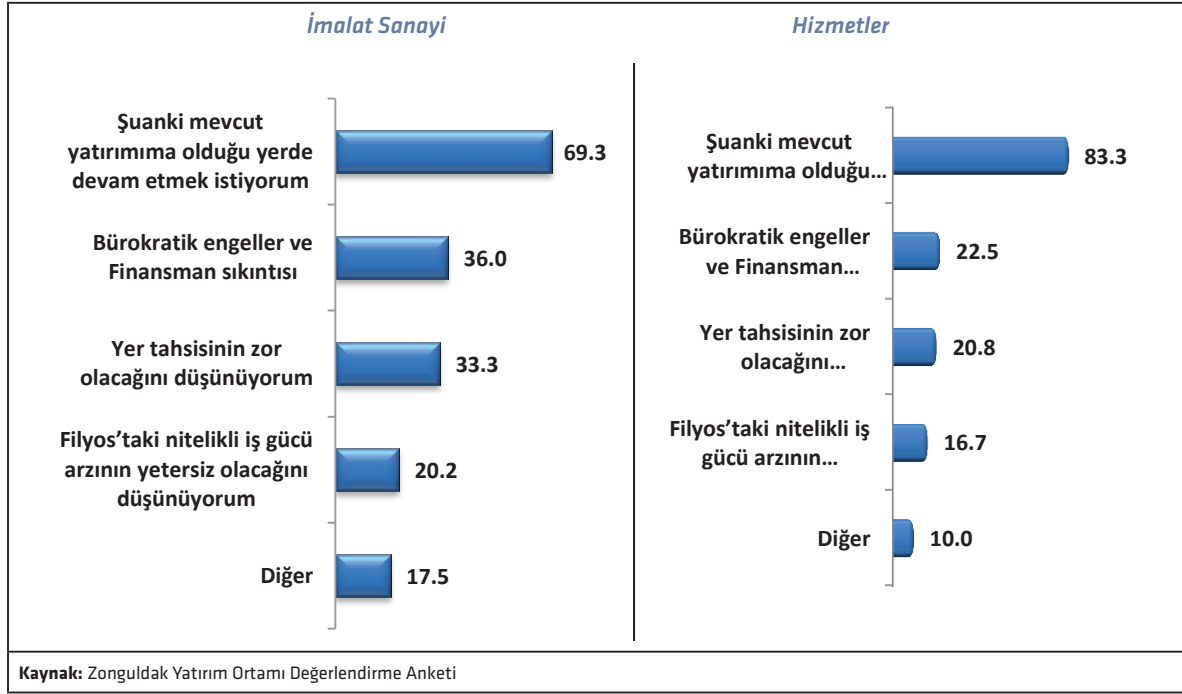
- Filyos projesinin hayata geçmesiyle birlikte yüksek oranda olmamakla birlikte imalat firmalarının daha fazlasının liman bölgesinde yeni yatırım yapmayı planladığı görülmektedir. Hizmetler sektöründeki firmaların daha fazlasının ise sektör değiştirme eğiliminde olduğu görülmektedir.** İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların yüzde 35'i, hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların ise yüzde 25'i bölgede yeni yatırım yapmayı düşünmektedir. Mevcut yatırımını taşımayı düşünen firmaların oranı ise sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 5'tir. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmalarının yüzde 51'i mevcut sektörlerinde yatırım yapmayı düşünürken hizmetler sektöründeki firmaların yüzde 74'ü Filyos'ta yatırım yapmak için farklı bir sektörü hedeflemektedir. Yatırım için öne çıkan sektörlerin yüzde 17'si inşaat, yüzde 13'ü gıda, yüzde 10'u ise metal imalatı sektörleridir.
- Yeni yatırımlar için Filyos'un tercih edilmesindeki en büyük sebep projenin bölgenin lojistik sorunlarına çözüm olacağına yönelik beklentidir.** Şekil 70'de görülebileceği üzere, imalat sanayide faaliyet gösteren firmaların yüzde 74'ü yüksek kapasiteli bir limana sahip olması, yüzde 70'i ise entegre bir proje olması nedeniyle Filyos'a yatırım yapmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Hizmetler sektöründeki firmaların ise yüzde 18'i yüksek kapasiteli bir limana sahip olması, yüzde 15'i ise lojistik olarak uygun bir konumda olmasından dolayı Filyos'a yatırım yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Şekil 70: Firmaları Filyos'a yatırım yapmaya teşvik eden unsurlar (%)

3. **Filyos'ta yatırım yapmayı düşünmeyen firmaların çoğunluğunun mevcut yerlerinden memnun oldukları için böyle bir girişimde bulunmak istemezken, firmaların kısa vadede bu projenin hayata geçeceğine ilişkin bir beklentileri yoktur.** İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların yüzde 70'i, hizmetler sektöründeki firmaların yüzde 84'ü mevcut yerlerinden memnun oldukları için Filyos'ta yatırım yapmak istemediklerini belirtmişlerdir (Şekil 71). İmalat sanayi ve hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların beklentisi yüksek oranda (%75) projenin ancak 2023 sonrasında hayata geçebileceği yönündedir. Filyos Projesi'nin hayata geçmesi ile firmaların dış ticaret kapasitelerinde yarı yarıya bir artış beklenmektedir.

Şekil 71: Firmaların Filyos'ta yatırım yapmayı düşünmeme nedenleri (%)

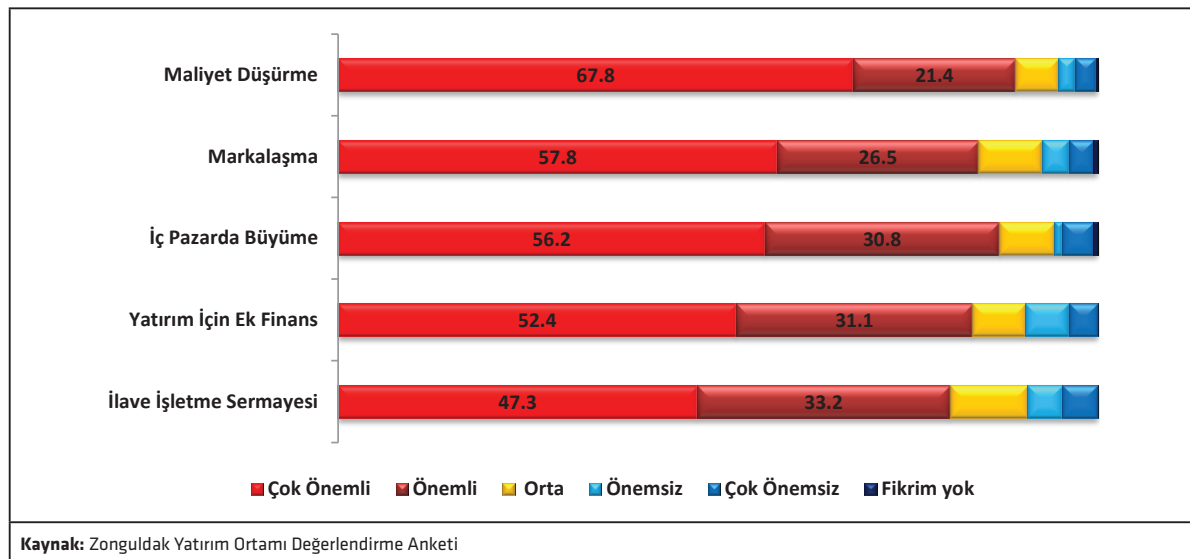

Bölüm 3.

Tespitlerden Önerilere

- Bu çalışma, Zonguldak ilindeki yatırım ortamını değerlendirmek üzere yapılmış olan anket sonuçlarını değerlendirmektedir.** Yatırım ortamı değerlendirmesi Zonguldak ilinde imalat sanayi ve hizmetler sektörlerinde faaliyet göstermekte olan özel sektör firmalarının büyümelerinin önündeki engelleri, kendi tecrübeleri üzerinden ortaya koymaktadır. Çalışma sonucunda rekabet gücü gündeminin yatay öncelikleri olarak ortaya çıkmış olan alanlar aşağıda sıralanmaktadır. Bu yatay alanlardan sektör bazında üretim niteliğini artıracak politikaların tasarımına gitmek için ise ilave çalışmalar yapılmalıdır.
- Zonguldak ilinin rekabet düzeyine katkı sağlayabilecek alanlar maliyet düşürme, iç pazarda büyüme, yatırım için ek finans sağlanması, markalaşma ve nitelikli işgücünün sayısının artırılması olarak öne çıkmaktadır.** Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi sorularına firmaların vermiş olduğu cevaplara bakıldığında gelecekteki rekabet gücüne katkı sağlayabilecek en önemli unsurların maliyet düşürme ve markalaşma olduğu görülmektedir (Şekil 72). Firmaların önemli bir bölümü iç pazarda büyümeyi de önemli bir faktör olarak öne çıkarmışlardır. Firmalar tarafından bildirilmiş olan faktörlere ek olarak, özellikle imalat sanayinde çalışanların düşük eğitim seviyesine sahip olması ve bu durumdan kaynaklanan beceri uyumsuzluğu sorununun da ilin rekabetçiliği açısından olumsuz yönde önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

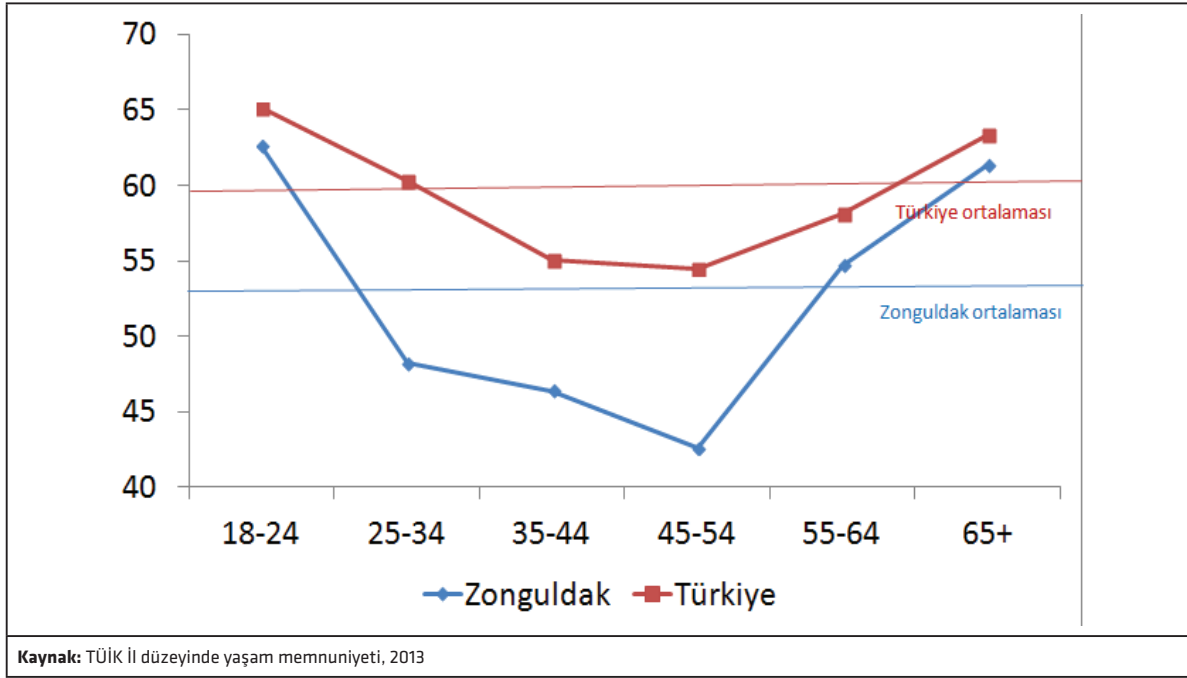
Şekil 72: Rekabet düzeyine katkı sağlayabilecek unsurlar, tüm örneklem (%)

3. **Yatırım Ortamı Değerlendirme çalışması sonucunda tespit edilmiş ve yukarıda özetlenmekte olan sorun alanlarına katkı sağlayabileceği düşünülen politika alternatifleri geliştirilmiştir.** TEPAV tarafından yapılmış olan değerlendirmeler sonucunda geliştirilmiş olan politika alternatifleri tüm sektörleri eşit biçimde etkileyecek yatay programlar olarak tasarlanabileceği gibi, yapılacak ek çalışmalarla belirlenecek öncelikli sektörlerin rekabet güncü artırmak ve üretim yapısını değiştirmek için de kurgulanabilecektir.
- » **İldeki üretim yapısını desteklemek üzere bir “Değer Zinciri Analizi” gerçekleştirilmesi.** Zonguldak ili sanayi üretim yapısında ortaya çıkan önemli bir özelliğin yüksek katma değerli ara-girdilerin genellikle İstanbul, Ankara, Bursa gibi sanayi altyapısı güçlü illerden temin edilerek, nihai ürünün ildeki müşterilere sunulması şeklinde olduğu görülmektedir. İlin üretim yapısının nitelik ve çeşitlilik eksenindeki konumlandırmasına bakıldığında ilin her ne kadar düşük çeşitlilikte de olsa sıradan olmayan ürünleri ürettiği ve politika olarak da yeni sektörlerle geçmek yerine bu ürünlerdeki rekabetçiliğini geliştirecek alanlara odaklanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ildeki sanayilerin dahil olduğu değer zincirlerinin ortaya çıkarılması, girdi-çıkı ilişkilerinin⁴ iyi anlaşılacak, zincirdeki yüksek katma değerli aşamaların Zonguldak içine taşınmasına yönelik çalışmaların yapılması faydalı olacaktır. Böylesi bir çalışma öncelikle hangi sektörlerde ne gibi işlenmiş/işlenmemiş ara-girdi, hizmet teminin diğer illerden yapıldığı ortaya çıkarılmalı, söz konusu üretim faaliyetlerinin Zonguldak ilinde gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığı araştırılmalı, eğer mümkün ise sanayicilerin bu türdeki üretime yönlendirilmesi için ne gibi politikaların izlenmesi gerektiği belirlenmelidir. Böylelikle ildeki üretim değerinin artırılması ve değer il içerisinde kalması sağlanabilecektir. Sanayi üretiminin değer zincirinin daha büyük parçasının Zonguldak’a taşınması firmaları zincirin farklı halkalarında faaliyet yapma olanağı tanıyarak, birbirlerine rakip olarak değil, birbirlerini tamamlayıcı şekilde iş yapmalarına da olanak sağlayabilecektir. Zira anket sonuçlarına göre firmaların rakiplerinin yüksek oranda bulundukları şehirde olduğu görülmektedir.
- » **Nitelikli işgücünü bölgede tutulmasını sağlamak üzere Zonguldak’ın “Yaşanabilir Kent” haline getirilmesi.** Zonguldak ili nüfus, eğitim ve işgücü göstergelerine bakıldığında nitelikli işgücü ile ilgili esas sorunun ilin eğitim düzeyinden değil, yetişmiş işgücünün ilde tutulamamasından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle lise ve üniversite mezunu seviyesindeki yüksek göç eğilimi Zonguldak’ta çalışabilir yaştaki (25–55 yaş) nüfusun yaşam memnuniyetinin Türkiye ortalamasının oldukça altında kaldığı verisiyle (Şekil 73) birlikte değerlendirildiğinde, kentin özellikle sosyal yaşamına ilişkin sorunları olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada söz konusu sorun alanlarının tespit edilerek çözüm önerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kentin daha yaşanabilir bir kent haline getirilmesi, sanayi altyapısının geliştirilerek yüksek katma değerli üretim aşamalarının bölge içerisine taşınmasının yaratacağı yeni nitelikli istihdam imkanları ile birlikte düşünüldüğünde, hem yetişmiş nitelikli işgücünü ilde tutulmasını, hem de çevre illerden nitelikli elemanların bölgeye çekilmesini sağlayabilecek kritik bir müdahale alanı olarak görülmektedir.

4 Bu çerçevede bir çalışma 2014 yılında BAKKA desteği ile Doç.Dr. Necla Ayaş ve arkadaşları tarafından “TR81 Düzey 2 Bölgesinin Sektörel Yapı ve Rekabet Gücünün Girdi Çıktı Modeli ile Analizi” başlığı ile yürütülmüş ve raporlaştırılmıştır.

Şekil 73: Yaş gruplarına göre yaşam memnuniyeti, 2013

- » **Dış pazarlara açılmayı destekleyecek programların tasarlanması.** Her ne kadar, anket sonuçlarına göre Zonguldak'taki üreticilerin çok büyük bir bölümü iç pazarı kendisi için yeterli görüyor ve satışlarının yüzde 90'ından fazlasını iç pazara yapıyor olsa da, diğer taraftan da talep darlığından ve iç pazarda yaşanan sorunlardan şikayet etmektedir. Gerek bu sorunları aşabilmek, gerekse dış pazarların sunacağı ürün çeşitlenmesi ve teknolojik gelişme imkanlarından faydalanabilmek adına dış pazarlara açılmak üreticiler açısından önem taşımaktadır. Zira, ihracat yapılan pazarların gelişkinliği, söz konusu ülkelerin ithalat talebini etkilemekte, bu durum da ihracatçı firmaları bu talep koşullarıyla uyumlu üretim yapmaya itmektedir. Örneğin, 2008-2009 küresel kriz döneminde Türkiye'nin toplam ihracatında Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin payının artışıyla birlikte, ihracat sepetimizin sofistikasyonundaki duraksamaya ilişkin tespitler TEPAV tarafından hazırlanan bir politika notunda⁵ yer almıştır. Bu bulgular, dış ticaretin ve ticaret yapılan ülkelerin gelişkinliğinin üretim yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Zonguldak'taki üreticilerin iç pazarla sınırlı kalmamaları, dış ticaretin bu dönüştürücü etkilerinden faydalanabilmeleri için ihracatı geliştirmek üzere ihracatı destekleyecek programlar tasarlanabilir. Bu programlar çerçevesinde, kamu-özel işbirliğinde yürütülecek olan çalışmalar yoluyla, ihracat potansiyeli yüksek olan ürünlerden başlamak üzere hedef pazarlar belirlenebilir ve bu pazarlardaki firma ve kurumlarla eşleştirme faaliyetleri yürütülebilir. Bu amaçla kamu tarafından tasarlanmış olan destek programlarından⁶ yararlanmak faydalı olacaktır.

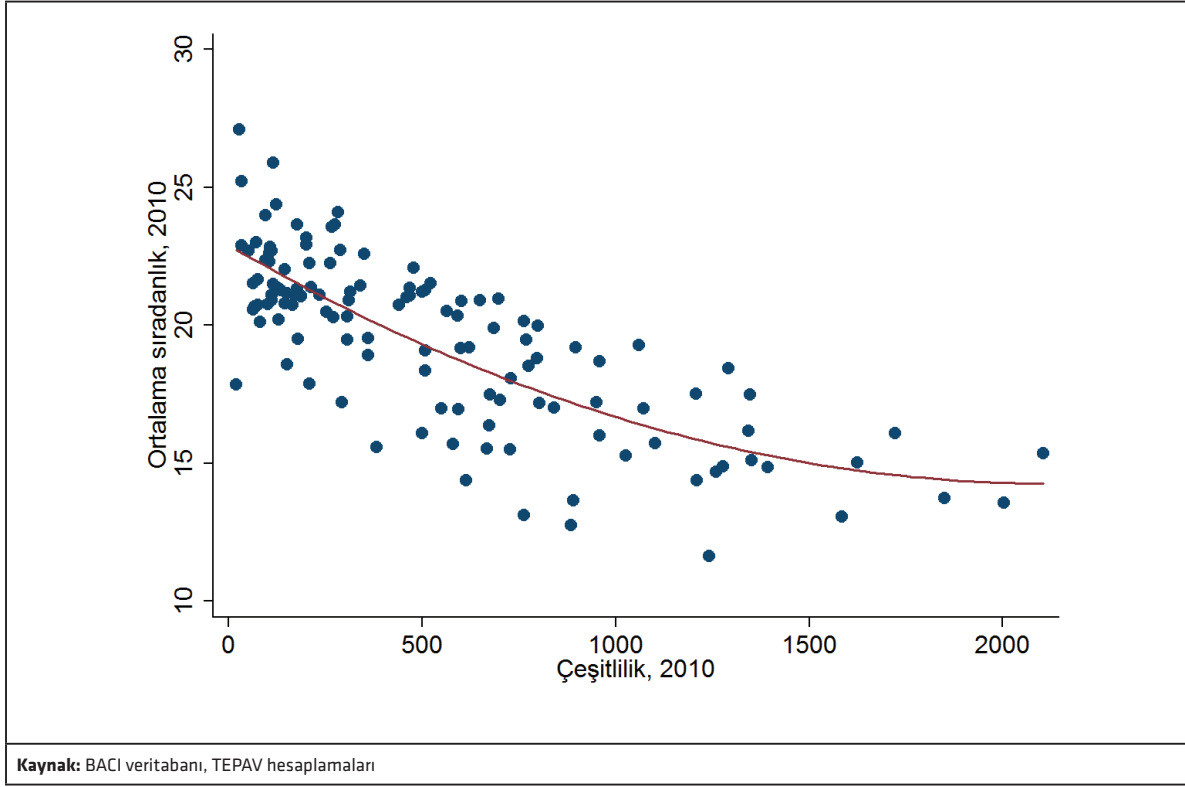
5 Cünedioğlu, E. "İhracatın Çeşitliliği ve Niteliği: Çeşitlilik Artıyor ama Nitelikte Atalet Var", N201257, Politika Notu

6 Örneğin, benzer bir mantıksal akış çerçevesinde tasarlanmış olan ve T.C. Ekonomi Bakanlığı tarafından verilmekte olan UR-GE desteklerinin bu amaç için kullanılması faydalı olacaktır.

EK: Üretim Yapısı Analizi Metodolojisi

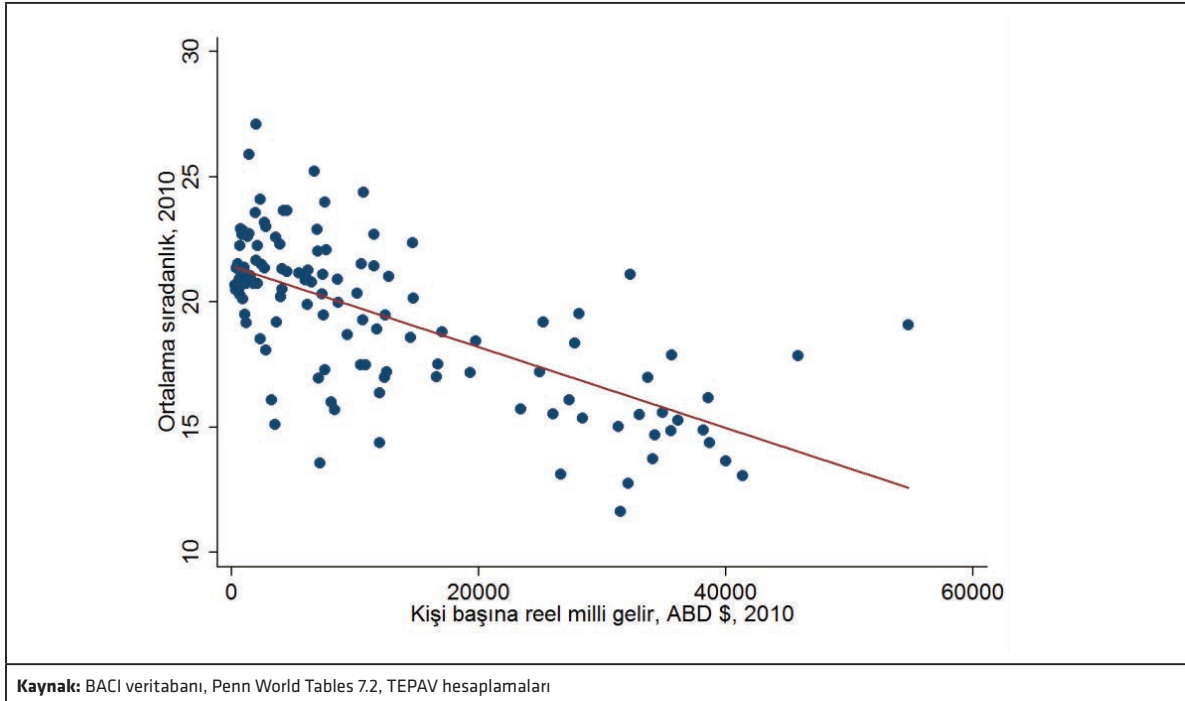
1. **Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve üretim yapılarının niteliği arasında kuvvetli bir ilişki vardır.** Kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkeler pek çok endüstri dalında dünyada ön sıralarda bulunurken, düşük olduğu ülkelerin genellikle tarımsal üretimde var olduğu görülmektedir. Bu durumun ise kişi başına gelirin düşük olduğu ülkelerdeki becerilerin (örneğin kurumsal ve fiziki altyapının kalitesi, beşeri sermayenin niteliği, makroekonomik ve siyasi istikrarın vb.) diğer ülkelerin önde oldukları ürün ve hizmetlerin üretilmesi için yetersizliğinden/elverişsizliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Beceri kümesinin zengin ve yüksek nitelikli olması ülkeyi yüksek sofistikasyonlu üretime ve dolayısıyla yüksek refah düzeyine taşıyacaktır.
2. **Bir ülkenin beceri kümesinin niteliğini, üretiminde rekabet gücü kazandığı ürünlerin çeşitliliği ve sıradanlığı ile belirlemek mümkündür.** Bir ülkenin ihracat sepetinde rekabetçi bir şekilde yer alan ürün sayısının (çeşitlilik) yüksekliği, o ülkedeki beceri kümesinin zenginliğine işaret ettiğini göstermektedir. İhracat çeşitliliğinin yüksekliği, az sayıda diğer ülkenin ihraç edebildiği, sıradan olmayan ürünlerde rekabet gücü kazanılmasını sağlamaktadır. Çeşitlilik ve sıradanlık göstergelerinin hesaplama yöntemi aşağıdaki kısımlarda açıklanmaktadır. Ülkelerin ihraç edilebilen ürün sayısı ve bu ürünlerin ortalama sıradanlığına bakıldığında ters yönlü bir ilişki göze çarpmaktadır (Şekil 74). İhracat sepetinde sıradan olmayan ürünlerin baskın olduğu ülkelerdeki refahın ve ekonomik büyüme hızının ise sıradan ürünleri ihraç edebilen ülkelerdekinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 75). Sıradan olmayan ürünleri, rekabetçi bir şekilde ihraç edebilen ülkelerin, ihracat sepetlerine yeni ürünlerin eklenmesi ve bu sayede ekonomik büyümelerini sürdürmeleri mümkün olmaktadır.

Şekil 74: Ülkelerin* üretimlerinin ortalama sıradanlığı ve çeşitliliği, 2010

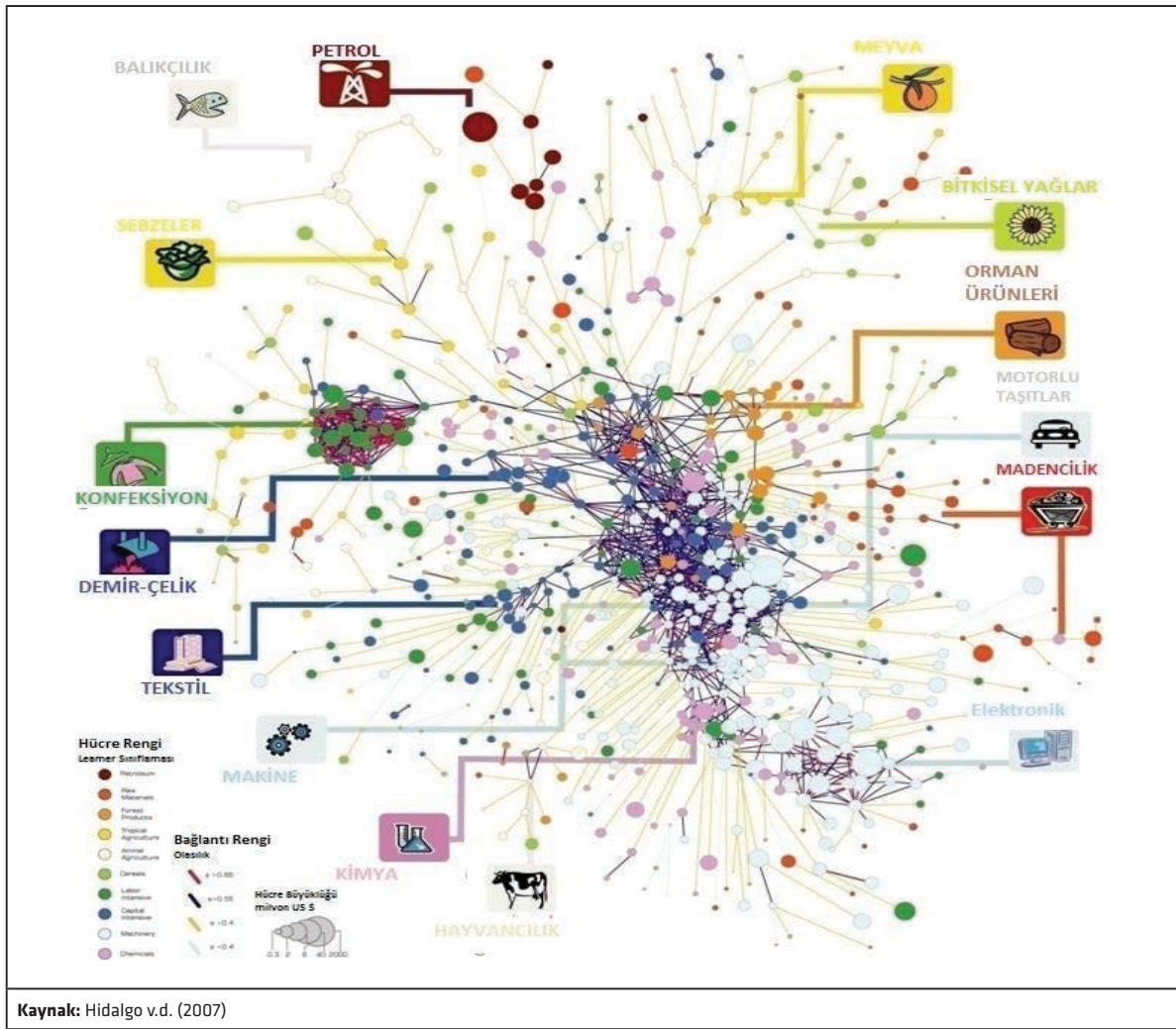
* Grafikte, hem ticaret verisi hem de zincir yöntemiyle hesaplanmış kişi başına milli gelir verisi bulunan 124 ülke yer almaktadır. Bu ülkelerin arasındaki ticaret, 2010 yılında dünya toplam ticaretinin %66'sını oluşturmaktadır.

Şekil 75: Ülkelerin üretimlerinin ortalama sıradanlığı ve kişi başına milli gelirleri, 2010

3. **Bir ülkenin üretim yapısının bugünkü durumu, ülkenin gelecekteki üretim yapısının durumuna ışık tutmaktadır.** Bir ürünü, rekabetçi bir şekilde üretmek için gereken beceriler, başka bir (veya birden çok) ürünün üretiminde de kullanılabilir. Üretim sepetindeki ürünler/hizmetler arasında üretim için gerekli beceriler açısından var olan bu benzerlik, söz konusu ürünlerin bir ürün uzayında konumlandırılabilmesini sağlamaktadır (Şekil 76). Ürün uzayındaki ürünler arasındaki “mesafe”, herhangi iki ürünün üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan becerilerin benzerlik düzeyi ile ölçülmektedir. Bir ülkenin üretim sepetinde yer alan ürünlerin belirlediği ürün uzayındaki konumu, söz konusu ülkenin, ürün uzayının hangi yeni bölgelerinde rekabet gücü geliştirebileceğini göstermektedir. Ürün uzayının merkezinde yer alan ürünlerde rekabetçi bir şekilde ihracat yapabilen ülkelerin, gelecekte, bugün için ihracat sepetinde yer almayan ürünlerde rekabet gücü geliştirme ihtimali yükselecektir⁸.

Şekil 76: Ürün uzayı

8 Örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin savunma sanayi ürünlerinde rekabet gücü kazanması, üretiminde bu ürünlerle benzer becerileri gerektiren medikal cihazların üretimine başlamasını kolaylaştırmıştır. Samsun'daki medikal cihaz kümelenmesinin ortaya çıkışında, Samsun'daki silah üreticileri önemli bir rol üstlenmişlerdir.

4. **Ürün uzayında, yüksek gelirli ülkeler tarafından ihraç edilen ürünlerin yoğun olduğu bölgelere geçiş yapmak ekonomik büyümeyi hızlandırmak için oldukça önemlidir.** Bir ülkenin kişi başına milli gelirde zengin ülkelere doğru yakınsayabilmesi için üretim yapısını yakınsamaya çalıştığı ülkelerdekine benzer bir yapıya kavuşturması gerekmektedir. Bir ihraç ürününün gelir seviyesi o ürünü ihraç eden ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin ağırlıklı ortalamasıdır. Bu durumda, bir ülkenin yakınsama performansını artırabilmesi için halihazırda ihraç ettiği ürünlerin gelir seviyesinden daha yüksek bir gelir seviyesine sahip ürünlere geçiş yapması gerekmektedir. Üretim yapısındaki dönüşüm ise zaman alan, aşamalı bir süreçtir.
5. **Bu bölümde özetlenen teorik çerçeve, sadece ülkeler arasındaki değil, aynı zamanda Türkiye'nin bölgeleri/illeri arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamayı da mümkün kılmaktadır.** Yukarıda altı çizilen bulgulara, ülkeler düzeyinde, ihracat verileri kullanılarak yapılan analizler neticesinde ulaşılmıştır. Sıradanlık, çeşitlilik, yakınlık ve yoğunluk analizlerini, dünyayı Türkiye, ülkeleri ise Türkiye'nin illeri/bölgeleri olarak ele alarak yapmak mümkündür. Bu çerçevedeki bir değerlendirme Zonguldak ilinin göreceli konumunu ele almak üzere raporun "Zonguldak İlinin Üretim Yapısı Analizi" bölümünde yapılmıştır.

Üretim yapısı analizinde kullanılan değişkenlerin hesaplanması

1. **Rekabet gücü değişkeni:** Çalışmada Yerellik Katsayısı (Location Quotient, LQ) yoluyla hesaplanan bu değişken ilin sektörlerdeki göreceli avantajını, diğer bir ifadeye rekabetçiliğini ölçmektedir. LQ Haig (1926)'da⁹ New York'taki imalat sanayiinin mekansal yoğunlaşmalarını ölçmek için geliştirilmiş bir değişkendir ve istihdam verisi kullanılarak hesaplanmaktadır. Bir il için bir sektördeki LQ değerinin 1'den büyük olması, söz konusu sektörün ilin toplam istihdamından aldığı payın, ülkenin toplam istihdamından aldığı paydan büyük olduğu anlamına gelmektedir. LQ formülünde, E_{ik} i ilinde k sektöründeki istihdamı, E_i i ilindeki toplam istihdamı, E_{Tk} k sektörde Türkiye'deki toplam istihdamı ve E_T Türkiye'deki toplam istihdamı göstermek üzere aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LQ_{ik} = \frac{E_{ik}/E_i}{E_{Tk}/E_T}$$

2. **Çeşitlilik değişkeni:** Çalışmada istihdam verisi ile hesaplanmakta olan bu değişken ve illerdeki iktisadi faaliyetin ne kadar çeşitli olduğunu ölçmek için kullanılmaktadır. Uygulanan yöntem, Hidalgo ve Hausmann (2009)'da¹⁰ tanıtılan "Diversification (Div)" hesabına dayanmaktadır. Orijinal makalede Açığa vurulmuş üstünlük (Revealed Comparative Advantage, RCA) kullanılmış olsa da bu çalışmada yukarıda hesap yöntemi açıklanmakta olan LQ değişkeni kullanılmaktadır. Div, ilin LQ değeri 1'den büyük olan sektörlerinin sayısıdır. Değişkenin değerinin büyümesi, ilin referans bölgedeki diğer ekonomilere göre rekabetçi şekilde çeşitlendiği anlamına gelmektedir. Aşağıdaki formülde i ili, k ise sektörleri temsil etmek üzere Div değişkeni şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$m_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Div_i = \sum_k m_{ik}$$

9 Haig, R. M. (1926). "Towards an Understanding of Metropolis". Quarterly Journal of Economics, 40:1, 402-34.

10 Hidalgo, C., R. Hausmann (2009). "The Building Blocks of Economic Complexity". PNAS, 106:26, 10570-575.

3. **Sıradanlık değişkeni:** Çalışmada il bazında ve istihdam verisi kullanılarak hesaplanan bu değişken, ilde faaliyet göstermekte olan sektörlerin niteliğini ölçmek için kullanılmaktadır. Bir ürünün niteliği ve o ürünü üretebilen ülke sayısı arasındaki ters yönlü ilişkiyi temel alan Hidalgo ve Hausmann (2009)'da tanımlanan "Sıradanlık (Ubiquity/Ubiq)" değişkeni RCA yerine LQ baz alınarak hesaplanmaktadır. Ubiq değişkeni, söz konusu sektörde LQ değeri 1'den büyük olarak ihracat yapan ülke sayısıdır. Sektörün sıradanlık değeri arttıkça, niteliği düşmektedir. Ubiq, şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$m_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Ubiq_k = \sum_i m_{ik}.$$

Her bir sektör için sıradanlık değişkeni yukarıdaki gibi hesaplanırken, ilin ortalama sıradanlığı aşağıdaki şekilde aritmetik ortalamanın alınmasıyla hesaplanmaktadır:

$$Avg_ubiq_i = \frac{1}{Div_i} \sum_k M_{ik} * Ubiq_k.$$

4. **Yakınlık değişkeni:** Bu değişken, benzer üretim becerileri gerektiren sektörlerden birinde rekabet gücü yüksek olan bir ülkenin diğer sektörde de rekabetçi olabileceği varsayımına dayanan, Hausmann ve Klinger (2006)'da yer alan yöntem kullanılarak hesaplanmaktadır. "Yakınlık (Proximity/ φ)" değişkeni, orijinalinde RCA kullanılarak hesaplanmış olsa da, il bazında analiz yapabilmek amacıyla çalışmada LQ ile hesaplama yapılmıştır. Buna göre, i ili, k ve l ise sektörleri temsil etmek üzere Proximity, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$\varphi_{kl} = \min\{P(M_k|M_l), P(M_l|M_k)\}.$$

5. **Yoğunluk değişkeni:** Bu değişken ilin üretim yaptığı sektörlerdeki rekabet gücünü ve sektörler arasındaki yakınlığı kullanarak ilin herhangi bir sektörde rekabet gücü yüksek şekilde üretim yapma ihtimalini hesaplamaktadır. Hausmann ve Klinger (2006)'da "Yoğunluk (Density/ ω)" olarak anılan bu değişken çalışmada, diğer değişkenlerde de olduğu gibi LQ kullanılarak aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır: (k' , k dışında kalan tüm sektörleri temsil etmek üzere)

$$M_{ik'} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik'} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik'} \leq 1 \end{cases}$$

$$\omega_{ik} = \frac{\sum_{k'} \varphi_{kk'} * M_{ik'}}{\sum_{k'} \varphi_{kk'}}.$$

11 Hausmann, R. ve B. Klinger (2006). "Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space", Center for International Development, Harvard University, Working Paper No.128.

KAYNAKÇA

- Balassa, B. (1965). "Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage". The Manchester School of Economic and Social Studies, 1965, Vol. 119, 93-123.
- Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü (BTSSB), 2012, "81 İilde Durum Raporu", Ankara: Mayıs 2012.
- Dünya Bankası, (2010) "Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi: Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyümeye", Rapor no. 54123-TR, Mayıs 2010.
- Haig, R. M. (1926). "Towards an Understanding of Metropolis". Quarterly Journal of Economics, 40:1, 402-34.
- Hausmann, R., J. Hwang ve D. Rodrik (2006). "What You Export Matters". CEPR Discussion Papers 5444, Centre for Economic Policy and Research, Londra
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2006a). "Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space", Center for International Development, Harvard University, Working Paper No.128.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2006b), "South Africa's Export Predicament", *CID Working Paper No. 129*, Ağustos 2006.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2008a), "Growth Diagnostics in Peru", *CID Working Paper No.181*, Eylül 2008.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2008b), "Achieving Export-Led Growth in Colombia", *CID Working Paper No. 182*, Eylül 2008.
- Herfindahl, O (1950). "Concentration in the Steel Industry 16-18", doktora tezi, California Law Review.
- Hidalgo, C. ve R. Hausmann (2009). "The Building Blocks of Economic Complexity". PNAS, 106:26, 10570-575.
- Hirschmann, A. (1945). *National Power and the Structure of Foreign Trade* 98-99, University of California Press, sf.155-62.
- Ricardo, D. (1817). "On the Principles of Political Economy and Taxation". John Murray, London.
- TEPAV (2006) Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, TEPAV Basılı Yayınları, Ankara
- TEPAV (2007) Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirilmesi Cilt 1, TEPAV Basılı Yayınları, Ankara
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar Veritabanı
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar Veritabanı ve Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı
- Vergil H. vd. (2014) Zonguldak İlinde Göçün Ekonomik Nedenleri ve Alınabilecek Tedbirler, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, No:1, Zonguldak

